ISSN 2409-9805 (Print)

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
MINISTRY OF CULTURE AND INFORMATION POLICY OF UKRAINE

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

Quarterly Scientific Journal
Founded in 2004

№ 1
2023

Київ – 2023

УДК 02+002+001](477)(051)»540.3»

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
Головний редактор – Добровольська В. В.

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія : наук. журн. / М-во культури та інформ. політики України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2023. № 1. 102 с.

У фаховому науковому журналі «Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія» висвітлюють актуальні питання в галузі інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Видання адресоване фахівцям у галузі бібліотекознавства, документознавства, архівознавства, соціальних комунікацій та інформаційної діяльності, а також науковцям, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто прагне набути ґрунтовні знання теоретичного та прикладного характеру.

Добровольська В. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), **головний редактор**
***Збанацька О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), **заступник головного редактора**
***Філіппова Н. П.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ), **відповідальний секретар**
***Бездрабко В. В.* –** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ)
***Білущак Т. М.* –** кандидат історичних наук, Національний університет «Львівська політехніка» (НУ «Львівська політехніка»)
***Веретеннікова Н. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Вовк Н. С.* –** кандидат історичних наук, доцент, НУ «Львівська політехніка»
Дубровіна Л. А. – доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України (НБУВ)
Завaліна О. Л. – доктор інформаційно-бібліотечних наук, Університет Північного Техасу (США, Дентон)
Осінський Збігнєв – доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (Польща, Люблін)
Кобєлєв О. М. – доктор наук із соціальних комунікацій, доцент, Харківська державна академія культури
Кунанець Н. Е. – доктор наук із соціальних комунікацій, професор, НУ «Львівська політехніка»
***Литвин С. Х.* –** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ
Лобузіна К. В. – доктор наук із соціальних комунікацій, НБУВ
***Маслак В. І.* –** доктор історичних наук, професор, Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського
Новальська Т. В. – доктор історичних наук, професор, КНУКіМ
***Парвіз Казімі* –** кандидат філологічних наук, Бакинський державний університет (Азербайджан, Баку)
***Ржеуський А. В.* –** кандидат наук із соціальних комунікацій, НУ «Львівська політехніка»
***Тур О. М.* –** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Кременчуцький національний університет імені М. Остроградського
***Чередник Л. А.* –** кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Відповідальний секретар – Філіппова Н. П.
Редактор – Бугайова О. І.
Комп'ютерне складання та верстка – Бугайова О. І.
Редагування англомовних анотацій і транслітерації – Рубчак О. Б.
Дизайн обкладинки – Саприкін О. А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 6 від 28.02.2023

Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
в галузі соціальних комунікацій зі спеціальності 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
(Наказ МОН України від 26.11.2020 № 1471)

Статті, подані до редакції журналу, ***рецензують члени редакційної колегії***
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання в будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджують з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей.

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11
e-mail: nauka@nakkkim.edu.ua

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2023

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 1 2023

ЗМІСТ

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства 5

Ржеуський А. В. Бенчмаркінг дистанційних послуг бібліотек університетів України 12

Дуднік О. Я. Бібліографічний покажчик «Історія України»: відображення національно-визвольного руху, об'єднання та звільнення українських земель у 20–50-х роках XX ст. 20

Терентьєв С. О. Основні напрями розвитку електронних ресурсів публічних бібліотек 30

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

Січкаренко Г. Г. Особливості мовної політики в радянській Україні: соціокомунікаційний аспект (1960–1980-ті рр.) 35

Білущак Т. М., Добровольська С. І. Європейські та національні аспекти охорони, збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини: цифрові колекції у вебінформаційному середовищі 41

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

Варенко В. М. Електронні комунікації в інформаційно-аналітичній діяльності 53

Трачук Л. Ф., Казначеєва Л. М. Інструменти невербальної інтернет-комунікації 59

Паянок Н. В. Всеукраїнське соціологічне опитування як спосіб залучення молоді до українства (до 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди) 65

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

Біловус Л. І., Гомотюк О. Є., Яблонська Н. М. Формування комунікативної компетентності бакалаврів із використанням інформаційних технологій під час навчання 73

Бачинська Н. А. Практична підготовка студентів як складова освітньо-професійного простору закладу вищої освіти: традиції та інновації 79

Хіміч Я. О. Формування інформаційної культури здобувачів вищої освіти в цифрову епоху 86

РЕЦЕНЗІЇ

Карпов В. В. «Підготовка дослідницького проєкту та презентація результатів наукових досліджень». Рецензія на підручник С. Х. Литвина, В. В. Добровольської 96

Кафедра артменеджменту та івент-технологій оголошує набір 99

Вимоги до публікацій 100

CONTENT

LIBRARY SCIENCE

Dobrovolska V., Cherednyk L. Innovative Activities of Libraries in Conditions of Digital Society 5

Rzheuskyi A. Benchmarking of Remote Services of University Libraries of Ukraine 12

Dudnik O. Bibliographic Index "History of Ukraine": Reflection of the National Liberation Movement, Unification and «Liberation» of Ukrainian Lands in the 20–50-s of the 20-th century 20

Terentiev S. Main Trends in Electronic Resources of Public Libraries 30

DOCUMENTATION

Sichkarenko H. Features of Language Policy in Soviet Ukraine: Socio-communicational Aspect (1960s–1980s) 35

Bilushchak T., Dobrovolska S. European and National Aspects of Protection, Preservation and Promotion of Intangible Cultural Heritage: Digital Collections in the Web Information Environment 41

SOCIAL COMMUNICATIONS. INFORMOLOGY

Varenko V. Electronic Communications in Information and Analytical Activities 53

Trachuk L., Kaznacheieva L. Tools Of Non-Verbal Internet Communication 59

Payanok N. All-ukrainian Sociological Research as a Way of Attracting Youth of Ukraine (to the 300th Anniversary of the Birth of H. S. Skovoroda) 65

TRAINING OF SPECIALISTS

Bilovus L., Homotuk O., Yablonska N. Formation of the Bachelors' Communicative Competence Implementing the Informational Technologies in the Stidy Process 73

Bachynska N. Practical Training of Students as a Component of the Educational and Professional Space of the Institution of Higher Education: Traditions and Innovations 79

Khimich Ya. Formation of Information Culture of Higher Education Students in the Digital age 86

REVIEWS

Karpov V. «Developing a Research Project and Presenting Research Results». Review on the book by S. Lytvyn, V. Dobrovolska 96

Department of Art Management and Event Technologies is announcing a call for the enrollment 99

Requirements for publications 100

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК 021.1:005.591.6]:[316.3:004
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276758

Цитування:
Добровольська В. В., Чередник Л. А. Інноваційна діяльність бібліотек в умовах цифрового суспільства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 5–11.

Dobrovolska V., Cherednyk L. (2023). Innovative Activities of Libraries in Conditions of Digital Society. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 5–11 [in Ukrainian].

Добровольська Вікторія Василівна,
доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
в.о. завідувача кафедри артменеджменту
та івент-технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-0927-1179
vika_dobrovolska@ukr.net

Чередник Людмила Анатоліївна,
кандидат філологічних наук,
доцент, доцент кафедри українознавства,
культури та документознавства
Національного університету
«Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
https://orcid.org/0000-0002-0960-8464
ludmila.cherednik@gmail.com

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК В УМОВАХ ЦИФРОВОГО СУСПІЛЬСТВА

Мета роботи *– висвітити діяльність бібліотек як одного з найдавніших соціокультурних інститутів, окреслити особливості їхньої інноваційної діяльності в умовах цифрового суспільства.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів пізнання, зокрема термінологічного, системного підходу, аналізу, синтезу, логічного методу, методу візуалізації результатів дослідження. Також використано методи контент-аналізу, порівняльний та аналітичний моніторинг інтернет-ресурсів бібліотек України.* ***Наукова новизна*** *статті полягає в розширенні уявлень про реалії трансформації діяльності бібліотек, їхнє входження в соціокультурний простір та функціювання бібліотек в умовах цифрового суспільства.* ***Висновки.*** *У XXI столітті в умовах цифрового суспільства відбувається трансформація діяльності бібліотек, і вони стають центрами не тільки наукової, а й соціально значущої інформації. Змінюються форми й види роботи з користувачами. З-поміж нових форм обслуговування користувачів популярними зараз уже стали віртуальні виставки, онлайн-екскурсії, презентації, відеолекції, відкритий доступ до цифрових колекцій тощо. Набирають обертів такі інноваційні форми роботи, як: буккросинг, буктрейлер, бібліофреш, квест, бібліотечний флешмоб, інформаційний брифінг, коворкінг, коучинг тощо. Популярними стають електронні бібліотеки, що можуть надавати повсюдний і цілодобовий доступ до документів різного формату (текст, діаграма, аудіо-, відеодані). Світовий досвід показує, що важливим кроком у розвитку бібліотек і забезпеченні ними інформаційних потреб користувачів є обов'язкове створення інформаційно-бібліотечних мереж, пошук і застосування нових форм роботи. Упровадження новітніх інформаційних технологій дає змогу створювати віртуальні бібліотеки, блоги, сторінки в соціальних мережах тощо.*

Ключові слова: *бібліотека, інформаційні технології, соціокультурний простір, інноваційні форми роботи, електронна бібліотека.*

© *Добровольська В. В., 2023*
© *Чередник Л. А., 2023*

Dobrovolska Viktoriia,
Doctor of Science in Social Communications, Professor,
Head of the Department of Art Management and Event Technologies,
National Academy of Culture and Arts Management

Cherednyk Liudmyla,
Candidate of Sciences in Philology, Associate Professor,
Department of Ukrainian Studies, Culture, and Documentation,
National University "Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic"

INNOVATIVE ACTIVITIES OF LIBRARIES IN CONDITIONS OF DIGITAL SOCIETY

The purpose of the work *is to highlight the activities of libraries as one of the oldest socio-cultural institutions and the peculiarities of their innovative activities in the conditions of the digital society.* ***Research methodology*** *is based on the application of general scientific and special methods of cognition, in particular terminological, systemic approach, analysis, synthesis, logical method, method of visualisation of research results. Methods of content analysis, comparative and analytical monitoring of Internet resources of Ukrainian libraries have also been used.* ***The scientific novelty*** *consists in the expansion of ideas about the realities of the transformation of the activities of libraries and their entry into the socio-cultural space and the functioning of libraries in the conditions of the digital society.* ***Conclusions.*** *In the 21st century, in the conditions of the digital society, the activities of libraries are being transformed and they are becoming centres of not only scientific, but also socially significant information. Forms and types of work with users are changing. Among the new forms of user service, virtual exhibitions, online tours, presentations, video lectures, open access to digital collections have already become popular. Such innovative forms of work as book crossing, book trailer, bibliofresh, quest, library flash mob, information briefing, coworking, coaching are gaining momentum. Electronic libraries that can provide ubiquitous and round-the-clock access to documents of various formats (text, diagram, audio, video data) are becoming popular. World experience shows that an important step in the development of libraries and their provision of information needs of users is the mandatory creation of information-library networks, the search for and implementation of new forms of work. The introduction of the latest information technologies helps to create virtual libraries, blogs, pages in social networks.*

Key words: *library, information technologies, socio-cultural space, innovative forms of work, electronic library.*

Актуальність теми дослідження. Бібліотека – це один із найдавніших культурних інститутів. За тривалий період людської історії соціальні функції бібліотеки зазнали суттєвих змін – як зовнішніх, так і внутрішніх. У сучасному інформаційному суспільстві новітні технології, проникаючи в усі галузі життя, спричиняють фундаментальні зрушення в соціально-культурних та економічних засадах соціального буття. Усе це спонукає і бібліотеки пристосовуватись до нових умов, переосмислювати свої головні завдання та якісно змінювати свою діяльність. Нині найважливішим завданням цих культурних закладів стає надання інформації різним верствам населення. Зараз можемо спостерігати процес трансформації бібліотек і поступове їхнє перетворення на соціальний інститут, що містить інформаційно-комунікаційні й культурні компоненти та забезпечує стійкість зв'язків і відносин у межах суспільства.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблеми функціювання бібліотек в умовах інформаційного суспільства викликають зацікавленість у багатьох українських і зарубіжних дослідників.

Так, дослідженню різних аспектів формування соціокультурного середовища, й у бібліотеках зокрема, присвячено наукові праці багатьох відомих науковців, серед яких: М. Слободяник [18], Л. Дубровіна [5], В. Загуменна [7], А. Пелещишин [14], Т. Гранчак [3], Л. Філіпова [19], О. Тимовчак-Максимець [14], В. Добровольська [4; 14; 21], В. Копанєва [6], О. Кузьменко [7], Є. Кулик [8], І. Лобузін [11], А. Мар'їна [12], В. Попик [16], Л. Чередник [20; 21], О. Кучерова [9], О. Пастушенко [13] та ін.

Мета роботи – висвітити діяльність бібліотек як одного з найдавніших соціокультурних інститутів та вказати особливості їхньої інноваційної діяльності в умовах цифрового суспільства.

Виклад основного матеріалу. За статистичними даними, в Україні нині функціонують майже 16 тисяч бібліотек. Цей показник є одним із найбільших в Європі. До прикладу, в Італії бібліотек 3,5 тисячі, а в Німеччині – 9 тисяч бібліотек. Проте українські бібліотеки стоять зараз на порозі пошуків нових шляхів і можливостей функціювання в умовах цифрового суспільства й

необхідності трансформації своєї діяльності. Українські бібліотеки активно працюють у цьому напрямі, вивчають досвід зарубіжних країн. Наприклад, одним з яскравих міжнародних прикладів функціонування публічних бібліотек в умовах сьогодення можна вважати Велику Британію, чиї бібліотеки відрізняються насамперед тим, що мають різноманітні вільні зони, де можна не лише читати, а й займатися своїми справами. Важливу роль у цьому процесі відіграють місцеві громади, оскільки вони працюють за принципом субсидіарності. Досвід роботи британців заслуговує на увагу.

Сучасні умови диктують необхідність змінити звичне уявлення про бібліотеку, традиційною місією якої здавна вважалося поширення грамотності, культури, забезпечення доступу до інформації та знань. Щоб вижити тепер, бібліотеки мають віднайти нові форми роботи й змінити свою спрямованість.

Англійський письменник-фантаст Ніл Ґейман у статті «Чому наше майбутнє залежить від читання» презентував глибоко філософські роздуми про роль бібліотек у суспільстві XXI століття: «Якщо ви сприймаєте бібліотеку як полицю з книгами, вона може видатися вам старою і несучасною у світі, де більшість книг, але не всі, існують в електронному вигляді. Але це фундаментальна помилка... Бібліотека – це свобода. Свобода читати, свобода спілкуватися. Це освіта (яка не закінчується в той день, коли ми залишаємо школу чи університет), це дозвілля, це притулок і це доступ до інформації» [2]. Тобто сучасні бібліотеки успішно трансформуються в умовах інформаційного середовища та стають центрами не тільки наукової, а й соціально значущої інформації. У такий спосіб бібліотека як культурно-освітній заклад робить «вагомий внесок у життя суспільства» і включається «в суспільну діяльність як соціальна інституція» [7, 24], забезпечуючи для різних категорій користувачів прямий доступ до інформаційних джерел. Саме тому наразі надзвичайно важливим у діяльності всієї бібліотечної системи є створення єдиного всеукраїнського інформаційного простору та інтеграція у світове бібліотечне інформаційне середовище.

Варто наголосити, що діяльність сучасних книгозбірень спрямована не просто на забезпечення доступу до необхідної інформації, а й на те, щоб стати важливим соціокультурним центром, який відіграватиме вирішальну роль у формуванні світогляду громадян та сприятиме інтелектуальному й морально-естетичному розвитку суспільства загалом. Усе це спонукає до змін у моделі комунікації між бібліотекою і користувачами, які активно включаються у формування та управління якістю бібліотечних послуг. Як свідчить практика, визначальним для бібліотек є інтеграція із життям місцевих громад, співпраця з ними на умовах партнерства. Наприклад, активні громадяни можуть взяти участь у роботі громадської ради при бібліотеці, яка опікується її розвитком.

Для того щоб працювати в нових суспільних умовах, бібліотеки мають осучаснювати форми роботи, прагнути до безперервного розвитку, використовувати практичний досвід передових установ зарубіжних країн. Наприклад, скандинавські країни зробили прорив, коли усвідомили потребу масової громадянської освіти для дорослих: при бібліотеках у сільській місцевості почали організовувати народні школи. У Великій Британії бібліотеки стали модераторами розвитку, і їх взагалі називають народними університетами.

З-поміж нових форм обслуговування користувачів популярними зараз уже стали віртуальні виставки, онлайн- екскурсії, презентації, відеолекції, відкритий доступ до цифрових колекцій. Набирають обертів такі інноваційні форми роботи, як:

1) буккросинг – рух книголюбів, що діють за принципом «прочитав – передай іншому»;

2) буктрейлер – короткий відеоролик (тривалістю до 3 хв) за мотивами книги, що є сучасною формою її реклами, засобом просування, заохочення до читання;

3) бібліофреш – бібліографічний огляд книжкових новинок;

4) квест – інтелектуально-динамічна гра, що поєднує спортивне орієнтування, розв'язування інтелектуальних завдань тощо;

5) бібліотечний флешмоб – має на меті інформувати населення про роль сучасної бібліотеки в суспільстві, про нові можливості, що відтепер надають модернізовані бібліотеки; заохочення до читання; привернення уваги до неповторності книги як носія інформації;

6) інформаційний брифінг – сучасний спосіб спілкування з користувачами (відповіді на питання, тематичні консультації тощо);

7) коворкінг – це модель роботи, у якій учасники, залишаючись незалежними й вільними, використовують загальний простір для своєї діяльності;

8) коучинг – це метод сучасного консультування, який сприяє ефективному досягненню клієнтом поставленої мети, що виявляється в конкретних результатах. Зазначимо, що в бібліотеці його можна використовувати як форму професійного навчання або під час масового заходу задля вирішення певної проблеми разом з учасниками. І таких новацій у роботі можна навести багато.

Останнім часом в Україні, та й у всьому світі, набувають популярності електронні бібліотеки (ЕБ), які називають ще бібліотеками XXI століття.

Створення електронних бібліотек, на думку науковців, є «одним з основних напрямів інформаційної сфери та важливим показником розвиненості інформаційного суспільства» [4, 295]. Варто зазначити, що розвиток бібліотек у мережевому середовищі відображає сучасні погляди на зміну ролі бібліотеки як соціального та культурного інституту.

Електронні бібліотеки є інформаційною системою, що містить:

1) фонд електронних ресурсів;

2) каталог на фонд електронних ресурсів;

3) комплекс апаратно-програмних засобів, що підтримують стабільне функціювання пошукової системи й дають можливість оперативного поповнення, реєстрації, тривалого зберігання фонду електронної бібліотеки та розподіленого доступу до нього через мережу інтернет.

Безумовно, електронні бібліотеки порівняно з традиційними мають низку переваг, а саме: надають більше можливостей для пошуку відомостей та їхнього опрацювання; для бібліотек та архівів наявні умови із забезпечення широкого доступу користувачів до своїх фондів за допомогою представлення їх у комп'ютерній мережі; інформація доступна цілодобово та повсюдно; інформаційні матеріали можуть бути подані в різних форматах (текст, діаграма, аудіо, відео) тощо. Саме можливість накопичувати й надавати доступ до документів різного формату є вагомою перевагою електронних бібліотек.

Прикметно, що в різних країнах світу найбільш значущі, потужні електронні бібліотеки було створено на базі національних бібліотек. І як доводить практичний досвід, це є цілком закономірним процесом, оскільки вони є інтеграторами національних електронних ресурсів, законодавцями технологічних принципів їхньої організації. Так, зараз успішно втілено в життя некомерційні цифрові проєкти, які здійснюють національні бібліотеки Польщі (Polona), Франція (Gallica), США (American Memory), Канади (Canadiana).

В Україні теж впроваджують численні електронні бібліотеки, що містять інформаційні ресурси різних напрямів, обсягу і якості, які доступні користувачам через глобальну мережу «Інтернет». Наприклад, однією з них є Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого, у якій успішно функціонує електронна бібліотека «Культура України».

Зазначимо, що е-бібліотека «Культура України» є органічним складником системи електронних ресурсів бібліотеки загалом. Передовсім вона пов'язана з електронним каталогом, за допомогою якого можна перейти до ресурсів ЕБ, і є частиною Зведеного каталогу оцифрованих видань – інтегрованого інформаційного ресурсу, що містить інформацію про цифровий контент, який виробили публічні бібліотеки України. Проєкт ЕБ «Культура України» є надзвичайно актуальним та соціально значущим. Його основу становить інтегрований принцип формування ресурсів, зорієнтованих на широке коло користувачів, і такий, що сприяє реалізації трьох основних функцій: освітньої, наукової і довідкової. Враховуючи сучасні тенденції інтеграції культури народів України в європейський та всесвітній інформаційний простір, цей проєкт забезпечує рівні можливості для безкоштовного доступу користувачів до ресурсів культури та мистецтва за допомогою глобальної мережі й у такий спосіб сприяє зміцненню культурних зв'язків та формуванню позитивного іміджу країни у світі. Формування фонду ЕБ здійснюють окремі види електронних документів незалежно від їхньої структури: однотомні, багатотомні та серіальні, відповідно до визначеної тематики. Предметом комплектування ЕБ «Культура України» є:

1) електронний документ: інформація, зафіксована на матеріальному носієві у вигляді набору символів, звукозапису або зображення, призначена для передачі в часі та просторі з використанням засобів обчислювальної техніки та електрозв'язку з метою зберігання і суспільного використання;

2) електронне видання: електронний документ (група електронних документів), що пройшов редакційно-видавничу обробку, призначений для поширення в незмінному вигляді, має вихідні відомості [17].

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського зініціювала та розпочала створення інтегрованого ресурсу «Електронна бібліотека «Україніка», зорієнтованого на дослідників, науковців, спеціалістів, для яких важливим є не лише сам зміст документів, а й супровідний контекст (часовий, географічний, історичний, персональний тощо), який репрезентує соціокультурний простір України. Ця е-бібліотека являє собою зведений бібліографічний та електронний ресурс усієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів, репрезентації оригіналів документів у цифровому форматі із широкими можливостями представлення на сайтах бібліотек, архівів, наукових установ у глобальній світовій мережі.

Формування фундаментальної е-бібліотеки «Україніка» є природним завданням Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського з огляду на концентрацію в її фондах найбільш повного масиву літератури про Україну, включно з основною частиною унікальних і рідкісних документів, так і на накопичення нею вагомого

дослідницького, методологічного й системотехнічного підґрунтя, величезних напрацювань її вчених, фахівців щодо інтеграції всього багатства знань про Україну [15].

За час свого функціонування «Україніка» стала популярним науковим та освітнім вебресурсом. Як зазначають українські дослідники, під час опитування студенти акцентували на змістових особливостях контенту е-бібліотеки «Україніка», зокрема інформаційних матеріалах про Україну, український народ, його історію, культуру, освіту, документи про флору й фауну, географію, соціально-економічні можливості, наукові здобутки України. Відповідний контент «Україніки» має потужний потенціал для навчальної, наукової і професійної діяльності майбутніх учителів [10].

Улітку 2022 року The Mozart Group для захисників України запустила платформу під назвою «Мінібібліотека українського військового». Бібліотека існує у вигляді сайту та мобільного застосунку для Android. Робота над iOS-версією триває. У ній представлені розділи «Зброя», «Тактика», «Медицина», «Вибухівка», можна знайти відео, книги та інструкції. Наприклад, як скористатися NLAW. Є посібники з оборони міст у сучасних умовах, утилізації вибухонебезпечних предметів тощо. Енді Мільборн, засновник The Mozart Group, так прокоментував мету створення цієї платформи: «Знання життєво необхідні на фронті та поблизу ліній зіткнення. Вони на рівні зі зброєю можуть допомагати військовим знищувати ворога та перемагати, тому важко недооцінити значення таких продуктів для військових» [1].

Унаслідок упровадження новітніх інформаційний технологій у діяльність бібліотек виникають віртуальні бібліотеки – розподілені в просторі телекомунікації мережі загального користування, орієнтовані на обмін інформацією між бібліотеками. Середовище віртуальної бібліотеки складається з низки бібліотек, територіально віддалених одна від одної, які виконують функції інтегрованого спілкування та отримання інформації про бібліотечні ресурси. Документи у віртуальній бібліотеці зберігаються в машиночитній формі. Користувач, який звертається до пошукових машин глобальної мережі, може отримати їх, для цього навіть не обов'язково бути користувачем бібліотеки.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій дає змогу значно поліпшити процес пошуку та одержання читачем необхідного видання електронної бібліотеки. Як правило, віртуальні бібліотеки надають своїм користувачам практично ті самі основні послуги, що й традиційні, зокрема: доступ до каталогів бібліотеки з організацією пошуку та формування переліку замовлень; доступ до бібліотечного фонду, який представлений електронними аналогами різних видань (книг, журналів, газет та ін.).

Віртуальні бібліотеки можуть бути універсального спрямування чи мати видання з певної тематики. Більшість електронних бібліотек створюють на основі традиційних з відповідним переведенням їх в електронний формат та організацією дистанційного доступу до них.

Одним із варіантів використання інтернет-ресурсів є формування бібліотечної блогосфери. Надзвичайна популярність блогів зумовлена двома головними обставинами: по-перше, публікувати інформацію в інтернеті за допомогою блогів досить легко; по-друге – це миттєва доступність до неї в інтернеті[8].

Сьогодні бібліотечна блогосфера виступає своєрідним «дзеркалом життя», що відображає як актуальні проблеми функціонування книгозбірень у сучасному суспільстві, так і думку з цих проблем бібліотечного співтовариства. Блоги стали повноправним джерелом бібліотечного контенту. Бібліотечний блог для сучасної бібліотеки – це не тільки використання інструментів і методів комунікації в інтернеті, які не є традиційними для сайтів бібліотек, але оптимально підходять під формат блогу бібліотеки, а й «відкритий майданчик для користувачів (читачів), залучених із соціальних мереж, більшість з яких лояльні саме до блогів, а не до офіційних бібліотечних сайтів, можливість створення корпоративного ресурсу з достатньою кількістю тематичного контенту (який регулярно додається)» [21, 85], оптимізованого під пошукові системи, що дає можливість постійно залучати цільову аудиторію та привертати її увагу до бібліотеки, побудови емоційного зв'язку з користувачем (читачем) завдяки особистісному аспекту інформації, яку публікують автори блогів про життя бібліотеки та бібліотечну справу, донесення до аудиторії офіційної позиції бібліотеки в неофіційному вигляді, тестування нових ідей тощо.

Незважаючи на те, що блог як інструмент інтернет-комунікації читача й бібліотеки задіяний порівняно недавно, ці культурно-освітні заклади отримали «можливість оперативно інформувати своїх читачів про події в бібліотеках, просувати свої інформаційні продукти й послуги» [6, 29]. Можна навіть прогнозувати, що бібліотечні блоги збережуть за собою роль простого й дешевого засобу транслювання контенту, що дасть змогу надавати користувачеві оперативну інформацію з питань, які його цікавлять, та нових подій у житті бібліотек.

Щороку збільшується число прихильників соціальних мереж. Багато бібліотечних установ України вже мають у них свої сторінки. Інструменти соціальних мереж допомагають бібліотекам доносити інформацію до громади в зручний спосіб, «розширювати спектр послуг для задоволення

інформаційних потреб якомога більшої кількості представників громади, рекламувати бібліотечні сервіси» [13, 20], спілкуватися з потенційними користувачами на умовах самих користувачів. Сторінки в соціальних мережах бібліотеки використовують як локальний інформаційний ресурс, більш наближений до користувача, ніж сайт бібліотеки. У соціальних мережах можна знайти контактну інформацію, анонси про майбутні заходи та акції, фотографії бібліотеки і її колективу, привітання та відгуки читачів.

Наукова новизна статті полягає в розширенні уявлень про реалії трансформації діяльності бібліотек та їхнє входження в соціокультурне середовище в умовах цифрового суспільства.

Висновки. Бібліотека XXI століття – це такий модифікований простір, у якому органічно переплелися минуле і майбутнє, давнина і сучасність. Сьогоднішня бібліотека – це епоха поєднання книги й інтернету. Світовий досвід свідчить, що важливим кроком у розвитку бібліотек і забезпечення ними інформаційних потреб користувачів є обов'язкове створення інформаційно-бібліотечних мереж, пошук і впровадження нових форм роботи. Віртуальний інформаційний простір бібліотечних установ, сформований для задоволення інформаційних потреб користувачів, охоплює такі віртуальні представництва, як: сайти, блоги, сторінки груп користувачів у популярних соціальних мережах тощо.

Список використаних джерел

1. В Україні створили «Мінібібліотеку військового». URL: https://techno.bigmir.net/ua/technology/6344147-v-ukraine-sozdali-mini-biblioteku-voennogo (дата звернення: 03.01.2023).
2. Гейман Ніл. Чому наше майбутнє залежить від читання. URL: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8129 (дата звернення: 03.01.2023).
3. Гранчак Т. Використання національними бібліотеками соцмереж для представлення бібліотечних продуктів і послуг. *Бібліотечний вісник*. 2016. № 1. С. 18–29.
4. Добровольська В. Інформаційно-документаційне забезпечення розвитку соціокомунікаційного простору культури в Україні : монографія ; М-во культури, молоді та спорту України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв. Київ : НАКККіМ, 2020. 377 с.
5. Дубровіна Л. А. Національні книжкові та рукописні фонди як джерело міжрегіональної інтеграції в епоху цифрового суспільства. *Інформаційно-культурне забезпечення інтеграції регіонів України* : монографія / кер. кол. О. Онищенко. Київ, 2018. С. 160–190.
6. Копанєва В. О. Бібліотека як центр збереження інформаційних ресурсів інтернету. Київ, 2009. 198 с.
7. Кузьменко О. І., Загуменна В. В. Бібліотека як соціокультурний публічний простір: трансформаційні зміни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2020. № 4. С. 24–31.
8. Кулик Є. Формування віртуального бібліотечного простору для бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва. *Вісник Книжкової палати.* 2014. № 12. С. 28–31.
9. Кучерова О. М. Формування бібліотечного простору: соціокультурний підхід. *Вісник ХДАК*. 2009. Вип. 24. С. 164–172.
10. Кучерук О. А., Караман С. О., Караман О. В. Науково-освітні електронні бібліотеки у фаховій підготовці майбутніх учителів-словесників. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2018. Т. 65, № 3. С. 152–165. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_65_3_14 (дата звернення: 09.01.2023).
11. Лобузін І. Цифрові бібліотечні проекти: технологічні рішення та управління життєвим циклом колекцій : монографія / відп. ред. В. А. Широков ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2016. 216 с.
12. Мар'їна О. Ю. Адаптація бібліотек до цифрового простору: переосмислення соціальних змін. URL: http://conference.nbuv.gov.ua/report/view/id/916 (дата звернення: 11.01.2023).
13. Пастушенко О. В. Бібліотека як комунікаційна установа в інформаційному просторі та розвиток функцій ресурсної бази науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2016. № 1. С. 16–24.
14. Пелещишин А. М., Добровольська В. В., Тимовчак-Максимець О. Ю. Особливості створення довідкового консолідованого інформаційного ресурсу. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2019. № 1. С. 123–129.
15. Попик В. Концептуальні засади розбудови фундаментальної національної електронної бібліотеки «Україніка». *Бібліотечний вісник*. 2015. № 2. С. 3–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_2_3 (дата звернення: 02.01.2023).
16. Попик В. Стратегія розвитку бібліотечної сфери та пріоритети формування національного науково-інформаційного простору. *Бібліотечний вісник.* 2015. №5(229). С. 3–9.
17. Профіль комплектування електронної бібліотеки «Культура України» / ДЗ «Нац. парлам. б-ка України». Київ, 2010. 8 с.
18. Слободяник М. С. Бібліотека. Документ. Комунікації : вибрані праці. Київ : Ліра-К, 2010. 308 с.
19. Філіпова Л. Я. Інформаційно-комунікаційні прояви ресурсного потенціалу інтернету. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2010. № 2. С. 44–48.

20. Чередник Л. А. Сучасні аспекти інформаційного забезпечення бібліотек. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. *Філологія. Журналістика*. Т. 32(71). № 5. Ч. 2. 2021. С. 182–186.

21. Dobrovolska V., Cherednyk L., Hunchenko Y. Modern Library as a Socio-Cultural Space. *CEUR Workshop Proceedingsthis link is disabled*. 2022. № 3296. Pp. 83–93.

References

1. The "Military Minilibrary" was created in Ukraine. Retrieved from: https://techno.bigmir.net/ua/technology/6344147-v-ukraine-sozdali-mini-biblioteku-voennogo [in Ukraine].

2. Gaiman, Neil. Why our future depends on reading. Retrieved from: https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=8129 [in England].

3. Granchak, T. (2016). Use of social networks by national libraries to present library products and services. Library Bulletin, 1, 18–29 [in Ukraine].

4. Dobrovolska, V. (2020). Information and documentation support for the development of the socio-communication space of culture in Ukraine: monograph / Ministry of Culture, Youth and Sports of Ukraine, National Acad. led personnel of culture and arts. Kyiv: NAKKKiM, 377 [in Ukraine].

5. Dubrovina, L. A. (2018). National book and manuscript funds as a source of interregional integration in the era of digital society. Information and cultural support of the integration of the regions of Ukraine: monograph / manager. col. O. Onishchenko. Kyiv, 160–190 [in Ukraine].

6. Kopaneva, V. O. (2009). The library as a center for preserving information resources of the Internet. Kyiv, 198 [in Ukraine].

7. Kuzmenko, O. I., Zagumenna, V. V. (2020). The library as a socio-cultural public space: transformational changes. Library science. Documentary science. Informatology, 4, 24–31 [in Ukraine].

8. Kulyk, E. (2014). Formation of a virtual library space for library and information services for youth. Bulletin of the Book Chamber, 12, 28–31 [in Ukraine].

9. Kucherova, O. M. (2009). Formation of library space: sociocultural approach. Herald of the KhDAK, 24, 164–172 [in Ukraine].

10. Kucheruk, O. A., Karaman, S. O., Karaman, O. V. (2018). Scientific and educational electronic libraries in professional training of future lexicographers. Information technologies and teaching aids, 65, (3), 152–165. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2018_65_3_14 [in Ukraine].

11. Lobuzin, I. (2016). Digital library projects: technological solutions and management of the life cycle of collections: monograph / resp. ed. V. A. Shirokov ; NAS of Ukraine, National b-ka of Ukraine named after V. I. Vernadskyi. Kyiv, 216 [in Ukraine].

12. Maryna, O. Yu. (2017). Library in digital space: monograph. Kharkiv: KhDAK, 326 [in Ukraine].

13. Pastushenko, O. V. (2016). The library as a communication institution in the information space and the development of the functions of the resource base of science. Library science. Documentary science. Informatology, 1, 16–24 [in Ukraine].

14. Peleshchyshyn, A. M., Dobrovolska, V. V., Tymovchak-Maksimets, O. Yu. (2019). Features of creating a reference consolidated information resource. Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts, 1, 123–129 [in Ukraine].

15. Popyk, V. (2015). Conceptual foundations of the development of the fundamental national electronic library "Ukrainika". Library Bulletin, 2, 3–9. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bv_2015_2_3 [in Ukraine].

16. Popyk, V. (2015). Strategy for the development of the library sphere and priorities for the formation of the national scientific and informational space. Library Bulletin, 5(229), 3–9 [in Ukraine].

17. Profile of the collection of the electronic library "Culture of Ukraine"(2010) / DZ "National. parliament b-ka of Ukraine". Kyiv, 8 [in Ukraine].

18. Slobodianik, M. S. (2010). Library. Document. Communications: selected works. Kyiv: Lira-K, 308 [in Ukraine].

19. Filipova, L. Ya. (2010). Information and communication manifestations of the resource potential of the Internet. Library science. Documentary science. Informatology, 2, 44–48 [in Ukraine].

20. Cherednyk, L. A. (2021) Modern aspects of information provision of libraries. Scholarly notes of V. I. Vernadsky Tavri National University. Philology. Journalism, 32(71), 5, 2, 182–186 [in Ukraine].

21. Dobrovolska, V., Cherednyk, L., Hunchenko, Y. (2022). Modern Library as a Socio-Cultural Space. CEUR Workshop Proceedingsthis link is disabled, 3296, 83–93 [in Ukraine].

Стаття надійшла до редакції 13.01.2023
Отримано після доопрацювання 17.02.2023
Прийнято до друку 24.02.2023

УДК 024
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276759

Цитування:
Ржеуський А. В. Бенчмаркінг дистанційних послуг бібліотек університетів України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 12–19.

Rzheuskyi A. (2023). Benchmarking of Remote Services of University Libraries of Ukraine. Library Science. Record Studies. Informology, 4, 12–19 [in Ukrainian].

Ржеуський Антоній Валентинович,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
докторант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-8711-4163
antonii.v.rzheuskyi@lpnu.ua

БЕНЧМАРКІНГ ДИСТАНЦІЙНИХ ПОСЛУГ БІБЛІОТЕК УНІВЕРСИТЕТІВ УКРАЇНИ

Метою статті *є порівняння дистанційних послуг книгозбірень, що є лідерами серед бібліотек педагогічних, спеціальних, технічних та класичних закладів вищої освіти, і визначити установу з найбільшим переліком дистанційних сервісів.* ***Методологію дослідження*** *склали метод аналізу, синтезу, порівняння, оглядово-аналітичний, узагальнення і бенчмаркінгу.* ***Наукова новизна*** *полягає у визначенні бібліотек-лідерів університетів України, що надають найширший перелік дистанційних послуг під час карантинних обмежень та воєнного стану.* ***Висновки.*** *У статті проведено порівняльний аналіз вебсайтів бібліотек, що були визначені як лідери із надання дистанційного сервісу під час карантинних обмежень та воєнного стану. Вказано множину дистанційних послуг бібліотек. Як результат, дослідження показало, що на паритетних засадах лідерами із надання дистанційного сервісу є науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського та бібліотека Сумського державного університету. Бібліотека Сумського державного університету здійснює онлайн-реєстрацію користувачів, надає послугу тематичного підбору літератури до навчальних та наукових робіт, онлайн-послуги щодо присвоєння класифікаційних індексів, електронну доставку документів. Співробітники бібліотеки проводять у дистанційному режимі консультації і тренінги із широкого кола питань. Книгозбірня надає віддалений доступ до баз даних Scopus, Web of Science, SciVal, Springer Nature, MedOne Education. Користувачі можуть поставити запитання в режимі реального часу, скориставшись онлайн-консультацією. Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського надає можливість скористатись послугою електронної доставки документів, онлайн визначенням індексу УДК, віртуальною довідковою службою, віддаленим доступом до матеріалів, наявних тільки в локальній мережі університету. Пропоновано онлайн-заходи, активно надають індивідуальні онлайн-консультації, бібліотечні фахівці виконують добірку інформаційних джерел за темою. Користувачі можуть комунікувати з бібліотечними працівниками науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка за допомогою онлайн-чату, розміщеного на вебсайті бібліотеки.*

Ключові слова: *дистанційні послуги, сервіс, бібліотека, вебсайт, бенчмаркінг, воєнний стан, карантин, користувач бібліотеки, дистанційне обслуговування, університети України.*

Rzheuskyi Antonii,
Candidate of Sciences in Social Communications (PhD),
Doctoral Student, National Academy of Culture and Arts Management

BENCHMARKING OF REMOTE SERVICES OF UNIVERSITY LIBRARIES OF UKRAINE

The purpose *of the study is to compare remote services of book collections that are leaders among the libraries of pedagogical, special, technical and classical institutions of higher education and to determine the institution with the largest list of remote services.* ***The research methodology*** *consisted of the method of analysis, synthesis, comparison, review and analysis, generalization, and benchmarking.* ***The scientific novelty*** *consists in identifying the leading libraries of Ukrainian universities that provide the widest range of remote services during quarantine restrictions and martial law.* ***Conclusions.*** *The article conducts a comparative analysis of library websites that were identified as leaders in providing remote services during quarantine restrictions and martial law. A number of remote library services were identified. As a result, the*

© *Ржеуський А. В., 2023*

study showed that, on a parity basis, the leaders in the provision of remote services are the scientific and technical library named after G.I. Denysenko KPI named after Igor Sikorskyi and the library of Sumy State University. The library of Sumy State University carries out online user registration, provides the service of thematic selection of literature for educational and scientific works, online services for the assignment of classification indexes, electronic delivery of documents. Library employees conduct remote consultations and trainings on a wide range of issues. The library provides remote access to Scopus, Web of Science, SciVal, Springer Nature, MedOne Education databases. Users can ask questions or get advice in real time using the online consultant. Scientific and technical library named after G.I. Denysenko KPI named after Igor Sikorsky provides an opportunity to use the service of electronic delivery of documents, online determination of the UDC index, virtual help service, remote access to materials available only on the university's local network. Online events are offered, individual online consultations are actively provided, library specialists perform a selection of information sources by topic. Users can communicate with librarians of the scientific and technical library named after G.I. Denysenko through the online chat on the library's website.

Keywords: *remote services, service, library, website, benchmarking, martial law, quarantine, library user, remote service, Universities of Ukraine.*

Актуальність теми дослідження. Вивчення дистанційних послуг наукових бібліотек різних видів закладів вищої освіти України, а саме: педагогічних, спеціальних, технічних та класичних, дало змогу визначити, шляхом порівняльного аналізу, сервісів книгозбірні у цих категоріях, що є лідерами із обслуговування віддалених користувачів в умовах карантинних обмежень, а пізніше і воєнного стану. Так, серед бібліотек технічних закладів вищої освіти є науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського. Серед бібліотек спеціальних закладів вищої освіти – наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв. Лідером із надання дистанційних послуг серед бібліотек педагогічних закладів вищої освіти виявилась бібліотека Університету Григорія Сковороди в Переяславі. З-поміж бібліотек класичних закладів вищої освіти – бібліотека Сумського державного університету.

Аналіз досліджень і публікацій. Засоби реалізації інформаційних сервісів на основі віддаленого обслуговування користувачів бібліотек запропонувала К. Лобузіна [1] Зокрема, серед бібліотечних онлайн-послуг розглянуто віртуальну довідкову службу, віртуальні виставки. Дослідниця зазначає, що система обслуговування віддалених користувачів передбачає такі традиційні бібліотечні функції: інформування про бібліотеку, її послуги через сайт, включно з описом фондів і колекцій, інформацію про послуги, віртуальні виставки; онлайновий доступ до електронного каталогу як основного бібліографічного ресурсу бібліотеки; забезпечення доступу віддалених користувачів до електронних ресурсів власної генерації бібліотеки (локальні бібліографічні БД, бібліографічні покажчики та списки, фактографічні дані), доступ до повних текстів документів, що становлять електронні колекції бібліотеки; електронна доставка документів (ЕДД); довідково-бібліографічне обслуговування віддалених користувачів [2].

І. Смоляр і Л. Туровська розглянули трансформацію бібліотечно-інформаційного обслуговування на базі Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, вказали, що бібліотека вдосконалює обслуговування завдяки створенню власних інформаційних ресурсів та наданню до них доступу, популяризує електронні інформаційні ресурси, послуги та продукти на вебпорталі, розробляє та впроваджує електронну форму реєстрації віддалених користувачів [3].

Мета публікації полягає в порівнянні дистанційних послуг книгозбірень, що є лідерами серед бібліотек педагогічних, спеціальних, технічних і класичних закладів вищої освіти, та визначенні установи з найбільшим переліком дистанційних сервісів.

Виклад основного матеріалу. Для визначення лідера серед бібліотек, що надають найбільший перелік дистанційних послуг, використано метод бенчмаркінгу.

У розрізі бібліотечної справи бенчмаркінг – це порівняльний аналіз різноманітних процесів бібліотеки з аналогічними процесами конкурентів. Метод бенчмаркінгу спрямований на порівняння не показників діяльності бібліотеки, а самих процесів [4].

Перед цим необхідно сформувати множину дистанційних сервісів (*табл. 1*).

Перейдемо до більш детального порівняння дистанційних послуг зазначених вище бібліотек.

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв надає послугу з електронної доставки документів.

Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського надає студентам та працівникам університету можливість скористатись послугою електронної доставки документів, зокрема з колекцій Springer Nature та ScienceDirect.

Таблиця 1

Перелік дистанційних сервісів, що представлені на вебсайтах бібліотек-лідерів

Назва бібліотеки / Назва сервісу	Б-ка Сумського державного університету	НТБ ім. Г. І. Денисенка КПІ ім. Ігоря Сікорського	НБ Київського національного університету культури і мистецтв	Б-ка Університету Григорія Сковороди в Переяславі
Електронна доставка документів (ЕДД)	+	+	+	–
Визначення індексу УДК	+	+	+	+
Онлайн-консультації	+	+	+	–
Віртуальна довідка	–	+	–	+
Онлайн-консультант	+	+	–	+
Онлайн-реєстрація користувачів	+	–	+	–
Віддалений доступ до передплачених баз даних та баз даних, до яких надається тестовий доступ	+	–	+	+
Пошук літератури за темою дослідження	+	+	–	–
Онлайн-семінари та вебінари	–	–	–	+
Надання віддаленого доступу до матеріалів, доступних у локальній мережі	–	+	–	–
Інформування користувачів про нові надходження	–	–	–	+
Редагування списків літератури	–	–	+	–

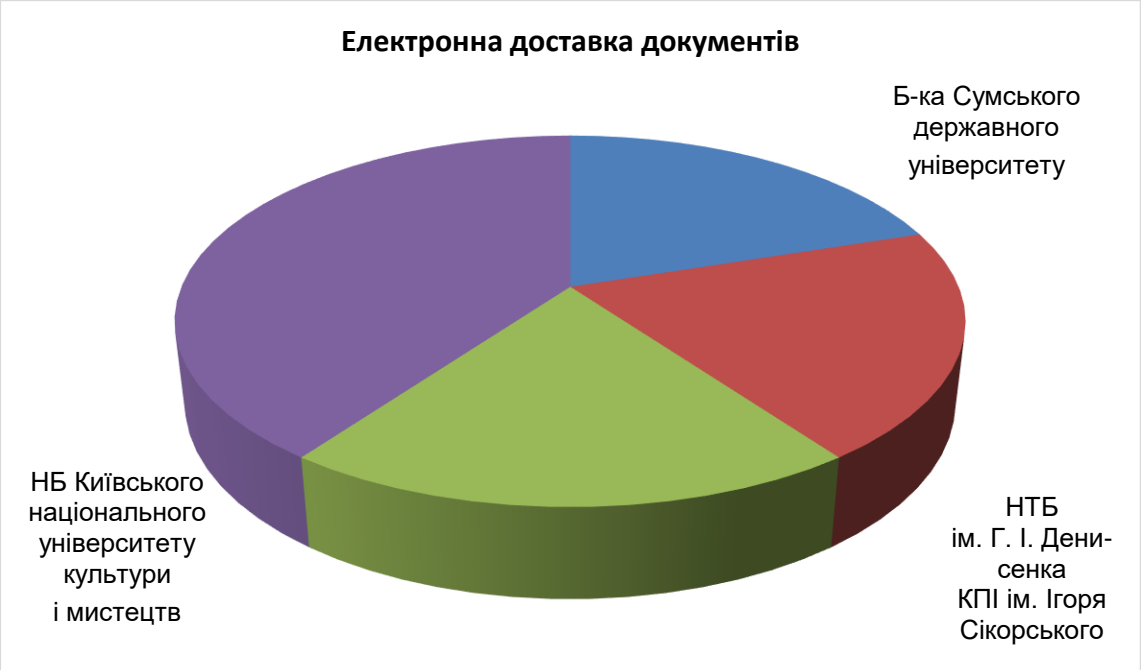

Рис. 1. ***Надання послуги електронної доставки документів***

Бібліотека Сумського державного університету здійснює сканування та електронну доставку документів для студентів і співробітників Сумського державного університету [5]. Технологія цієї послуги така: користувач обирає потрібні документи з електронного каталогу та заповнює відповідну онлайн-форму на вебсайті бібліотеки. Співробітники бібліотеки надсилають скановані документи на електронну адресу, яку вказав користувач у заявці. Так дистанційна послуга електронної доставки документів представлена на вебсайтах трьох бібліотек з досліджуваних чотирьох (*рис. 1*).

Бібліотека Сумського державного університету надає дистанційні послуги щодо присвоєння класифікаційних індексів для статей, книг, дисертацій, здійснює редагування списків використаних джерел.

На вебсайті науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського є можливість через онлайн-форму згенерувати запит на присвоєння індексу УДК на статтю, бакалаврську, магістерську роботу, автореферат дисертації [6]. Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв надає дистанційну послугу із визначення індексів УДК та авторських знаків. Бібліотека Університету Григорія Сковороди в Переяславі дистанційно надає послугу з присвоєння індексів УДК. Як бачимо, дистанційну послугу з визначення індексів УДК надають усі чотири книгозбірні.

Співробітники бібліотеки Сумського державного університету надають дистанційну послугу з тематичного підбору літератури до навчальних та наукових робіт. Перш ніж скористатися цією послугою, необхідно заповнити онлайн-форму. Бібліотечні фахівці науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського виконують добірку інформаційних джерел за темою. Тобто дві книгозбірні з чотирьох виконують онлайн-послугу з пошуку та підбору літератури за темою дослідження.

Інформацію про проведення онлайн-консультацій і тренінгів для студентів та співробітників своїх університетів виявлено на вебсайтах трьох бібліотек із чотирьох (*рис. 2*).

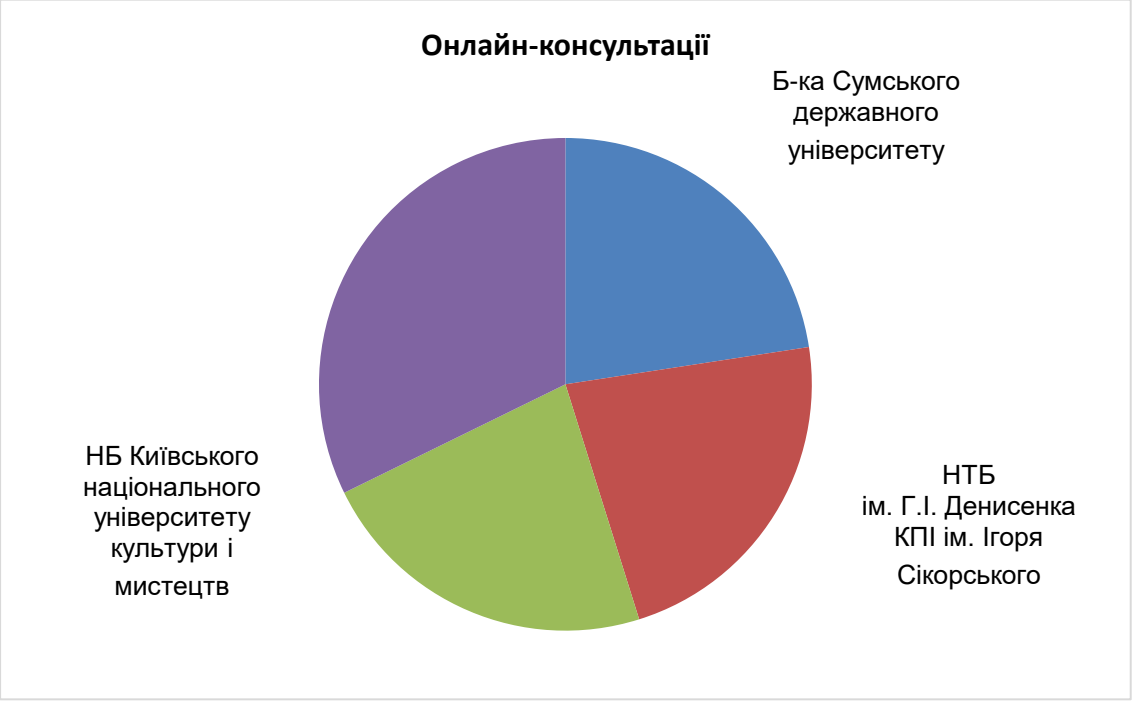

Рис.2. ***Бібліотеки-лідери закладів вищої освіти, що надають онлайн-консультації***

Тож науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського надає індивідуальні онлайн-консультації із широкого кола питань. Для науковців пропонують онлайн освітні заходи для оволодіння та покращення навичок використання інструментів з метою проведення дослідницької діяльності. Також надають викладачам можливість розміщувати лекції на вебсайті бібліотеки.

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв надає користувачам онлайн-консультації з використанням платформи Zoom [7].

Працівники бібліотеки Сумського державного університету проводять у дистанційному режимі консультації та тренінги із широкого кола питань.

На вебсайтах бібліотеки Сумського державного університету та наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв детально представлені тематичні напрями онлайн-консультацій та тренінгів (*рис. 3*).

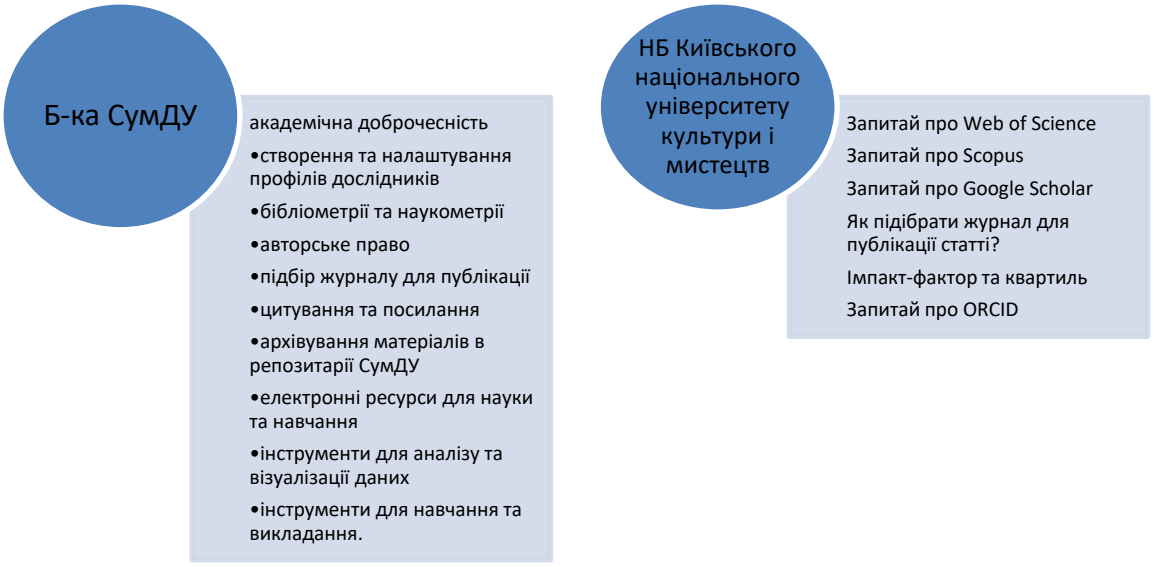

Рис. 3. ***Порівняння онлайн-консультацій і тренінгів, що проводять бібліотеки***

Як видно з *рис. 3*, бібліотека Сумського державного університету надає десять онлайн-послуг, тоді як наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв – шість. Тематика онлайн-семінарів наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв стосується наукометрії, бібліотека ж Сумського державного університету надає користувачам допомогу в організації та проведенні онлайн-лекцій, семінарів, конференцій на платформах Zoom, Google Meet і Microsoft Teams, самоархівуванні матеріалів співробітників університету в електронному репозитарії Сумського державного університету, наукометрії, оволодінні сучасними інформаційними технологіями та низкою інформаційних ресурсів з метою підвищення ефективності наукової діяльності. На вебсайті бібліотеки Сумського державного університету зазначено, що за певним тематичним напрямом закріплений бібліотечний фахівець, який володіє необхідними компетенціями.

Бібліотека Університету Григорія Сковороди в Переяславі проводила низку вебінарів від компанії EBSCO та Clarivate [8]. Крім того, вона надає доступ до інформаційних ресурсів передплачених наукометричних та міжнародних бібліографічних баз даних з домашніх комп'ютерів, а саме: Scopus, Web of Science, EBSCO.

Наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв надає віддалено доступ до наукометричних баз даних Web of Science і Scopus, повнотекстових ресурсів Springer Link, електронних версій журналів видавництва Wiley.

Бібліотека Сумського державного університету надає віддалений доступ до баз даних Scopus, Web of Science, SciVal, Springer Nature, MedOne Education.

Три книгозбірні з чотирьох надають віддалений доступ до передплачених баз даних та баз даних, до яких надається тестовий доступ (*рис. 4*). Проте науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського, на відміну від інших книгозбірень у цій групі, надає віддалений доступ до матеріалів, доступних у локальній мережі бібліотеки.

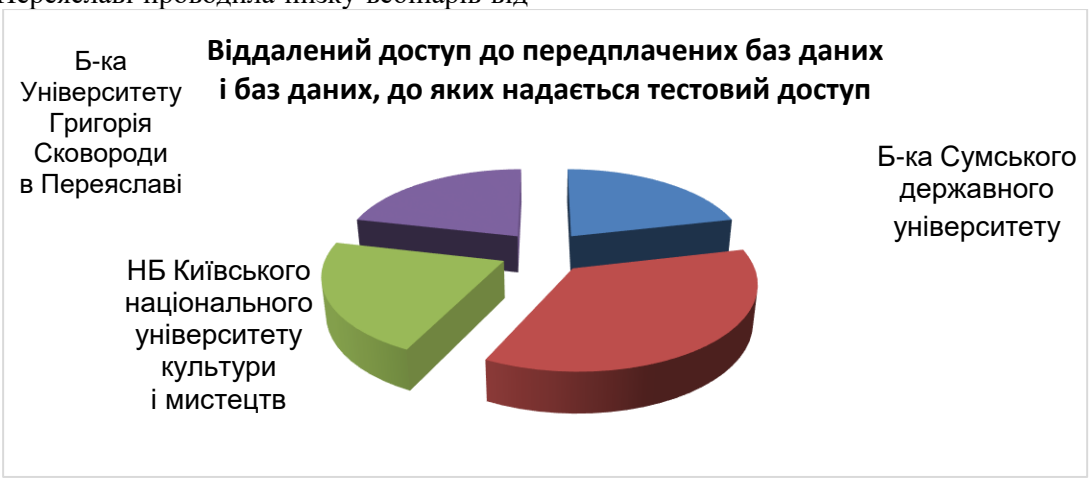

Рис. 4. ***Надання бібліотеками віддаленого доступу до передплачених баз даних та баз даних, до яких надається тестовий доступ***

Лідером із надання віддаленого доступу до передплачених баз даних та баз даних, до яких надається тестовий доступ, є бібліотека Сумського державного університету (*рис. 5*). Найпоширенішими базами даних на сьогодні лишаються Scopus та Web of Science.

Рис. 5. ***Кількісне порівняння передплачених баз даних і баз даних, до яких надається тестовий доступ поза межами бібліотек***

На вебсайтах двох книгозбірень із чотирьох представлена віртуальна довідкова служба. Відтак бібліотека Університету Григорія Сковороди в Переяславі надає можливість скористатися віртуальною довідкою. Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка пропонує користувачам скористатись віртуальною довідковою службою «Онлайнова довідка».

Під час карантину та воєнного стану користувачі науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка можуть отримувати інформацію про новини та звертатися до бібліотечних працівників за допомогою онлайн-чату, розміщеного на вебсайті бібліотеки.

Користувачі бібліотеки Сумського державного університету можуть поставити запитання або отримати консультацію в режимі реального часу, скориставшись сервісом JivoChat.

Вебсайт бібліотеки Університету Григорія Сковороди в Переяславі також устаткований онлайн-консультантом.

Отже, на вебсайтах трьох книгозбірень з чотирьох діє сервіс онлайн-консультант (рис. 6).

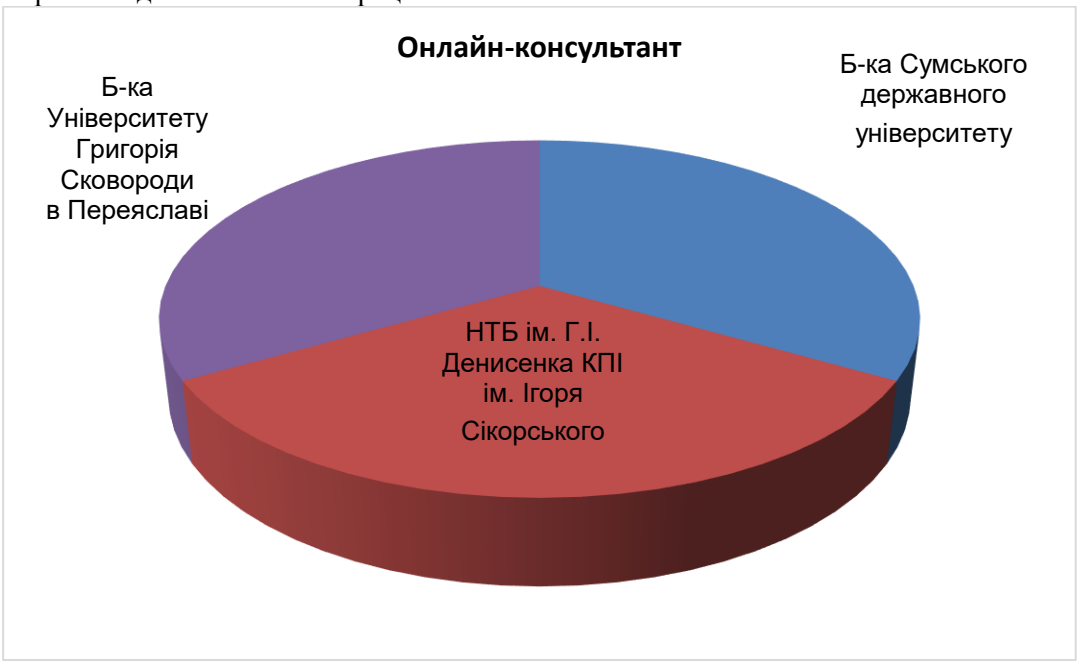

Рис. 6. ***Сервіс «Онлайн-консультант» на вебсайтах бібліотек***

Дві книгозбірні з чотирьох запровадили онлайн-реєстрацію користувачів, а саме: наукова бібліотека Київського національного університету культури і мистецтв та бібліотека Сумського державного університету. Зокрема інноваціями бібліотеки Сумського державного університету є те, що зареєстровані користувачі мають можливість активувати сервіс «Електронний каталог» в особистому кабінеті користувача. А також на час карантинних обмежень бібліотека Сумського державного університету надає можливість взяти на абонемент літературу, яка раніше була доступна тільки в читальних залах. Для цього авторизованим користувачам потрібно знайти необхідні видання в електронному каталозі, здійснити замовлення, прийти та отримати замовлену літературу на абонементі.

Окремо слід зазначити, що бібліотека Університету Григорія Сковороди в Переяславі інформує користувачів про нові надходження до її фондів, публікуючи списки на вебсайті.

Працівники наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв формують та редагують списки літератури за запитами користувачів.

Наукова новизна статті полягає у визначенні бібліотек-лідерів університетів України, що надають найширший перелік дистанційних послуг під час карантинних обмежень та воєнного стану.

Висновки. Отже, серед чотирьох наукових бібліотек, які були визначені лідерами серед педагогічних, спеціальних, технічних та класичних університетів України, встановлено шляхом порівняльного аналізу дві книгозбірні, що надають найбільший перелік дистанційних сервісів. Ними виявились: бібліотека Сумського державного університету та науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського.

Обидві книгозбірні надають однакову кількість дистанційних послуг. Проте, як показало дослідження, далеко не на всіх сайтах бібліотек можна знайти базові дистанційні послуги.

Бібліотека Сумського державного університету здійснює онлайн-реєстрацію користувачів, надає послугу тематичного підбору літератури до навчальних та наукових робіт, онлайн-послуги щодо присвоєння класифікаційних індексів, здійснює електронну доставку документів Співробітники бібліотеки проводять у дистанційному режимі консультації та тренінги із широкого кола питань. Бібліотека Сумського державного університету надає віддалений доступ до баз даних Scopus, Web of Science, SciVal, Springer Nature і MedOne Education. Користувачі можуть поставити запитання або отримати консультацію в режимі реального часу, скориставшись онлайн-консультантом.

Науково-технічна бібліотека імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського надає можливість скористатись послугою електронної доставки документів, онлайн-визначенням індексу УДК, віртуальною довідковою службою, віддаленим доступом до матеріалів, наявних тільки в локальній мережі університету. Пропонують онлайн-заходи, активно надають індивідуальні онлайн-консультації, бібліотечні фахівці виконують добірку інформаційних джерел з теми. Користувачі можуть комунікувати з бібліотечними працівниками науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка за допомогою онлайн-чату, розміщеного на вебсайті бібліотеки.

Список використаних джерел

1. Лобузіна К. В. Онлайнові бібліотечні послуги: нові підходи та технології. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2011. № 4. С. 30–35.

2. Лобузіна К. Шляхи інтеграції бібліотечної діяльності до онлайнового середовища. *Вісник Книжкової палати*. 2012. № 7. С. 30–34.

3. Смоляр І., Туровська Л. Трансформація бібліотечно-інформаційного обслуговування в умовах дистанційного сервісу. *Вісник Книжкової палати*. 2020. № 3. С. 17–20.

4. Метод бенчмаркінгу. URL: https://stud.com.ua/19451/marketing/metod_benchmarkingu (дата звернення: 09.01.2023).

5. Вебсайт бібліотеки Сумського державного університету. URL: https://library.sumdu.edu.ua/uk/ (дата звернення: 09.01.2023).

6. Вебсайт науково-технічної бібліотеки імені Г. І. Денисенка КПІ імені Ігоря Сікорського. URL: https://www.library.kpi.ua/ (дата звернення: 09.01.2023).

7. Вебсайт наукової бібліотеки Київського національного університету культури і мистецтв. URL: http://lib.knukim.edu.ua/ (дата звернення: 09.01.2023).

8. Вебсайт бібліотеки Університету Григорія Сковороди в Переяславі. URL: https://library.uhsp.edu.ua/?_gl=1%2Aozgk9r%2A_ga%2AMTYxNzUyOTkxNy4xNjc4NTg0OTky%2A_ga_0GV8419ZP3%2AMTY3ODU4NDk5Mi4xLjEuMTY3ODU4NTAyMy4wLjAuMA..%2A_ga_DT70EJ6JDX%2AMTY3ODU4NDk5Mi4xLjEuMTY3ODU4NTAyMy4wLjAuMA..%2A_ga_9NS522JFH2%2AMTY3ODU4NDk5Mi4xLjAuMTY3ODU4NDk5Mi42MC4wLjA.&_ga=2.227334045.1490833805.1678584993-1617529917.1678584992 (дата звернення: 09.01.2023).

References

1. Lobuzina, K. V. (2011). Online library services: new approaches and technologies. Library science. Documentary science. Informatology, 4, 30–35 [in Ukrainian].

2. Lobuzina, K. (2012). Ways of integrating library activities into the online environment. Bulletin of the Book Chamber, 7, 30–34 [in Ukrainian].

3. Smolyar, I., Turovska, L. (2020). Transformation of library and information services in conditions of remote service. Bulletin of the Book Chamber, 3, 17–20 [in Ukrainian].

4. Benchmarking method. Retrieved from: https://stud.com.ua/19451/marketing/metod_benchmarkingu [in Ukrainian].

5. Website of the library of Sumy State University. Retrieved from: https://library.sumdu.edu.ua/uk/ [in Ukrainian].

6. Website of the scientific and technical library named after G. I. Denisenko KPI named after Igor Sikorsky. Retrieved from: https://www.library.kpi.ua [in Ukrainian].

7. Website of the scientific library of the Kyiv National University of Culture and Arts. Retrieved from: http://lib.knukim.edu.ua [in Ukrainian].

8. Website of the library of Hryhoriy Skovoroda University in Pereyaslav. Retrieved from: https://library.uhsp.edu.ua/?_gl=1%2Aozgk9r%2A_ga%2AMTYxNzUyOTkxNy4xNjc4NTg0OTky%2A_ga_0GV8419ZP3%2AMTY3ODU4NDk5Mi4xLjEuMTY3ODU4NTAyMy4wLjAuMA..%2A_ga_DT70EJ6JDX%2AMTY3ODU4NDk5Mi4xLjEuMTY3ODU4NTAyMy4wLjAuMA..%2A_ga_9NS522JFH2%2AMTY3ODU4NDk5Mi4xLjAuMTY3ODU4NDk5Mi42MC4wLjA.&_ga=2.227334045.1490833805.1678584993-1617529917.1678584992 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.01.2023
Отримано після доопрацювання 15.02.2023
Прийнято до друку 22.02.2023

УДК 016:94(477)“1920/1950”
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276760

Цитування:
Дуднік О. Я. Бібліографічний покажчик «Історія України»: відображення національно-визвольного руху, об’єднання та звільнення українських земель у 20–50-х роках ХХ ст. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 20–29.

Dudnik O. (2023). Bibliographic Index "History of Ukraine": Reflection of the National Liberation Movement, Unification and «Liberation» of Ukrainian Lands in the 20–50-s of the 20-th century. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 20–29 [in Ukrainian].

Дуднік Олександр Якович,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського
https://orcid.org/0000-0001-5206-1129
dudn70@ukr.net

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»: ВІДОБРАЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ, ОБ’ЄДНАННЯ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У 20–50-Х РОКАХ ХХ СТ.

Мета дослідження *– з’ясувати відповідність назв окремих структурних частин науково-допоміжного бібліографічного покажчика (щорічного видання) «Історія України» за 2000–2019 роки змісту поданих у ньому описів праць, а також історіографії та законодавству України з питань національно-визвольної боротьби українського народу, об’єднання та звільнення українських земель у 1920–1950-х роках.* ***Методологія дослідження:*** *застосовано принципи об’єктивності, історизму, системності, всебічності, а також загальні методи наукового дослідження – аналіз, синтез, порівняння.* ***Наукова новизна:*** *уперше зроблено спробу показати невідповідність назв окремих підрозділів і рубрик у змісті бібліографічного покажчика «Історія України» за 2000–2019 роки назвам описів досліджень, представлених у ньому.* ***Висновки****. Структура бібліографічного покажчика «Історія України» не має підрозділу чи рубрики з історії національно-визвольної боротьби українського народу у 20–50-х роках ХХ ст., тоді як у посібнику подано багато описів праць із цієї теми. Зміст бібліографічного видання містить структурні частини, назви яких відображають радянську історіографію і пропаганду через використання у відповідному контексті ідеологем «визволення» та «возз’єднання», і це, незважаючи на те, що істинність останніх уже спростували сучасні дослідники та Український інститут національної пам’яті. Такий стан провідного бібліографічного видання – це також результат непослідовної політики національної пам’яті із цих тем, відсутності відповідного законодавства упродовж тривалого часу, а нині його недосконалості. Жоден закон України, що стосується проблематики визвольної чи національно-визвольної боротьби у ХХ ст., не містить визначення цих термінів.*

Ключові слова: *бібліографічний покажчик «Історія України», структура змісту, тематика, національно-визвольний рух, звільнення, об’єднання українських земель, закон України.*

Dudnik Oleksandr,
Ph.D. in History,
Senior Research,
Vernadsky National Library of Ukraine

BIBLIOGRAPHIC INDEX "HISTORY OF UKRAINE": REFLECTION OF THE NATIONAL LIBERATION MOVEMENT, UNIFICATION AND «LIBERATION» OF UKRAINIAN LANDS IN THE 20–50-S OF THE 20-TH CENTURY

The purpose of the study *is to find out the accordance the titles of the structure parts of the scientific auxiliary bibliographic index (annual edition) «History of Ukraine» for the years 2000–2019, the content of the descriptions of the works presented in it, es well of the historiography, and legislation of Ukraine on the questions of the national liberation struggle of the Ukrainian people, reunification and liberation of Ukrainian lands in the 20s–50s of the XX century.* ***Research methodology****: the principles of historicism, objectivity, systematics and*

© *Дуднік О. Я., 2023*

comprehensiveness were applied, as well as – general methods of scientific research – analysis, synthesis, comparison. ***Scientific novelty****: for the first time, an attempt was made to show the inconsistency of the titles of separate subsections and rubrics in the content of the bibliographic index «History of Ukraine» for the years 2000–2019 with the titles of the descriptions of the researches which presented in it.* ***Conclusions****. The structure of the bibliographic index «History of Ukraine» does not have a subsection or rubric on the history of the national liberation struggle of the Ukrainian people in the 20th century, while in the manual presents many descriptions of researches on this topic. Simultaneously, the bibliographic edition contains structural parts, the titles of which reflect Soviet historiography and propaganda due to the use the words-ideologemes: «liberation» and «reunification» which had already been refuted by modern researchers as the «expulsion» and «unification» or «joining». Therefore, bibliographers should take into account he dominant titles of the submitted descriptions of works, to annotate them and study the historiography of the issues in detail. Such state of the leading bibliographic edition is also the result of the inconsistent policy of national memory on these topics, the lack of appropriate legislation for a long time, and now its imperfection. Not a single law of Ukraine, which deals with the issue of r national liberation struggle in the 20th century, contains a definition of this term.*

Key words*: bibliographic index «History of Ukraine», content structure, topics, national liberation movement, expulsion, unification of Ukrainian lands, law of Ukraine.*

Актуальність теми дослідження. Вивчення особливостей подачі або представлення різних тем чи їх проблематики в бібліографічних посібниках має важливе значення. Адже понятійно-термінологічний апарат, структура змісту бібліографічних праць мають об'єктивно відображати результати багатьох досліджень учених, а фактично – історіографічні напрями, а не поодинокі суб'єктивні думки окремих політиків чи політичних сил. Назви підрозділів, а особливо рубрик бібліографічних посібників, до яких звертається користувач, це і є відображення історіографії того чи іншого питання. Їх також можна розглядати як своєрідні навігатори для швидкого пошуку джерел, а головне – алгоритм для сприйняття, розуміння і запам'ятовування подій історичного минулого. Тобто структура змісту бібліографічних посібників є схематичним відбитком широких і вузьких, важливих та менш значимих історичних тем, а також їх оцінок. Вона структурує матеріал у свідомості людини. Однак, коли в бібліографічних виданнях назви представлених описів праць не співвідносяться з назвами розділів, підрозділів чи рубрик, це не лише ускладнює пошук дослідникам необхідної літератури, приховує від читачів результати досліджень частини вчених, а й не сприяє об'єктивному розумінню подій минулого.

Аналіз досліджень і публікацій. Із часу проголошення незалежної України тематики національно-визвольного руху, об'єднання та звільнення українських земель періоду 20–50-х років XX ст. є тісно взаємопов'язаними між собою та одними з найпоширеніших серед досліджень науковців. На жаль, у їх висвітленні та оцінках спостерігаємо різкі розбіжності, адже їх активно використовують політичні сили під час передвиборчих кампаній, схвалення нормативно-правових актів та проведення політики національної пам'яті. Водночас представлення цих тематик у бібліографічних виданнях, за поодинокими винятками, залишається поза увагою дослідників. Серед авторів, які торкалися цього питання, С. Борчук з публікацією «Проблематика українського національно-визвольного руху в роки Другої світової війни на сторінках енциклопедичних і бібліографічних видань» [1]. Однак дослідник не розглядає подачу цієї теми в покажчику «Історія України».

Мета дослідження – з'ясувати відповідність назв структури науково-допоміжного бібліографічного покажчика (щорічного видання) «Історія України» за 2000–2019 роки змісту поданих у ньому описів праць, а також історіографії та законодавству України з питань національно-визвольної боротьби українського народу, об'єднання та звільнення українських земель у 20–50-ті роки XX ст.

Виклад основного матеріалу. З появою Українського інституту національної пам'яті (УІНП) дослідники чимало уваги приділили вивченню національно-визвольного руху та пов'язаних з ним процесів українського державотворення упродовж XX ст. Крім того, 21 травня 2015 року набрали чинності закони України «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text) та «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text), схвалені, як заявлено в ЗМІ, на засіданні Верховної Ради України 9 квітня 2015 року. Перший з них поширюється на учасників українського національно-визвольного руху, які, зокрема, входили до складу таких утворень як: УВО, ОУН, УПА, Народно-визвольна революційна організація (НВРО), Українська повстанча армія

отамана Т. Боровця (Бульби), Українська головна визвольна рада (УГВР) та ін., діяльність яких припадає на 1920–1950-ті роки. У п. 17 ст. 1. закону «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті» вживано словосполучення *український визвольний рух*. У преамбулі другого закону йдеться про необхідність постійного піклування про ветеранів війни та учасників *визвольного руху*, а в ст. 1 – про увічнення борців *українського визвольного руху.* Однак визначення термінів – *український визвольний рух* чи просто *визвольний рух* у текстах, представлених на сайті Верховної Ради електронних копій законів, відсутні (аналогічно в друкованих виданнях, зокрема «Відомостях Верховної Ради»), як і підписи на них відповідних посадових осіб та наявність державної печатки. Та, незважаючи на це, ніхто зазначені копії нормативно-правових актів не спростовував, а значить, вони набули чинності. З огляду на зазначене, у науково-допоміжному бібліографічному покажчику «Історія України» мала б бути рубрика чи навіть підрозділ, присвячені Українському національно-визвольному або просто Визвольному руху чи хоча б національному Руху опору в указаний історичний період. Підрозділи з такою назвою є доцільними насамперед у розділах: XI «Україна у 1921–1939 роках», XII «Україна в період Другої світової війни 1939–1945 рр.» та XIII «Україна у другій половині 40-х – першій половині 50-х рр.». Адже в них подано достатньо описів робіт, присвячених УВО, ОУН, УПА, у назвах яких є словосполучення *визвольний рух*, *визвольні змагання*, *національно-визвольний рух* тощо. Так, у названому посібнику за 2008 рік в XI розділі представлено описи монографій М. Вегеша «Велич і трагедія Карпатської України» (Ужгород, 2007) та «Назустріч волі: нариси історії визвольних змагань» (Ужгород, 2008), а також опис публікації О. Кучерука «Військово-політична діяльність ОУН напередодні і на початку Другої світової війни» [4, 483]. Посібник за 2010 рік також містить описи праць про український визвольний рух на західноукраїнських землях у міжвоєнний період: С. Клочурак «До волі: спомини [Президента Гуцул. Республіки, Міністра нар. оборони Карпат. України]» (Ужгород, 209); П. Мірчук «Карпатська Україна: (витяг з нарису історії ОУН. 1920–1939 роки) (Київ, 2009); О. Пагіря «Участь українських націоналістів у розбудові збройних сил Карпатської України (1938–1939 роки)» (Київ, 2010), його ж «Карпатська Січ: військове формування Карпатської України» (Київ, 2010) та ін. [4, 340].

У посібнику за 2015 рік у тому самому підрозділі XI розділу наявні бібліографічні описи праць про Визвольний рух: О. Баган «Націоналізм і націоналістичний рух: історія та ідеї» (Львів, 2015); С. Ільчишин «Участь юнацтва ОУН в боротьбі за українську освіту та школу в Польщі у 1931–1937 рр.: історія та досвід»; О. Лисенко «Український національно-визвольний рух 30–50-х рр. ХХ ст.: суспільний контекст і науковий вимір»; В. Іванчівський «Початок формування ідеології ОУН: перший конгрес українських націоналістів»; І. Дерев'яний «Сила волі. Євген Коновалець» (Львів, 2013) [4, 376–379].

З-поміж джерел підрозділу «Історіографія та джерелознавство» XII розділу наявні описи книг про ОУН-УПА: Д. Вєдєнєєв «Архівно-документальні джерела з дослідження структур розвідки й безпеки ОУН та УПА»; Г. Стефанюк «Східногалицьке суспільство в контексті українського національно-визвольного руху 1941–1944 рр. у вітчизняних джерелах»; С. Борчук «Проблематика українського національно-визвольного руху в роки Другої світової війни на сторінках енциклопедичних і бібліографічних видань» [4, 403–407].

Відсутня рубрика про Український визвольний рух або Рух опору радянській владі й у XIII розділі посібника, зокрема за 2016 і 2017 роки. Хоча в четвертому підрозділі цього розділу «*Суспільно-політичне життя. Репресії 40-х – початку 50-х років»* в обох щорічниках представлено низку описів праць В. Ільницького про подальшу боротьбу ОУН. Це насамперед його монографія «Карпатський край ОУН в українському визвольному русі (1945–1954)» (Дрогобич, 2016), а також дослідження: «Морально-психологічний і фізичний стан учасників українського визвольного руху у Карпатському краї ОУН (1945–1954)», «Обставини втечі підпільників ОУН з-під варти у Карпатському краї (1945–1954)», «Участь іноземців у визвольному русі на теренах Карпатського краю ОУН (друга половина 1940-х рр.)», «Основні форми співпраці українського визвольного руху з різними соціальними групами населення у Карпатському краї ОУН», «Перебудова діяльності українських націоналістів у Карпатському краї ОУН (кінець 1940-х – 1950-ті рр.)» та ін. [4, 452; 4, 457–458].

Отже, дослідники присвячують свої праці й описують український визвольний рух та державотворчі процеси в міжвоєнний, воєнний та повоєнний періоди, а укладачі цього не помічають. Відсутність підрозділу чи рубрики про національно-визвольний рух на українських землях як у складі Польщі, СРСР, так і під час німецької окупації України в XI, XII та XIII розділах науково-допоміжного покажчика «Історія України» викликає логічне запитання з приводу причин переслідування та репресій українців у цих країнах та появи й діяльності ОУН та УПА. Так втрачається розуміння

причинно-наслідкових зв'язків тих історичних подій, що відбувалися, а головне – відкидається сам факт існування українського національно-визвольного руху.

Водночас у покажчику слово *визволення* застосовують у шостому підрозділі XII розділу «*Визволення України Радянською армією*», згодом «*Визволення України від нацистських окупантів*». За останньою інформацією УІНП, єдиним справді українським політичним суб'єктом у роки війни був визвольний рух – люди й організації, що боролися за незалежність від обох тоталітарних систем. До таких організацій насамперед зараховують УПА [13]. Її воїни боролися і з нацистською, і з радянською окупацією, а солдати радянської армії, серед яких було багато українців, не визволяли Україну, а звільняли її від нацистських військ в інтересах іншого тоталітарного режиму. Термін *визволення* передбачає волю, свободу, а 1944 року Україна не стала вільною [2]. Отже, використання слова *визволення*, словосполучення *визвольний рух* в історії України XX ст. може стосуватися лише учасників та організацій національно-визвольного руху й національного руху опору. В СРСР термін *визвольний рух* був одним із маніпуляційних механізмів радянської міфології, згідно з яким визволенням називали повернення Червоної армії в 1943–1944 роках до України. Тому УІНП пропонує застосовувати термін *вигнання* нацистських окупантів з України [2] або *звільнення* від німецьких військ. Вигнання нацистів супроводжувалося масовими злочинами сталінського режиму. На найнебезпечніших ділянках фронту використовували чорносвитників – поспіхом мобілізованих місцевих жителів, яких кидали в бій непідготовленими, необмундированими, а часто й неозброєними. Радянських солдатів змушували воювати проти національно-визвольного руху, що означало братовбивчу війну між українцями [9]. Комуністичний режим Радянського Союзу скористався з перемоги над нацизмом й укріпив свої позиції в Україні. Адже після звільнення Україна не стала суверенною, самостійною державою, а знову ввійшла до складу СРСР, тоталітарний режим якого продовжив приносити в жерти мільйони її людей.

Не менш суперечливим є використання укладачами покажчика «Історія України» слова *возз'єднання* в рубриці «*Возз'єднання» західноукраїнських земель* з *УРСР*» XII розділу. Звичайно, наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років застосуванню цього слова сприяла політика пам'яті тодішнього керівництва країни. 27 квітня 1999 року Президент Л. Кучма видав Указ № 437/99 «Про відзначення 60-річчя возз'єднання українських земель в єдиній Українській державі» [11] на державному рівні. Але в дійсності історична подія, з нагоди якої вийшов указ, являла собою захоплення восени 1939 року Червоною армією переважної частини західноукраїнських земель унаслідок її нападу на Польщу. Тоді ж Північна Буковина залишалася в складі Румунії, а Закарпаття ще навесні 1939 року було захоплене Угорщиною. Отже, теза про «возз'єднання українських земель» в одній державі не витримувала жодної критики. 22 листопада 1999 року Президент України підписав Указ №1476/99 «Про відзначення 55-ї річниці возз'єднання Закарпатської України з Україною». Однак і це «возз'єднання» не стало результатом вільного волевиявлення населення регіону, а було наслідком Другої світової війни, коли війська СРСР фактично окупували території Угорщини й Чехословаччини. Отже, така меморіальна практика щодо об'єднання українських земель не набула підтримки в Україні, а пам'ятна дата возз'єднання українських земель остаточно закріпилася за 22 січня – Днем Соборності. Та все ж термін *возз'єднання* щодо подій 1939 року стали активно використовувати укладачі бібліографічного посібника «Історія України». І це, незважаючи на те, що в поодиноких публікаціях із цим словом у назві термін *возз'єднання* автори піддавали сумніву або спростовували. Так, у щорічнику «Історія України» за 2000 рік у зазначеній рубриці вміщено описи таких досліджень: С. Кульчицький «Возз'єднання Західної України з УРСР: проблема легітимності»; О. Кучерук «Українське повстання вересня 1939 року на Західній Україні»; Кім Науменко «Визволителі чи окупанти?: Нові матеріали про «визвольний похід» Красной армії на західноукраїнські землі у вересні 1939 року» [4, 99]. У названій праці С. Кульчицького автор наголошував, «що возз'єднання Західної України з УРСР одночасно означало її приєднання до тоталітарної наддержави. На нові області УРСР поширилися існуючі в Радянському Союзі порядки. Складовою частиною радянізації був державний терор, здійснюваний у страхітливих масштабах» [6, 95].

У зазначеній рубриці щорічників «Історія України» за 2001 і 2002 роки вміщено лише по одному бібліографічному запису: С. Кондратюк «Діяльність тимчасових органів влади в Західній Україні у вересні-грудні 1939 р.» [4, 347] та В. Колесник «Радянізація західноукраїнських земель і доля волинської інтелігенції у 1939 р.» [4, 487]. У покажчику за 2005 рік відповідна рубрика хоча і містить більше описів досліджень, однак жодного зі словом *возз'єднання*: Т. Гуменюк «Народні Збори Західної України (1939 р.) в оцінках сучасних українських істориків»; О. Калакура «Новий статус поляків західноукраїнських земель

після їх включення до УРСР (1939–1941 рр.)»; С. Пуріч «Встановлення радянської влади на Буковині (1940–1941). Етнодемографічні методи та наслідки»; Ю. Сорока «Становлення радянської тоталітарної системи в західноукраїнських землях, 1939–1941 роки» [4, 357]. Єдиний опис праці із цього питання з відповідним словом у назві подано в першому розділі покажчика «Історіографія та джерелознавство історії України (загальні праці)»: Н. Юсова «Возз'єднання українських земель і актуалізація проблеми походження української народності в радянській історіографії: 1939–1947 рр. (В світлі нових архівних джерел)» [4, 14].

У щорічнику за 2007 рік така рубрика відсутня, а опис однієї праці з матеріалами наукової конференції, що присвячена 60-річчю возз'єднання Закарпаття з УРСР (Ужгород, 29 червня 2005 р.), подано в другому розділі посібника «Наукова робота з історії України» [4, 42].

Фактично нічого не змінилося в щорічниках покажчика за 2008–2019 роки. Тобто створення УІНП і початок його діяльності не позначилися на радянських назвах структурних частин посібника. В усіх його виданнях за вказані роки є рубрика «*Возз'єднання західноукраїнських земель з УРСР*», але майже відсутні описи праць зі словом *возз'єднання* в їхніх назвах. Так, у покажчику за 2008 рік рубрика містить усього два описи. Це посилання на історіографічне дослідження І. Мищак «Інкорпорація західноукраїнських земель до складу УРСР у 1939–1941 рр.» та опис праці В. Ковалик «Становлення та діяльність органів НКВС і робітничо-селянської міліції на теренах Станіславської області в 1939–1941 роках» [4, 503; 4, 510].

Серед описів праць цієї рубрики в покажчику за 2009 рік наявна лише одна робота з радянською ідеологемою: С. Кульчицький «Коли і як відбулося возз'єднання Західної України з УРСР» (Укр. іст. журн. 2009. № 5). Інші описи досліджень її не містять: В. Баран «З історії радянізації західних земель України 1939–1941 рр.»; М. Дьяченко «Присоединение Западной Украины, Западной Белоруссии, Прибалтики, Бессарабии, Северной Буковины к СССР в оценках советских людей (осень 1939 – лето 1940 гг.)» (Вопр. гуманит. наук. 2009. № 4); О. Крикніцький «Військова операція Червоної армії з анексії Північної Буковини і Бессарабії (червень-липень 1940 р.)» та ін. [4, 414–415].

С. Кульчицький чи не єдиний автор, який постійно використовує у назвах своїх досліджень слово *возз'єднання*. У зазначеній статті доктор історичних наук пише, що неодноразово робив спроби зняти тінь пакту Ріббентропа-Молотова з ідеї соборності, відмежовуючи від неї зовнішню політику Кремля як за змістом вересневих подій 1939 року, так і в хронологічному вимірі. На його думку, «коли мова заходить про возз'єднання українських земель в єдиній державі – Українській РСР, історики поєднують два протилежні за змістом твердження: по-перше, з правового погляду возз'єднання було наслідком злочинної змови двох диктаторів; по-друге, історичне значення досягнутої соборності українських земель применшувати не можна [7, 123]. Отже, у вченого простежуємо дуальність підходу до проблематики та її бачення. Він то не визнає цю подію за «возз'єднання», то вбачає в ній реалізацію ідеї соборності. Виходить, що об'єднання українських земель у межах УРСР / СРСР все ж таки стало досягненням головної мети – соборності. Але насправді така мета є хибною та ніколи не була поставлена, оскільки ідея соборності українських земель не передбачала їх возз'єднання в тоталітарній державі. Неоднозначність поглядів дослідника простежується і в окремих його оцінках тих подій. Так, він стверджував, що переважна більшість українців і білорусів, на землю яких прийшла війна, вітала червоноармійців, покликаних захистити їхнє життя та майно. «Ця цілком природна реакція населення служила моральним виправданням діям сталінського уряду. Приєднання до Радянського Союзу території, на якій українці і білоруси становили більшість населення, ставало можливим оголосити возз'єднанням братніх народів» [7, 24]. Водночас через кілька абзаців автор наводить текст переписки В. Молотова з німецьким послом від 10 вересня 1939 року. У ній комісар закордонних справ СРСР повідомляв німецького дипломата, що «вступ Червоної армії в Польщу мотивуватиметься необхідністю захистити від війни братні народи – українців і білорусів. Таке мотивування, виправдовувався Молотов, необхідне, щоб Радянський Союз зміг пояснити своє втручання широким масам і не виявився б у їхніх очах агресором» [7, 125]. У радянських ЗМІ для виправдання агресії було застосовано термін *визвольний похід*. Сталін хотів показати всім, що його турбує тільки одне: доля українців і білорусів в охопленій війною Польщі, а не її ліквідація. Але досягти цього йому не вдалося, бо СРСР не залишився нейтральною державою. 28 вересня 1939 року в Москві був укладений новий радянсько-німецький пакт, який дістав офіційну назву Договір про дружбу і кордон. Наприкінці дослідник приходить до висновку: «Приєднання Західної України і Західної Білорусії не варто називати «возз'єднанням». Навіть національно свідомі українці у вересні 1939 р. розглядали «визвольний похід» як четвертий поділ Польщі. Можна сказати навіть більше: анексія цих територій не стала їх реальним приєднанням до Радянського Союзу. Після вторгнення вермахту радянський

уряд був змушений оголосити договори 1939 р. стосовно Польщі такими, що втратили силу» [7, 137]. Але варто зазначити, що після закінчення Другої світової війни Сталін не відмовився від цих територій.

У тому самому 2009 році заступник директора Українського інституту національної пам'яті, ще один відомий пострадянський історик В. Верстюк говорив: «… свого часу це було возз'єднання по-радянськи… Україна об'єдналася, але об'єдналася страшними методами. Прихід радянських військ у 1939 р. галичани майже відразу сприймали не як Україну, а як Росію, яка прийшла замість Польщі, і знову, виявляється, що це об'єднання тільки зусиллями російських, радянських військ відбувається» [10].

Розгляд бібліографічного щорічника «Історія України» за 2010 рік знову підтвердив наявність цієї рубрики, хоча більшість представлених у ньому досліджень присвячено насильницькому процесу радянізації західноукраїнських територій після їх захоплення Радянським Союзом. Яке «возз'єднання» мали на увазі укладачі, не відомо, адже була порушена воля народу та його право на самовизначення. Радянські війська ніхто туди не запрошував. Анексія переважної частини західноукраїнських земель СРСР була зумовлена таємними домовленостями з гітлерівською Німеччиною, згідно з пактом Ріббентропа-Молотова. Як наслідок, це стало головною причиною майже 20-річної боротьби західноукраїнського населення на чолі з ОУН та УПА проти тоталітарного радянського режиму. Саме тому нині більшість дослідників оцінюють вступ радянських військ 1939 року на територію західноукраїнських земель, які на той час входили до складу Польщі, як агресією, а не возз'єднання.

Однак, навіть не визнаючи приєднання 1939 року західноукраїнських земель до СРСР за возз'єднання, С. Кульчицький продовжував використовувати цей термін у своїх наступних працях. Так, 2013 року виходить його книга «*Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі*», де в розділі 9.11 «Друга світова війна» виділено рубрику «Возз'єднання українських земель». Автор книги знову наголошує: «Приєднання до Радянського Союзу території, на якій українці і білоруси становили більшість населення, давало можливість оголосити про возз'єднання братніх народів. … Треба пам'ятати, що саме внаслідок концепту возз'єднання Сталін відмовився від частки своїх територіальних надбань (Люблінського і частини Варшавського воєводств), гарантованих 23 серпня 1939 р. пактом Ріббентропа-Молотова» [8, 27]. Постає запитання: з яких міжнародно-правових актів, юрисдикції чи теорії дослідник виводить таке право на використання терміна *возз'єднання* щодо анексії частини західноукраїнських земель у вересні 1939 року. Зрозуміло одне, що Сталін маніпулював свідомістю громадян, застосовуючи слово *возз'єднання*, то чи варто використовувати цю ідеологему в наш час. Далі С. Кульчицький зазначає, що нові кордони радянської України сформувалися внаслідок реалізації пакту Ріббентропа-Молотова, а тому залишалися нелегітимними. Тут варто не погодитися з ученим, бо кордони стали й легітимними, і легальними, адже їх уже офіційно визнала фашистська Німеччина за договором з СРСР від 28 вересня 1939 року, а Франція і Великобританія визнали їх шляхом мовчазної згоди, не оголосивши війну Радянському Союзу. На думку ж дослідника: «Лише тоді, коли б вони були визнані міжнародними договорами, можна було б говорити про формальне возз'єднання українських земель [8, 34]. Таке визнання, за його словами, начебто настало після закінчення Другої світової війни у 1945 році, коли право українського народу на возз'єднання своїх земель офіційно визнали керівники трьох головних держав антигітлерівської коаліції під час Ялтинської конференції 1945 року [8, 81–91]. Однак варто зауважити, що в українського народу ці відомі світові лідери не запитували, чи хоче він такого «возз'єднання», а знову ж таки діяли проти волі українців. Підтвердженням цьому була тоді боротьба ОУН і УПА за відновлення української народної держави.

Отже, тоді в історіографії проблеми з'являється ще один нюанс, а саме – намагання перенести визнання так званого «возз'єднання» Західної України з УРСР / СРСР з 1939 на 1945 рік.

Не змінилася назва цієї рубрики покажчика й після 2015 року, коли парламент схвалив низку вже згаданих і так званих «революційних» законів, зокрема про засудження «тоталітарного комуністичного режиму» та «увіковічення пам'яті учасників визвольного руху як борців за волю України». Варто лише зазначити, що з того часу в названій рубриці слово *возз'єднання* стали брати в лапки. Хоча жодного пояснення цьому укладачі не дають.

У бібліографічному посібнику за 2016 рік рубрика «"Возз'єднання" західноукраїнських земель з УРСР» містить описи праць, у назвах яких трапляються слова прямо протилежного значення: О. Троханяк «Анексія Західної України 1939–1941 рр. радянською владою та її репресивна політика (на прикладі Бережанщини)»; А. Руккас «Вступ Червоної армії до Корця 17 вересня 1939 р.» та «Кременець у вересні 1939 р.».

У щорічнику за 2017 рік у цій рубриці є опис праці П. Ющенка «Концепція давньоруської

народності в ході «возз'єднання» Західної України і Західної Білорусії в 1939 р.». Автор торкається цього питання і в дисертації, зазначаючи, що «формулювання про звільнення і захист «своїх українських і білоруських братів» з'явилось лише в переддень вторгнення радянських військ на територію Польщі. При цьому нове завдання для військ передбачало не тільки захист українців і білорусів, але й порятунок польського народу від наслідків війни, в яку він був втягнутий своїми «нерозумними керівниками» [15, 283]. Ця заява, на думку дослідника, була розрахована передусім на внутрішнього користувача – громадян Радянського Союзу та населення окупованих територій, які мали повірити в добрі наміри радянського керівництва та не виказувати явного спротиву радянським військам. Офіційна радянська пропаганда наполегливо доводила жителям Західної України, що перехід польсько-радянського кордону є прагненням запобігти окупації краю нацистами та захистити від поляків, що, відступаючи під натиском німецьких та радянських військ, часто зганяли свою злість на цивільному українському населенні, не спиняючись перед убивством мирних жителів [15, 283–284]. Насамкінець автор доходить висновку, що саме події 1939–1940 років – приєднання Західної України і Західної Білорусії до відповідних радянських республік у складі СРСР – відіграли вагому роль у генезисі концепції єдиного руського народу давньоруської доби в значенні спільного предка трьох пізніших східнослов'янських народностей [15, 287].

Як зазначає Т. Гуменюк: «Радянською історіографією та партійною пропагандою використовувались винятково ідеологеми «визволення» та «возз'єднання». Про це свідчать вже перші опубліковані праці з даної проблематики. Події 1939 року на західноукраїнських землях радянськими істориками розглядались на основі марксистсько-ленінської методології з її класовим підходом до подій і явищ минулого» [3, 41]. Дослідник зазначає, що в післявоєнний період опубліковано цілу низку праць про «визвольну місію» Червоної Армії, яка принесла «пригнобленому» народові свободу та визволення від іноземного ярма, про боротьбу «трудящих» Західної України за возз'єднання з Українською РСР. Їх автори керувалися терміном *возз'єднання*, оскільки вважали, що віковічне прагнення українського народу здійснилося у 1939 року. Ним вони пояснювали злиття в єдине ціле двох частин України завдяки вмілій політиці керівництва СРСР. «Возз'єднання» західноукраїнських земель подане як акт, який утілював мрії «трудящих» Західної України. Практично в усіх працях зроблено спеціальний наголос на ентузіазмі населення Західної України і його допомозі «визволителям», наведено безліч прикладів [3, 42].

Зовсім під іншим кутом зору розглядали події 1939 року на західноукраїнських землях українські історики діаспори, у працях яких слово *возз'єднання* західноукраїнських земель з Українською РСР не вжито. Натомість для означення згаданих подій використано терміни *включення*, *прилучення*, *приєднання*, *окупація*, *анексія*, навіть *злука* тощо [3, 43]. Науковці діаспори стверджували, що радянська влада була силою нав'язана населенню західних областей України з допомогою Червоної армії. При цьому часто події 1939 року вони протиставляють Акту Злуки 22 січня 1919 року, який трактують як єдино правову основу та реалізацію істинно демократичного возз'єднання українських земель. Т. Гуменюк стверджує, що вже в 1990-х роках були опубліковані раніше не відомі чи не доступні історичні джерела, які дали підстави дослідникам внести суттєві доповнення до загальновідомих фактів, уточнити, а то й кардинально переглянути оцінку подій того часу в контексті розвитку новітнього історичного процесу [3, 44].

К. Кондратюк та О. Сухий пишуть, що оцінка акту об'єднання Західної України, Північної Буковини і Бессарабії з УРСР і СРСР пройшла істотну еволюцію від «визволення», «возз'єднання» до «приєднання» і навіть «поневолення» та окупації» [5, 99].

За словами історика Олега Бажана, радянська пропаганда подавала ці події як «золотий вересень», але щодо них уже тоді були різні думки: як схвальні, так і з осудом. «Були люди, які вже у вересні 1939-го перетин кордону з Польщею Червоною армією характеризували як анексію Радянського Союзу. І говорили про те, що радянська пропаганда себе знівелювала, адже завжди наголошувала, що захищає лише свої терени, а в дійсності виходило, що брала участь у розподілі сусідньої держави – Польщі» [14]. З приходом радянської армії на західноукраїнські землі влада перейшла до львівського тимчасового управління, до якого входили армійські політпрацівники та члени КП(б)У, які приїздили зі Східної України й ставали довіреними особами в цьому регіоні. Існувала Військова рада, яка мала право проводити трибунал, розстрілювати, вирішувати господарські та інші питання. Саме тимчасове управління, згідно з постановою ВКП(б) від 1 жовтня 1939 року, ініціювало проведення Народних Зборів, які 26–28 жовтня 1939 року у Львові ухвалили рішення про входження Західної України до складу Української Радянської Соціалістичної Республіки та СРСР. До першого жовтня того самого року оперативно-чекістські групи провели репресії, під час яких нейтралізували членів польських, а також

українських партій. Тому вибори відбувалися на безальтернативній основі, хоча формально кандидатів у депутати мали право висувати тимчасові управління, селянські комітети, комітети робітників, комітети так званої робочої гвардії – міліція, а також інтелігенція. Вибори відбувалися під моральним тиском, страхом, люди йшли на вибори, аби не зазнати репресій. Для радянської влади було головне не зірвати ці вибори [14].

За словами дослідника А. Трубайчука, після приєднання Західної України до УРСР, «українське питання» перетворилось у суто внутрішню проблему Радянського Союзу, скоріше в проблему органів внутрішніх справ (НКВС)» [12, 113]. Це насамперед було пов'язане з дійсним українським визвольним рухом, з переслідуванням ОУН та боротьбою з УПА.

Наукова новизна статті полягає в тому, що вперше зроблено спробу показати невідповідність назв окремих підрозділів і рубрик у змісті бібліографічного покажчика «Історія України» за 2000–2019 роки назвам описів досліджень, представлених у ньому.

Висновки. Отже, незважаючи на значну кількість праць з історії національно-визвольної боротьби українського народу у ХХ ст., структура науково-допоміжного покажчика «Історія України» немає підрозділу чи рубрики з відповідною назвою, тобто не відображає змісту представлених у ньому описів праць. Натомість посібник містить структурні частини, що відображають радянську історіографію і пропаганду з використанням у відповідному контексті ідеологем *визволення* та *возз'єднання*, істинність яких уже спростували сучасні дослідники і законодавство країни.

Даючи назви розділам, підрозділам і рубрикам розглянутого посібника, бібліографи мали б керуватися насамперед домінуючими назвами поданих описів праць, які присвячені висвітленню зазначених подій, а також детально вивчати історіографію питання. Тому найбільш дієвим способом уникнути подібних проблем є анотування таких описів праць. Як показало це дослідження, автори публікацій, які використовують, зокрема, термін *возз'єднання* здебільшого піддають сумніву та заперечують його відповідність названим історичним подіям. Тобто вони не розглядають і не визнають його в прямому розумінні його ж значення. Тому застосування ними радянської термінології як ідеологем «возз'єднання» та «визволення» ще не є підставою, щоб виносити їх у назви рубрик чи підрозділів покажчика.

Такий стан провідного бібліографічного видання – це також результат непослідовної політики національної пам'яті із цих тем, відсутності відповідного законодавства упродовж тривалого часу, а нині його недосконалості. Жоден закон України, що стосується проблематики визвольної чи національно-визвольної боротьби у ХХ ст., не містить визначення цих термінів.

Список використаних джерел

1. Борчук С. Проблематика українського національно-визвольного руху в роки Другої світової війни на сторінках енциклопедичних і бібліографічних видань. *Галичина*. 2013. Ч. 22–23. С. 493–500. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_61 (дата звернення: 03.10.2022).

2. Полтавець О. Вигнання нацистських окупантів із України. 1944 рік. *Укр. ін-т нац. пам'яті*. 2014. 21 жовтня. URL: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/vygnannya-nacystskyh-okupantiv-iz-ukrayiny-1944-rik (дата звернення: 03.08.2022).

3. Гуменюк Т. І. Проблема возз'єднання Західної України з Українською РСР в сучасній історіографії. *Історія України: маловідомі імена, події, факти*. 2004. Вип. 26. С. 41–53. URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12132/3-Humeniuk.pdf?sequence=1 (дата звернення: 06.09.2022).

4. Історія України : наук.-доп. бібліогр. покажч. за [2000–2019] роки / Держ. закл. «Нац. іст. б-ка України» ; упоряд.: Т. Приліпко, Н. Вощевська, О. Марченко, Д. Стегній. Київ : Вініченко, 2004–2020.

- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2000 рік. Київ, 2004. Ч. ІІ. 377 с.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2001 рік. Київ, 2004. 581 с.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2002 рік. Київ, 2004. 794 с.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2005 рік. Київ, 2007. 603 с.
- Історія України : наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2007 рік. Київ, 2009. 726.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2008 рік. Київ, 2011. 768 с.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2009 рік. Київ, 2011. 644 с.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2010 рік. Київ, 2012. 616 с.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2015 рік. Київ, 2017. 656 с.
- Історія України: наук.-доп. бібліогр. покажч. за 2016 рік. Київ, 2017. 644 с.
- Історія України. 2017: бібліогр. покажч. Київ, 2018. 640 с.

- Історія України. 2018: бібліогр. покажч. Київ, 2019. 576 с.
- Історія України. 2019: бібліогр. покажч. Київ, 2020. 592 с.

5. Кондратюк К. К., Сухий О. М. Сучасна національна історіографія новітньої історії України (1914–2009 рр.) : навч. посіб. / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Львів : Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2010. 261 с. С. 99. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000664 (дата звернення: 04.10.2022).

6. Кульчицький С. Возз'єднання Західної України з УРСР: проблема легітимності. *Київська старовина*. 1999. № 6. С. 95.

7. Кульчицький С. Коли і як відбулося возз'єднання Західної України з УРСР. *Укр. іст. журн*. 2009. № 5. С. 121–139.

8. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Київ : Tempora. 2013. Кн. 3. С. 27. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Stanislav_Kulchytskyi/Chervonyi_vyklyk_Istoriia_komunizmu_v_Ukraini_vid_ioho_narodzhennia_do_zahybeli_Knyha_3.pdf?PHPSESSID=nqg9kaebe60ahf6lmkfuuafml2 (дата звернення: 19.08.2022).

9. Горобець С. Новий ролик із циклу «Війна і міф» розвінчує наратив «Визволення України». *Укр. ін-т нац. пам'яті.* 2022. 9 травня. URL: https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/novyy-rolyk-iz-cyklu-viyna-i-mif-rozvinchuye-naratyv-vyzvolennya-ukrayiny (дата звернення: 09.06.2022).

10. Портников В. [Інтерв'ю у заступника голови Українського інституту національної пам'яті, доктора історичних наук Владислав Верстюка]. «Золотий вересень» 1939 року. Визволення чи окупація? *Радіо Свобода.* 2009. 18 вересня. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/1825823.html (дата звернення: 13.07.2022).

11. Про відзначення 60-річчя возз'єднання українських земель в єдиній Українській державі: Указ Президента України від 27 квітня 1999 р. № 437/99. *Верховна Рада України* : офіційний портал: URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/99#Text (дата звернення: 06.06.2022).

12. Трубайчук А. Українське питання в європейських міжнародних відносинах (1918–1945 рр.). *Київська старовина*. 1996. № 2– 3. С. 104–118.

13. УІНП акцентує на ключових сенсах, важливих для розуміння і пам'ятання Другої світової війни. *Укр. ін-т нац. пам'яті*. 2022. 04 травня. URL: https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/uinp-akcentuye-na-klyuchovyh-sensah-vazhlyvyh-dlya-rozuminnya-i-pamyatannya-drugoyi-svitovoyi-viyny (дата звернення: 29.09.2022).

14. Шурхало Д. [Інтерв'ю в історика Олега Бажана] Не возз'єднання, а приєднання – як Сталін легітимізував анексії 1939 року. *Радіо Свобода*. 2019. 26 жовтня. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30237782.html (дата звернення: 04.09.2022).

15. Ющенко П. А Києворуська спадщина в історичній пам'яті українського суспільства (XII – початок XXI ст.) : дис… док. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 467 с. URL: https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.02/Yushchenko.pdf3 (дата звернення: 12.11.2022).

References

1. Borchuk, S. (2013). Problems of the Ukrainian national liberation movement during the Second World War on the pages of encyclopedic and bibliographic editions. Halychyna, 22–23, 493–500. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nikp_2013_22-23_61 [in Ukrainian].

2. Poltavets, O. (2014). Expulsion of the Nazi occupiers from Ukraine. 1944 year. Ukraine National Institute of memory. October 21. Retrieved from: https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/viyskovym/vygnannya-nacystskyh-okupantiv-iz-ukrayiny-1944-rik [in Ukrainian].

3. Humeniuk, T. I. (2004). The problem of the reunification of Western Ukraine with the Ukrainian SSR in modern historiography. Istoriia Ukrainy: malovidomi imena, podii, fakty, 26. Retrieved from: URL: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12132/3-Humeniuk.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].

4. Prylipko, T., Voshchevska, N., Marchenko, O. [comps.] (2004–2020). History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for [2000–2019] years. Kyiv: Vinichenko [in Ukrainian].

- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2000 year. Kyiv, 2004. Ch. II, 377 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2001 year. Kyiv, 2004, 581 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2002 year. Kyiv, 2004, 794 [in Ukrainian].

- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2005 year. Kyiv, 2007, 603 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2007 year. Kyiv, 2009, 726 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2008 year. Kyiv, 2011, 768 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2009 year. Kyiv, 2011, 644 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2010 year. Kyiv, 2012, 616 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2015 year. Kyiv, 2017, 656 [in Ukrainian].
- History of Ukraine: research assistant. bibliogr. index for 2016 year. Kyiv, 2017, 644 [in Ukrainian].
- History of Ukraine. 2017: research. index. Kyiv, 2018, 639 [in Ukrainian].
- History of Ukraine. 2018: research. index. Kyiv, 2019, 576 [in Ukrainian].
- History of Ukraine. 2019: research. index. Kyiv, 2020, 592 [in Ukrainian].

5. Kondratiuk, K. K., Sukhyi, O. M. (2010). Modern national historiography of modern history of Ukraine (1914–2009) : navch. posib. Retrieved from: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0000664 [in Ukrainian].

6. Kulchytskyi, S. (1999). The reunification of Western Ukraine with the Ukrainian SSR: the problem of legitimacy. Kyivska starovyna, 6, 121–139 [in Ukrainian].

7. Kulchytskyi, S. (2009). When and how was the reunification of Western Ukraine with the Ukrainian SSR. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal, 5 [in Ukrainian].

8. Kulchytskyi, S. (2013). Red challenge. The history of communism in Ukraine from its birth to its demise. Kyiv: Tempora, 3, 81–91. Retrieved from: https://shron2.chtyvo.org.ua/Stanislav_Kulchytskyi/Chervonyi_vyklyk_Istoriia_komunizmu_v_Ukraini_vid_ioho_narodzhennia_do_zahybeli_Knyha_3.pdf?PHPSESSID=nqg9kaebe60ahf6lmkfuuafml2 [in Ukrainian].

9. Horobets, S. (2022, 9 May). A new clip from the series «War and Myth» debunks the narrative «Liberation of Ukraine» Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiati. Retrieved from: https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/novyy-rolyk-iz-cyklu-viyna-i-mif-rozvinchuye-naratyv-vyzvolennya-ukrayiny [in Ukrainian].

10. Portnykov, V. (2009, 18 Sept.). [Interview with the Deputy Chairman of the Ukrainian Institute of National Remembrance, Doctor of Historical Sciences Vladyslav Verstyuk]. «Golden September» of 1939. Liberation or occupation? Radio Svoboda. Retrieved from: https://www.radiosvoboda.org/a/1825823.html [in Ukrainian].

11. Kuchma, L. (1999, 27 Apr.). On the commemoration of the 60th anniversary of the reunification of Ukrainian lands in a single Ukrainian state: Decree of the President of Ukraine. Verkhovna Rada Ukrainy: ofitsiinyi portal. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/437/99#Text [in Ukrainian].

12. Trubaichuk, A. (1996). The Ukrainian Question in European International Relations (1918–1945). Kyivska starovyna, 2–3, 104–118 [in Ukrainian].

13. UINP focuses on key meanings important for understanding and remembering the Second World War. (2022, 4 May). Ukrainskyi instytut natsionalnoi pamiati. Retrieved from: https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/uinp-akcentuye-na-klyuchovyh-sensah-vazhlyvyh-dlya-rozuminnya-i-pamyatannya-drugoyi-svitovoyi-viyny [in Ukrainian].

14. Shurkhalo, D. (2019, 26 Oct.). [Interview with historian Oleg Bazhan] Not reunification, but accession – how Stalin legitimized the annexations of 1939. Radio Svoboda. Retrieved from: https://www.radiosvoboda.org/a/30237782.html [in Ukrainian].

15. Yushchenko, P. A. (2019). Kyiv-Russian heritage in the historical memory of Ukrainian society (XII – beginning of XXI centuries): dys… dok. ist. nauk: 07.00.01 istoriia Ukrainy / Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv. Retrieved from: https://old.npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D26.053.02/Yushchenko.pdf3 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 03.01.2023
Отримано після доопрацювання 02.02.2023
Прийнято до друку 10.02.2023

УДК 316.76.3:323.2
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276761

Цитування:
Терентьєв С. О. Основні напрями розвитку електронних ресурсів публічних бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 30–34.

Terentiev S. (2023). Main Trends in Electronic Resources of Public Libraries. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 30–34 [in Ukrainian].

Терентьєв Сергій Олександрович,
аспірант Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0001-7072-183X
terentyev.s.o@gmail.com

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК

Мета роботи *– аналіз основних напрямів розвитку електронних ресурсів сучасних публічних бібліотек.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на використанні загальнонаукових методів вивчення суспільних явищ і процесів (аналіз, синтез, типологізація, абстрагування, узагальнення), а також методів системного та структурно-функціонального аналізу, що дає змогу визначити основні напрями розвитку електронних ресурсів публічних бібліотек.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в окресленні основних напрямів подальшого розвитку публічних бібліотек на основі сучасних технологічних підходів до інформаційно-комунікаційного забезпечення.* ***Висновки.*** *Інформаційно-комунікаційні технології дозволили реалізувати цифровий прорив у бібліотечній справі, розширивши її межі й технічні можливості надання послуг значній кількості користувачів. Суспільство потребує подальшого розширення бібліотечних послуг у міру появи дистанційного доступу, доповненої реальності, значної кількості соціальних мереж, що потребує функціонування складної системи управління ресурсами, наповнення електронного бібліотечного фонду, індексації джерел та інформування користувачів у вебмережі. Напрямами розвитку електронних ресурсів публічних бібліотек можливо визначити: оцифровування рукописних та друкованих книг, джерел масової інформації, фото-, кіно-, відеоматеріалів; додавання віртуальних копій витворів мистецтва, культурної та історичної спадщини; копіювання комп'ютерних програм, інших тиражованих матеріалів, які мають право на розповсюдження; інтерактивні засоби навчально-освітньої та культурно-пізнавальної комунікації (доповнена реальність, віртуальні екскурсії, виставки, науково-навчальна діяльність); розширення безпосереднього доступу в бібліотеках до електронних джерел та зовнішніх колекцій з високою пропускною можливістю мережі; організація тренінгів, навчань різного фахового спрямування; формування систем індексування і баз даних; захист інформації від кіберзлочинців та знищення електронних джерел.*

Ключові слова*: публічна бібліотека, електронні ресурси, інформаційно-комунікаційне забезпечення, інформаційні послуги.*

Terentiev Serhii,
Postgraduate Student,
National Academy of Culture and Arts Management

MAIN TRENDS IN ELECTRONIC RESOURCES OF PUBLIC LIBRARIES

The purpose of the paper *is to analyse the main trends in electronic resources of modern public libraries.* ***The research methodology*** *is based on the use of general scientific methods of studying social phenomena and processes (analysis, synthesis, classification, abstraction, generalisation, as well as methods of systemic and structural-functional analysis), which allows to determine the main trends in electronic resources of public libraries.* ***The scientific novelty*** *of the paper is the determination of the main trends in public libraries based on modern technological approaches to information and communication support.* ***Conclusions****. The capabilities of information and communication technologies have enabled realising a digital breakthrough in librarianship, expanding its boundaries and technical capabilities to provide services to a large number of users. Society needs further expansion of library opportunities, as remote access, augmented reality, and a significant number of social networks emerge, which requires a complex system of resource management, filling the electronic library collection, indexing sources, and informing users on the web. The areas of development of electronic resources of public libraries may include: digitisation of manuscripts and printed books, media sources, photos, films, videos; adding virtual copies of works of art, cultural, and historical heritage; copying computer programs and other replicated materials that have the right to be distributed; interactive means of educational, cultural, and cognitive communication (augmented reality, virtual tours, exhibitions, scientific, and educational activities); expanding direct access in libraries to electronic sources and external collections with high network bandwidth; organiszing trainings and exercises of various professional orientations; creating indexing systems and databases; protecting information from cybercriminals and destroying electronic sources.*

Key words*: public library, electronic resources, information and communication support, information services.*

© *Терентьєв С. О., 2023*

Актуальність теми дослідження. Поява соціальних медіа та електронних інформаційних ресурсів надзвичайно змінила обробку інформації та управління нею в публічних бібліотеках, оскільки ці ресурси суттєво зросли. Більшість бібліотек нарощують власні інформаційно-комунікаційні засоби та автоматизацію процесів. Пристосована до певного програмного середовища бібліотечна автоматизована система потребує інтегрованого бібліотечного програмного забезпечення для управління традиційним вмістом та систем керування електронними ресурсами для управління електронним контентом. Не існує єдиного продукту, який забезпечує комплексне управління електронними ресурсами. Бібліотека як інформаційна установа відіграє велику роль у використанні та управлінні соціальними медіа й електронними ресурсами у форматі віртуальної активності. Бібліотеки винайшли засоби, за допомогою яких можна отримати доступ до інформації в електронних ресурсах або в соціальних мережах через інтернет і полегшити її використання. Пошук способів ефективного управління інформацією стає ключовою проблемою поряд з потребами фінансування, відсутності технічного обслуговування засобів ІКТ, заходів захисту від вірусів та ін. Ступінь управління соціальними медіа та е-ресурсами визначає ефективність надання бібліотечних та інформаційних послуг у XXI столітті, зокрема пошук та збереження джерел інформації.

Широке застосування соціальних мереж, віртуалізація робочого простору, дистанційний доступ у різних контекстах досить тісно інтегрувалися в бібліотечні системи. У публічних бібліотеках наявні можливості використання інструментів інтерактивних порталів, бездротових можливостей комунікацій, соціальних мереж для поширення інформації, маркетингових послуг і просування продукту. Отже, актуальним питанням сьогодення вбачаємо впровадження інноваційних напрямів розвитку ресурсного забезпечення сучасних публічних бібліотек.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання, пов'язані з вивченням ключових напрямів розвитку електронних ресурсів та технічного забезпечення в мережі публічних бібліотек, досліджували зарубіжні та вітчизняні науковці, серед яких можливо виокремити праці І. Бородай, С. Гарагулі, М. Камбара, О. Мар'їної, Т. Підгайної, Н. Самохіної, С. Сумадеві, Л. Татарчук, І. Яреми й ін. Але в міру розвитку технологічного прогресу зазначені питання потребують актуалізації сучасних напрямів розвитку електронних ресурсів у мережі публічних бібліотек, що актуалізує потребу в зазначеному дослідженні.

Мета роботи – аналіз основних напрямів розвитку електронних ресурсів сучасних публічних бібліотек.

Виклад основного матеріалу. Суттєві цифрові трансформації суспільства та істотне розширення інформаційно-комунікативної сфери в багатьох галузях людської діяльності змушують переосмислювати цілі та завдання сучасної публічної бібліотеки, а саме:

- маркетингове просування бібліотечних матеріалів, продуктів і послуг, створення позитивного іміджу, просування автора, національної культурної спадщини;
- створення електронних продуктів, оцифрування документальних джерел;
- забезпечення прямого, активного та ефективного зв'язку між бібліотеками і їх спільнотою користувачів;
- інформування про діяльність бібліотеки, послуги, заходи, нові проєкти, останні розробки в галузі бібліотечної та інформаційної науки, посилання на ключові послуги бібліотеки;
- обмін інформацією, послугами тощо через соціальні мережі;
- сприяння формуванню соціального капіталу;
- полегшення спілкування, дискусій;
- проведення виставок;
- навчальна та наукова діяльність і робочий простір для студентів, науковців та підприємців;
- організація розваг для користувачів;
- спілкування між працівниками бібліотек [1–3].

Сучасні медійні можливості привносять новий підхід до пошуку, читання, опрацювання та поширення новин, інформації і контенту. Активне спілкування між бібліотекою та користувачами створює додаткову цінність у наданні бібліотечних послуг, а нові можливості та вигоди використання мережевої комунікації безпосередньо сприяють кращій прозорості й іміджу бібліотеки в цифровому середовищі. Побічно це сприяє прискореному просуванню бібліотеки в її традиційному середовищі, а також збільшує кількість користувачів та їхню загальну задоволеність бібліотечними послугами [1].

Сучасні дослідники підкреслюють роль бібліотеки як центру збирання, накопичення та розподілу інформаційного простору, оскільки вона дає змогу використовувати інформаційні ресурси, якими володіють інші суб'єкти інформаційного простору, та створює електронні інформаційні продукти (вебсайти, бази даних, колекції оцифрованих документів), які містяться поза бібліотекою [4]. Важливо коригувати характер та якість бібліотечних послуг, створення інтелектуального продукту, проведення оптимізації діяльності відділів бібліотеки, представлення її електронних ресурсів.

О. Мар'їна наголошує на необхідності для сучасних бібліотек формувати стратегії розвитку нового комунікаційного середовища, позиціонуючи себе як надійне та безпечне інформаційне

джерело, покращувати роботу бібліотек для учасників віртуального процесу; створювати технології соціальних медіа, соціальної самоорганізації тощо [5]. Чинна Стратегія розвитку бібліотечної сфери передбачає створення бібліотечно-інформаційної системи України на основі широкого доступу та модернізації технічного оснащення і цифрової бібліотечної інфраструктури, оновлення інформаційних ресурсів публічних бібліотек на традиційних й електронних носіях та надання доступу до них [6].

Матеріальне наповнення інформаційного простору становлять інформаційні ресурси, інформаційно-комунікаційна інфраструктура, медіасистема, технології, комунікації, інформаційні продукти та послуги, системи захисту інформації, які функціонують для забезпечення наповненості інформаційного простору будь-де і в будь-який час [7]. Зазначене середовище передбачає наявність бібліотечного порталу, сторінок публічних бібліотек у соціальних мережах, блогів, посилань бібліотечних сайтів на інтернет-представництва інших культурних, освітніх, державних установ за допомогою інтернет-посилань [8].

Інноваційний медіапростір публічної бібліотеки формується під впливом цифрових трансформацій на основі поєднання технічних засобів та програмного забезпечення бібліотечної діяльності й має на меті задовольнити інформаційні та соціально-комунікативні потреби різних груп користувачів, зумовлені їх професійною діяльністю, навчанням, дозвіллям, побутом, завданнями особистісного зростання та комунікації [9].

Найпоширенішими технологічними елементами поточного інформаційно-бібліотечного обслуговування є електронні каталоги, електронні бібліотеки, інформаційні ресурси, віртуальні виставки, поширення інформації, інтелектуальна адаптація роботи під умови споживачів, хмарні послуги, доповнена реальність (екскурсії, проведення просвітницьких кампаній, розширені можливості інформування) [2; 3].

Створення електронних навчальних центрів у публічних бібліотеках відіграє величезну роль у перебудові навчання та дозвілля. Роль публічних бібліотек у підтримці електронного навчання включає використання електронних навчальних центрів для надання публічного доступу до інтернету, планшетів, комп'ютерів та електронних навчальних програм. Електронні навчальні центри заохочують спільне використання ресурсів для бібліотек з обмеженими ресурсами. Зазвичай електронні навчальні центри в публічних бібліотеках мають можливість надати користувачам відкриті онлайн-курси, місце для навчання, ефективний освітній контент завдяки переходу на мобільні технології та зміні парадигми від підручників до мобільних пристроїв. Публічні бібліотеки з електронними навчальними центрами функціонують краще, оскільки центри покращують послуги, доступні для користувачів.

Бібліотечно-інформаційні служби можуть бути частиною розвитку територіальної громади в кластері людського та соціального розвитку міста. Різноманітні актуальні послуги бібліотек можуть вирішувати окремі завдання кластеру, такі як формування навичок інформаційної грамотності, подолання цифрового розриву, упровадження програм електронного навчання (стратегія розумного міста) та ліквідація нерівності щодо надання бібліотечних послуг [10].

Користувачі бібліотеки можуть отримати доступ до онлайн-ресурсів, на які підписані публічні бібліотеки (електронні книги, онлайн-газети та статті з колекції електронних ресурсів), через наявні власні пристрої. Електронні навчальні центри в публічній бібліотеці можуть розміщувати мобільну бібліотеку електронних ресурсів, що забезпечує освіту, дозволяючи друк робіт та копіювання в електронних навчальних центрах. Основна мета цієї послуги – надати користувачам електронних навчальних центрів публічних бібліотек доступ до послуг, наявних у цих центрах (онлайн-курсів та інших електронних навчальних модулів).

Ефективні електронні навчальні центри повинні враховувати не лише передачу інформації та знань, але й соціальні взаємодії між користувачами. Отже, дизайн такого середовища визначає види соціальних взаємодій, які можуть відбуватися і так полегшувати або перешкоджати навчанню. Користувачів можна навчати аспектам взаємодії з електронними книгами, журналами, газетами та дисертаціями, електронними звітами про дослідження, бібліографічними базами даних з метою набуття знань і навичок їх використання.

Сучасні дослідження, засновані на опитуваннях користувачів бібліотечних послуг, демонструють потреби в подальшому технічному оснащенні; проведенні регулярних програм електронного навчання; розширенні засобів допомоги; регулярному оновленні інформації на сайті; оновленні безпеки для бібліотек. Рекомендовано публічним бібліотекам проводити навчання бібліотечного персоналу інноваційним бібліотечним послугам; інформувати про електронні навчальні центри; гарантувати безперебійне надання адекватних послуг і ресурсів; розширювати центри електронного навчання [11].

Оскільки бібліотеки прагнуть зберегти свою актуальність в епоху швидких змін, соціальні медіа використовують для оптимізації вебконтенту, яким потрібно ділитися в соціальних мережах. Працівники бібліотек можуть використовувати соціальні медіа у своїх бібліотеках для взаємодії та зв'язку з партнерами (школами, організаціями,

асоціаціями й спільнотами), щоб підтримувати потребу в читанні, запитах та цифрових ресурсах. Соціальні медіа можна використовувати для оприлюднення матеріалів електронної бібліотеки. У ролі зазначених інструментів соціальних медіа є Facebook, Myspace, YouTube, Twitter, LinkedIn та ін. WhatsApp і телеграм-месенджер також є інструментами, які полегшують співпрацю з бібліотечними працівниками, і їх можна використовувати для просування ресурсів, соціальних функцій та інших бібліотечних заходів і послуг. Це дає змогу швидше виконувати завдання та підвищує ефективність роботи.

Бібліотечні працівники, які є фахівцями в роботі з бібліографічною інформацією, мають у своєму розпорядженні величезний набір нових спеціалізованих програм (ResCarta, Greenstone, ALEPH 500, Koha та ін.). Щодо освітніх закладів вони отримують значні переваги, оскільки різноманітне програмне забезпечення впроваджують для ефективного надання бібліотечних та інформаційних послуг. Бібліотеки використовують інструменти соціальних медіа, наприклад Facebook, щоб інформувати користувачів про основні події, заходи та нещодавні придбання шляхом розміщення фотографій, відео та посилань на ресурси в бібліотеці. Twitter дає можливість надсилати короткі оновлення бібліотечним працівникам і користувачам інформації про бібліотечно-інформаційні послуги.

В епоху прогресивних технологічних змін необхідно приділяти більше уваги актуалізації стратегій, що має передбачати: упровадження ІКТ-інфраструктури для ефективного надання бібліотечних та інформаційних послуг; технічне забезпечення стабільного електропостачання; наявність достатнього фінансування для компенсування високої вартості е-ресурсів; оновлення інструментарію для ефективного надання бібліотечних послуг; політику вибору та отримання е-ресурсів; збільшення пропускної здатності бібліотечних цифрових мереж; підготовку та перенавчання бібліотечних працівників з метою управління електронними ресурсами, програмним забезпеченням та соціальними медіа; дієві заходи захисту від вірусних атак.

Водночас важливим є масове оцифрування наявних паперових наукових, довідкових та художніх джерел, фото- та кіноплівок, матеріальних культурних цінностей, приватних колекцій, що дасть змогу збільшити масив відкритої для загалу користувачів інформації, яка раніше була відсутньою для дистанційного опрацювання. Завдання такого змісту передбачають встановлення потужних серверів для зберігання додаткової кількості інформації та сучасних сканерів, що дають змогу робити електронні копії стародруків з мінімізацією шкоди, та засоби тривимірного сканування предметів історичного й культурно-мистецького призначення. Перелічені напрями мають бути частиною державної програми щодо інноваційного розвитку публічних бібліотек та отримувати достатнє фінансування з державного бюджету на відповідне інформаційно-комунікаційне оснащення, розширення присутності публічних бібліотек у вебпросторі й навчання фахівців бібліотечної справи.

Наукова новизна роботи полягає у визначенні основних напрямів подальшого розвитку публічних бібліотек на основі сучасних технологічних підходів до інформаційно-комунікаційного забезпечення.

Висновки. Публічні бібліотеки створюють багатокомпонентний простір, що передбачає культивування знань, створення та поширення інновацій, посередництво в освітньо-науковій діяльності, формування різнобічної особистості. Можливості інформаційно-комунікаційних технологій дали можливість реалізувати цифровий прорив у бібліотечній справі, розширивши її межі й технічні можливості надання послуг значній кількості користувачів. Відповідно, суспільство потребує подальшого розширення бібліотечних можливостей, у міру появи дистанційного доступу, доповненої реальності, значної кількості соціальних мереж, що вимагає функціонування складної системи управління ресурсами, наповнення електронного бібліотечного фонду, індексації джерел та інформування користувачів у вебмережі.

Напрями розвитку електронних ресурсів публічних бібліотек визначимо такі: оцифровування рукописних та друкованих книг, джерел масової інформації, фото-, кіно-, відеоматеріалів; додавання віртуальних копій витворів мистецтва, культурної та історичної спадщини; копіювання комп'ютерних і навчальних програм, інших тиражованих матеріалів, які мають право на розповсюдження; інтерактивні засоби навчально-освітньої та культурно-пізнавальної комунікації (доповнена реальність, віртуальні екскурсії, виставки, науково-навчальна діяльність); розширення безпосереднього доступу в бібліотеках до електронних джерел та зовнішніх колекцій з високою пропускною можливістю мережі; організація тренінгів, навчань різного фахового спрямування; формування систем індексування та баз даних; захист інформації від кіберзлочинців і знищення електронних джерел. Ключовою вимогою має стати комунікація публічних бібліотек з користувачами, соціальними групами, науковцями, студентами як у межах професійного спілкування, так й у соціальних мережах, що посилить присутність сучасних публічних бібліотек у віртуальному культурному та науковому просторі.

Список використаних джерел

1. Sumadevi S., Kumbar M. Use of social media to promote library services in the digital age. *Use of Social Media to Promote Library Services in the Digital Age, Social Media and Libraries.* 2019. Pp. 225–238.

2. Ярема І. Бібліотека нового покоління та її роль як соціального інституту в інформаційну добу. *Вісник Книжкової палати*. 2021. № 10. С. 26–30.

3. Borodai I., Tatarchuk L., Pidhaina T. Information Technology in Activities of the World's Leading Libraries and Their Use under Modern Communications. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2022. № 9. С. 80–91.

4. Гарагуля С. Бібліотеки в інформаційному суспільстві: орієнтація на користувача. *Бібліотечний вісник.* 2014. № 6. С. 17–23.

5. Мар'їна О. Ю. Бібліотеки України в цифровому медіапросторі: теоретико-методологічні засади розвитку : дис. ... док. наук із соц. комунікацій: 27.00.03. Харків, 2018. 252 с.

6. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 219-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text (дата звернення: 18.12.2022).

7. Гарагуля С., Самохіна Н. Опрацювання цифрових ресурсів: світовий контекст і бібліотечна практика. *Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського*. 2014. Вип. 40. С. 133–146.

8. Khaletska L. et al. Network communication technologies in the activity of children's libraries of Ukraine. *The 2nd International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020)*. May 21, 2020. Lviv, 2020. Pp. 86–100.

9. Хрущ С. Інноваційний медіапростір сучасної бібліотеки: аксіологічні орієнтири функціонування. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2022. № 9. С. 70–78.

10. Abumandour E.-S. T. Public libraries' role in supporting e-learning and spreading lifelong education: a case study. *Journal of Research in Innovative Teaching & Learning*. 2020. Vol. 14. № 2. Pp. 178–217.

11. Mbambo S. M., Jiyane G. V., Zungu N. M. The use of electronic learning centres in public libraries in the city of Johannesburg. *South Africa. Library Hi Tech News.* 2022. Vol. 39. № 1. Pp. 7–11.

References

1. Sumadevi, S., Kumbar, M. (2019). Use of social media to promote library services in the digital age. Use of Social Media to Promote Library Services in the Digital Age, 225–238 [in English].

2. Yarema, I. (2021). The new generation library: the role of the library as an social institute in the information age. Visnyk Knyzhkovoyi palaty, 10, 26–30 [in Ukrainian].

3. Borodai, I., Tatarchuk, L., Pidhaina, T. (2022). Information Technology in Activities of the World's Leading Libraries and Their Use under Modern Communications. Ukrayins′kyy zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nauk, 9, 80–91 [in English].

4. Harahulia, S. (2014). Libraries in the information society: focus on the user. Bibliotechnyy visnyk, 6, 17–23 [in Ukrainian].

5. Marina, O. Y. (2018). Libraries of Ukraine in digital media space: theoretical and methodological principles of development: the thesis for the Doctor Degree in Social Communications. Kharkiv [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada Ukrainy (2026). Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine On the approval of the Library Development Strategy for the period until 2025 "Qualitative changes in libraries to ensure the sustainable development of Ukraine" from March 23 2016, № 219-p. Retrieved from: https://zakon. rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80#Text [in Ukrainian].

7. Harahulia, S., Samokhina, N. (2014). Processing of Digital Resources: Global Context and International Experience. Naukovi pratsi Natsional′noyi biblioteky Ukrayiny im. V. I. Vernads′koho, 40, 133–146 [in Ukrainian].

8. Khaletska, L. et al. (May 21, 2020). Network communication technologies in the activity of children's libraries of Ukraine. The 2nd International Workshop on Control, Optimisation and Analytical Processing of Social Networks (COAPSN 2020). Lviv, 86–100 [in English].

9. Khrushch, S. (2022). Innovative media space of the modern library: axiological guidelines of functioning. Ukrayins′kyy zhurnal z bibliotekoznavstva ta informatsiynykh nau, 9, 70–78 [in Ukrainian].

10. Abumandour, E.-S. T. (2020). Public libraries' role in supporting e-learning and spreading lifelong education: a case study. Journal of Research in Innovative Teaching & Learning, 2(14), 178–217 [in English].

11. Mbambo, S. M., Jiyane, G. V., Zungu, N. M. (2022). The use of electronic learning centres in public libraries in the city of Johannesburg. South Africa. Library Hi Tech News, 1(39), 7–11 [in English].

Стаття надійшла до редакції 10.01.2023
Отримано після доопрацювання 14.02.2023
Прийнято до друку 22.02.2023

ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО

УДК 94(477)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276762

Цитування:
Січкаренко Г. Г. Особливості мовної політики в радянській Україні: соціокомунікаційний аспект (1960–1980-ті рр.). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 35–40.

Sichkarenko H. (2023). Features of Language Policy in Soviet Ukraine: Socio-communicational Aspect (1960s–1980s). Library Science. Record Studies. Informology, 1, 35–40 [in Ukrainian].

Січкаренко Галина Геннадіївна,
доктор історичних наук, професор кафедри документознавства та інформаційної діяльності Державного університету телекомунікацій
https://orcid.org/0000-0003-3292-4681
gsich54@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ: СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНИЙ АСПЕКТ (1960–1980-ті рр.)

Мета статті *полягає в розгляді дискусійних аспектів мовної політики в радянській Україні в 1960–1980-х роках через призму соціокомунікаційного підходу.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема: періодизації, історико-порівняльного, типологічного, статистичного тощо, а також на поєднанні принципів наукової об'єктивності та системності.* ***Наукова новизна****. У статті уточнено особливості та зміст етапів мовної політики в 1960–1980-х роках у радянській Україні. Окремо, на основі архівних документів, показано, що в другій половині 1980-х років під впливом процесів «перебудови» та виступів української громадськості національно-мовна політика в республіки змінювалась у бік поширення застосування української мови в соціальному комунікаційному просторі, що зумовило ухвалення Закону «Про мови в Українській РСР» у 1989 році.* ***Висновки****. У статті показано, що мовна політика в УРСР у 1960–1980-х роках мала дещо неоднозначний характер, що визначалось ідеологічною лінією ЦК КПРС. Так, у 1960-х роках відбувся відхід від деспотичної політики сталінського періоду і настало десятиліття хрущовської відлиги. Упродовж 1970-х – першої половини 1980-х років з новою силою розгорнулися антиукраїнські заходи на ґрунті русифікації. Російська мова стала для більшості міського населення, за винятком західних регіонів, мовою повсякденного спілкування. З другої половини 1980-х років, під час розгортання політики «перебудови» та активних виступів громадськості, на тлі процесів гласності, певної демократизації та економічної реформи поширилося використання української мови в державних установах. 1989 року був ухвалений Закон «Про мови в Українській РСР», який був чинним до 2012 року. Подальшого дослідження потребують чинники поширення російської мови в різних регіонах УРСР, мотивація населення щодо сприйняття цього процесу.*

Ключові слова*: українська мова; мовна політика; русифікація; УРСР; радянська влада.*

Sichkarenko Halyna,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Department of Document Science and Information Activity,
State University of Telecommunications

FEATURES OF LANGUAGE POLICY IN SOVIET UKRAINE: SOCIO-COMMUNICATIONAL ASPECT (1960s–1980s)

The purpose of the article *is to examine the controversial aspects of language policy in Soviet Ukraine in the 1960s-1980s through the prism of the socio-communicational approach.* ***The research methodology*** *is based on the use of general scientific and special methods of cognition, in particular, periodisation, historical and comparative, typological, statistical methods, as well as a combination of the principles of scientific*

© *Січкаренко Г. Г., 2023*

*objectivity and systematicity. **Scientific novelty**. The article clarifies the features and content of the stages of language policy in the 1960s-1980s in Soviet Ukraine. Separately, on the basis of archival documents, it has been shown that in the second half of the 1980s, under the influence of the processes of "perestroika" and the speeches of the Ukrainian public, the national language policy in the republic changed towards the spread of the use of the Ukrainian language in social communication space, which led to the adoption of the Law "On Languages in the Ukrainian SSR" in 1989. **Conclusions.** The article shows that the language policy in the Ukrainian SSR in the 1960s-1980s was somewhat ambiguous, which was determined by the ideological line of the CPSU Central Committee. Thus, in the 1960s, there was a departure from the despotic policy of the Stalinist period and a decade of Khrushchev's thaw. During the 1970s and first half of the 1980s, anti-Ukrainian measures based on Russification were launched with renewed vigour. Russian became the language of everyday communication for the majority of the urban population, with the exception of the western regions. From the second half of the 1980s, during the unfolding of the policy of "perestroika" and active public protests against the background of glasnost, certain democratisation and economic reform, the use of the Ukrainian language in state institutions became widespread. In 1989, the Law "On Languages in the Ukrainian SSR" was adopted and remained in force until 2012. Further research is needed into the factors of the spread of the Russian language in different regions of the Ukrainian SSR, as well as the motivation of the population to perceive this process.*

***Key words:** Ukrainian language; language policy; Russification; Ukrainian SSR; Soviet power.*

Актуальність теми дослідження. Питання української мови як засобу комунікації сьогодні під час російської воєнної агресії в Україні набуває життєвого значення. Ворог виправдовував свої дії начебто захистом російськомовного населення і надією на його підтримку. Сподівання не справдилися. Непроста мовна ситуація сформувалася в Україні історично. Серед науковців ще тривають дискусії із цього питання. Тому прискіпливий розгляд історичних процесів формування білінгвінізму в Україні є нагальною потребою. Це має не лише науковий, але й практичний інтерес.

Аналіз досліджень і публікацій. Мовна політика в радянській Україні в 1960–1980-х роках викликає постійний інтерес у сучасних дослідників. Об'єднує їх розгляд важливих аспектів політики русифікації через переслідування, заборони, поширення вивчення російської мови в освітніх закладах, зниження кількості українськомовних публікацій, шкіл, викладання у ЗВО, захист дисертацій лише українською тощо, про що пишуть В. Малоткіна [5], Л. Масенко [13], І. Міронова [4], С. Набока [6], О. Нікілєв [7], Н. Новородовська [8], М. Ярмоленко [17], І. Чеснічко [18], Ц. Федінец [18] та ін. Аналіз джерел у доробках переважно закінчується початком 1980-х років. Мовну політику 1960–1980-х років загалом розглядають як безперервний процес русифікації, її динаміку та особливості під час «перебудови», напередодні проголошення незалежності не вивчали. Отже, проблема потребує більш цілісного додаткового наукового дослідження.

Метою статті є розгляд дискусійних аспектів мовної політики в УРСР у 1960–1980-х роках через призму соціокомунікаційного підходу. Основну увагу приділено динаміці мовно-культурної комунікації під час «перебудови».

Виклад основного матеріалу. Період з 1960-х років асоціюється в історії радянської України з початком десятиліття мовно-культурного ренесансу, що пов'язано з хрущовською відлигою. З'явилась плеяда «шістдесятників», які налагодили комунікацію з поколінням письменників Розстріляного відродження, з тими діячами, яким вдалося вижити в сталінських концтаборах. Навколо них гуртувалася свідома молодь. Прикладом тому є критичне обговорення стану української мови на конференції в Київському університеті 1963 року, виступи Б. Антоненка-Давидовича, І. Дзюби з приводу русифікації. Стали публікувати фундаментальні праці з української мови, літератури, історії, а також словники, Українську радянську енциклопедію тощо. Б. Антоненко-Давидович вказував на значний кількісний і якісний поступ уперед, що був зроблений на шляху поширення української мовної комунікації за ці роки хоч би в словниковому ділі [13].

Водночас процеси певної лібералізації суспільства в період хрущовської відлиги не похитнули базових засад радянської мовно-культурної політики, де основною метою була визначена русифікація населення республік. У 1960-х роках російська мова вже не обмежувалася роллю засобу міжнаціонального спілкування, а була проголошена другою рідною мовою неросійських народів СРСР. Відбувалось зменшення українськомовних видань.

Для обґрунтування використання російської мови як комунікаційного засобу міжнаціонального спілкування упродовж другої половини 1960-х – першої половини 1980-х років вийшла низка праць ідеологічного характеру радянських науковців. Словниковий запас української мови часто замінювали російськомовним варіантом. Співробітники Інституту мовознавства АН УРСР та Інституту мовознавства СРСР прагнули довести потужність впливу російської мови на розвиток української. Відповідно до рішень ЦК КПРС та ЦК

КП(б)У радянські мовознавці намагалися сформувати фундаментальні теоретичні положення про діалектичну єдність мовного простору СРСР.

У травні 1972 року П. Шелеста на посту першого секретаря ЦК Компартії України замінив В. Щербицький, який оцінював добу свого попередника як період «помітного пожвавлення націоналістичних елементів, інспірованого зарубіжними антирадянськими центрами». У період правління В. Щербицького (1972–1988) було впроваджено російську мову в практику офіційного спілкування партійної та адміністративної верхівки УРСР, що значно зменшило комунікативний потенціал української мови та її затребуваність у республіці. Як і в 1965 році, було продовжено жорсткий тиск, репресії проти української інтелігенції, чиновників, чия діяльність не відповідала ідеологічним критеріям мовної політики [12, 63].

Упродовж 1970-х років радянська влада розгорнула антиукраїнські заходи на основі процесу русифікації з новою силою. Найбільше вони відображались у науково-освітній сфері, цьому сприяла директива Міністерство освіти УРСР «Про удосконалення вивчення російської мови в загальноосвітніх школах республіки» (11.11.1978). Зокрема відбувся масовий перехід шкіл та ЗВО на викладання російською мовою, що зумовило зменшення кількості учнів, які вивчали українську до 49% [1]. У художній та науковій літературі, періодичних виданнях, театрі та кіноіндустрії переважала російська мова. Зокрема, кінострічки на 99% були російськими. Україномовних книг у 1970-ті роки було лише 38%, у 1980-ті – 21%; газет – з 80,9% стало 70,3% [1].

У 1970-х – першій половині 1980-х років русифікація всіх сфер життя: освіти, науки, виробництва, засобів масової інформації, культури, у побуті – відзначалась особливою інтенсивністю. 1978 року вийшла Постанова ЦК КПРС про посилення вивчення і викладання російської мови та літератури, 1983-го – Постанова про посилене вивчення російської мови, поділ класів в українських школах на дві групи та підвищення заробітної плати вчителям російської мови на 15%. У системі Академії наук було розширено опрацювання спеціальних програм з теми «Роль російської мови як засобу міжнаціонального спілкування». Відбувалась серйозна деформація українського комунікаційного простору.

Період другої половини 1980-х років, пов'язаний з «перебудовою», більшість дослідників при аналізі мовної політики в УРСР не виділяє і за інерцією розглядає як продовження політики 1960-х – першої половини 1980-х років. Так, Н. Новодворська зазначає, що «станом на початок 1990-х років в Україні були відсутні всі передумови для розвитку української мови як державної, що своєю чергою спричиняло низку інших проблем у сфері освіти, науки, культури та національної безпеки» [8, 33]. Л. Масенко пише, що «в останнє десятиліття існування Радянського Союзу українські русисти вже могли звітувати партійному керівництву про успішне виконання всіх трьох настановчих завдань мовної політики, спланованої Москвою для УРСР ще на початку 30-х років», а саме необмеженого впливу російської мови на українську і трактування відповідних процесів як «благотворних» для української [13]. Вважаємо це не зовсім правильним і тому зупинимось на ньому періоді. Докладніше це ми розглянули в роботі [11].

Протягом 1985–1987 років в Україні були відсутні значні політичні сили, подібні «народним фронтам» у Прибалтиці. УРСР довго залишалася справжнім «заповідником застою». 1987 року в школах республіки українською мовою навчалася менш ніж половина учнів. На 1988–1989 навчальний рік не залишилося жодної української школи в Донецьку, Луганську, Миколаєві, Одесі, Харкові, Чернігові. За показниками Мінвузу України, 1989 року кількість студентів, які навчалися українською мовою, становила 7,8%, українською і російською – 15,9%, російською – 76,3%. Частка дисциплін, які викладали в ЗВО українською мовою, становила 11,3%. На вступних іспитах твір українською мовою писали лише 24% абітурієнтів [10, 20]. Випуск навчальної літератури 1989 року українською мовою за назвами становив у провідному видавництві «Вища школа» – 12 (проти 118 російською) [11, 69].

Поширювати українську мову в закладах освіти заважали не лише політика центральної влади, але й лояльність до неї керівництва республіки. Наприклад, звернемось до листа за підписом першого заступника міністра вищої і середньої освіти УРСР Л. Каніщенка до ЦК Компартії України від 31.04.1987 «Про зауваження до проекту постанови ЦК Компартії України «Про заходи щодо практичного впровадження вказівок ЦК КПРС з питання удосконалення національних відносин». У листі визнавали, що заходи із забезпечення принципу двомовності в освітніх закладах потребують розширення практики викладання та спілкування українською мовою. Але міністерство вважає не потрібним і не обґрунтованим включити викладання української мови в мережу годин ЗВО на факультативне навчання, що було кваліфіковане як «украй ускладнене внаслідок перевантаження навчальних планів» [14]. Отже, профільне міністерство не поспішало скористатись можливістю для популяризації української мови.

Поширювати мовну комунікацію заважав також неактуальний, нецікавий зміст багатьох публікацій, що виходили українською. Проілюструємо це на аналізі стану молодіжної інформаційно-пропагандистської преси в 1986–1988 роках, що провів відділ соціології засобів масової інформації і громадської думки Інституту філософії АН УРСР. За результатами їх опитування, центральну газету «Комсомольську правду» регулярно читали 76,8% українських респондентів, республіканську «Комсомольський прапор» – 10,5% [3, 82]. Республіканська преса, як зазначено в дослідженні, була не достатньо оперативною, цікавою та прихильна до відпрацьованих раніше обсягів і змісту інформування. Матеріали культурно-історичного, правового, наукового плану використовували тільки в 15% проблемних ситуацій (у центральній пресі удвічі більше). Там, де необхідні посилання на точні історичні факти, статтю закону чи досягнення науки, як аргумент застосовували стереотипи повсякденної свідомості. Молоді пропонували теми, які їм не цікаві, і навпаки, читацький попит на конкретну інформацію не задовольняли. Коефіцієнт, що фіксує близькість тематичної моделі «Комсомольської правди» інформаційним запитам молоді – плюс 0,107, «Комсомольский прапор» – мінус 0,164. Наприклад, проблеми поширення прав людини і вдосконалення законодавства посідали друге місце за шкалою інтересу молоді та 17-е – за шкалою уваги як центральної, так і республіканської газет. Відповідно, тема «просування молоді по службі» – 4-е місце за шкалою інтересу аудиторії та 15-е за частотою згадувань у центральній і 29-е – у республіканській пресі [3, 82].

Після Чорнобильської катастрофи 26 квітня 1986 року свідомі українці стали наполегливіше ставити питання про «мовний Чорнобиль» – русифікацію. Це змусило керівництво Компартії України в липні 1987 року поставити на політбюро ЦК КПУ питання «Про посилення інтернаціонального й патріотичного виховання населення». Зокрема, було визнано, що громадськість має підстави виступати на захист української мови. У постанові відзначили низький рівень мовної культури багатьох теле- й радіопрограм, газет і журналів [2].

У грудні 1988 року Політбюро ЦК Компартії України розглянуло мовне питання. Було визнано, що відсутні належні умови для оволодіння українською мовою громадянами республіки, не набуло пріоритетного значення цілісне вивчення української культури, було схвалено план розширення сфери функціонування української мови й на пропозицію українських письменників створено товариства шанувальників рідної мови. У деяких ЗВО почали працювати курси української мови для викладачів і студентів. Більшість викладачів поступово стали переходити на українську мову викладання. Це відбувалося досить складно як для викладачів, так і для студентів: була відсутня відповідна наукова та навчально-методична література українською мовою, відпрацьований категоріальний апарат тощо. Мінвуз України перейшов на ведення справ українською мовою тільки з квітня 1989 року. До цього часу документи складали російською мовою [15].

З 1988–1989 навчального року в закладах вищої освіти почали діяти факультативи та курси для охочих оволодіти українською мовою або вдосконалити її. У львівських ЗВО викладання здійснювали українською мовою [16]. Проте населення України, особливо в східних регіонах, досить неоднозначно ставилось у той час до мови викладання в ЗВО та технікумах. За результатами загальноукраїнського опитування, що у вересні 1990 року проводило Центрально-Українське відділення Загальносоюзного центру дослідження громадської думки, позитивно до ідеї викладання українською мовою ставились 40% опитаних, негативно – 42%, байдуже – 18% (*табл. 1*) [9, 45].

Таблиця 1

Ставлення населення до питання про мову навчання в системі вищої і середньої спеціальної освіти

(у % щодо опитаних)

Освіта	Ставлення до української мови як мови викладання		
	позитивне	байдуже	негативне
Вища, н / вища	35	16	49
Середня спеціальна та професійно-технічна	40	15	45
Середня загальна	49	28	23
9 класів і менше	47	25	28
Загалом по масиву	40	18	42

Найбільш вагомим фактором, що впливав на ставлення респондентів до мови викладання, виявився їх рівень освіти. Серед людей з вищою освітою більшість негативно ставилась до переходу на викладання українською мовою, тоді як ті, хто мав середню освіту, відстоювали цю ідею. 63% опитаних вважали, що наукову літературу потрібно видавати тією мовою, яку обирає автор, 13% – тільки українською (серед них 6% з вищою освітою, 14% – із середньою спеціальною та ПТУ, 19% – із середньою загальною і 31% – з неповною середньою) [9, 45].

У жовтні 1989 року Верховна Рада УРСР ухвалила Закон «Про мови». Цим документом закріплювався державний статус української мови і створювалися умови для розширення її функціонування. Відповідно до Закону впродовж п'яти років українська мова мала замінити російську в діяльності державних установ. Однак реальний механізм контролю за його виконанням не був передбачений, як і відповідні витрати з бюджету. Це значно сповільнило застосування Закону. Проте була закладена нормативно-правова база розв'язання мовних питань у всіх сферах суспільного життя. Закон «Про мови в Українській РСР» 1989 року був чинним в Україні до 2012 року.

Наукова новизна. Уточнено зміст етапів мовної політики у 1960-х – 1980-х роках у радянській Україні. На основі архівних документів показано, що в другій половині 1980-х років під впливом процесів «перебудови» та виступів української громадськості політика змінювалась у бік поширення застосування української мови в комунікаційному просторі, що зумовило ухвалення Закону «Про мови в Українській РСР» 1989 року.

Висновки. Мовна політика в УРСР у 1960–1980-х роках мала доволі неоднозначний характер, що цілком визначалось ідеологічною лінією ЦК КПРС. З одного боку, у 1960-х роках відбувався відхід від деспотичної політики сталінського періоду й настало десятиліття хрущовської відлиги. Упродовж 1970-х – першої половини 1980-х років з новою силою розгорнулися антиукраїнські заходи на ґрунті русифікації. Російська мова стала для більшості міського населення, за винятком західних регіонів, мовою повсякденного спілкування. З другої половини 1980-х років під час розгортання процесу «перебудови» та активних виступів громадськості починалася політика гласності, демократизації, економічної реформи, поширилося використання української мови в державних установах. 1989 року ухвалено Закон «Про мови в Українській РСР», який був чинним до 2012 року. З нашого погляду, подальшого дослідження потребують соціально-політичні, економічні, культурні чинники поширення російської мови в різних регіонах УРСР і мотивація населення щодо сприйняття цього процесу. Це буде сприяти підвищенню комунікативного потенціалу української мови та її затребуваності.

Список використаних джерел

1. Активна русифікація почалася в період застою. *Gazeta.ua.* 11.11.2017. URL: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_aktivna-rusifikaciya-pochalasya-v-period-zastoyu/803105 (дата звернення: 14.01.2023).

2. Боротьба проти русифікації почалась, 1987 р. URL: https://tipa-bandera.livejournal.com/240519.html (дата звернення: 15.01.2023).

3. Костенко Н. В. Молодіжна печать: інтереси і цінності. *Філософська і соціологічна думка*. 1990. № 1. С. 85–87.

4. Міронова І. С. Національне питання в УРСР (1920-ті – 1980-ті рр.): проблеми та шляхи вирішення. *Історичний архів: наукові студії*. Миколаїв, 2016. Вип. 17. С. 63–69.

5. Молоткіна В. Особливості мовної політики радянської влади в Україні: соціокультурний аспект. *Соціум. Документ. Комунікації*. 2022. № 15. С. 82–105.

6. Набока С. Суспільно-політичний розвиток України в 1964–1984 рр. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія*. Київ, 2012. Вип. 112. С. 34–36.

7. Нікілєв О. Україна у контексті мовної політики держави середини 1940-х – кінця 1980-х рр. (на прикладі Дніпропетровщини). *Грані*. Т. 24. № 1. 2021. С. 6–64.

8. Новородовська Н. О. Вплив радянської політики русифікації на соціокультурний та мовний простір УРСР у 1964–1985 рр. *Молодий вчений.* 2018. № 11 (63). С. 30–35.

9. Паніна Н. В. Проблема двомовності: міжособисте та соціальне спілкування. *Філософська і соціологічна думка*. 1991. № 3. С. 43–47.

10. Про стан та чергові завдання впровадження Закону України «Про мови в Українській РСР» у системі Мінвузу України. Київ, 1991. 179 с.

11. Січкаренко Г. Г. Історичний досвід перебудови вищої освіти в Україні (1985–2005 рр.) : монографія. Ніжин : Вид. Лисенко М. М., 2014. 360 с.

12. Сушко Р., Левицький М. Хроніка нищення української мови: від доби Романових до сьогодення. 4-те вид., вип. і допов. Київ : Таля, 2012. 81 с.

13. Українська мова у XX сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / за ред. Л. Масенко. Київ : Києво-Могилянська академія, 2005. 399 с. URL: https://cutt.ly/u8allKU (дата звернення: 15.01.2023).

14.Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 4621. Оп. 13. Спр. 8320. Арк. 2.

15.ЦДАВОУ. Ф. 4621. Оп. 13. Спр. 8597. Арк. 17.

16.ЦДАВОУ. Ф. 4621. Оп. 13. Спр. 8589. Арк. 81.

17.Ярмоленко М. І. Мовна політика в УРСР у 40–80-х роках XX століття. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 3. С. 365–377.

18.Csernicsko I., Fedinec Cs. Four Language Laws of Ukraine. International Journal on Minority and Group Rights. 2016. № 23. Pp. 560–582.

References

1. Active Russification began during the period of stagnation (11.11.2017). Gazeta.ua. Retrieved from: https://gazeta.ua/articles/istoriya-movi/_aktivna-rusifikaciya-pochalasya-v-period-zastoyu/803105 [in Ukrainian].

2. The struggle against Russification began in 1987. Retrieved from: https://tipa-bandera.livejournal.com/240519.html [in Ukrainian].

3. Kostenko, N. V. (1990). Youth press: interests and values. Filosofska i sotsiolohichna dumka, 1, 85–87 [in Ukrainian].

4. Mironova, I. S. (2016). The National Question in the Ukrainian SSR (1920s – 1980s): Problems and Solutions. Historical Archive: research papers. Mykolaiv, 17, 63–69 [in Ukrainian].

5. Molotkina, V. (2022). Peculiarities of the language policy of the Soviet government in Ukraine: the socio-cultural aspect. Socium. Document. Communication, 15, 82–105 [in Ukrainian].

6. Naboka, S. (2012). Socio-Political Development of Ukraine in 1964–1984. Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. History, 12, 34–36 [in Ukrainian].

7. Nikiliev, O. (2021). Ukraine in the Context of the Language Policy of the State in the Mid-1940s – Late 1980s (on the Example of Dnipropetrovs'k Region). Hrani, 24, 1, 6–64 [in Ukrainian].

8. Novorodovska, N. O. (2018). The Impact of Soviet Russification Policy on the Socio-Cultural and Linguistic Space of the Ukrainian SSR in 1964–1985. Molodyi vchenyi, 11, 30–35 [in Ukrainian].

9. Panina, N. V. (1991). The problem of bilingualism: interpersonal and social communication. Filosofska i sotsiolohichna dumka, 3, 43–47 [in Ukrainian].

10.On the Status and Next Tasks of Implementing the Law of Ukraine «On Languages in the Ukrainian SSR» in the System of the Ministry of Higher Education of Ukraine (1991). Kyiv, 179 s. [in Ukrainian].

11.Sichkarenko, H. H. (2014). Historical overview of the development of higher education in Ukraine (1985-2005): monograph. Nizhyn: Vyd. Lysenko M.M., 360 [in Ukrainian].

12.Sushko, R., Levytskyi, M. (2012). The Chronicle of the Destruction of the Ukrainian Language: From the Romanov Era to the Present. 4-te vyd., vyp. i dopov. Kyiv: Talia, 81 [in Ukrainian].

13.Masenko, L. (eds.). (2005). The Ukrainian Language in the Twentieth Century: The History of Linguistic Violence. Documents and materials. Kyiv: Kyievo-Mohylianska akad. Retrieved from: https://cutt.ly/u8allKU [in Ukrainian].

14.Central State Archive of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TSDAVO of Ukraine). F. 4621. Op. 13. Spr. 8320, 2 [in Ukrainian].

15.TSDAVO of Ukraine. F. 4621. Op. 13. Spr. 8597, 17 [in Ukrainian].

16.TSDAVO of Ukraine. F. 4621. Op. 13. Spr. 8589, 81 [in Ukrainian].

17.Iarmolenko, M. I. (2013). Language Policy in the Ukrainian SSR in the 40s and 80s of the Twentieth Century. National Academy of Sciences of Ukraine. Kuras Institute of Political and Ethnic Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, 3, 365–377 [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 16.01.2023
Отримано після доопрацювання 17.02.2023
Прийнято до друку 24.02.2023

УДК 930.85-049.34:004.9](4+477)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276764

Цитування:
Білущак Т. М., Добровольська С. І. Європейські та національні аспекти охорони, збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини: цифрові колекції у вебінформаційному середовищі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 41–52.

Bilushchak T., Dobrovolska S. (2023). European And National Aspects Of Protection, Preservation and Promotion of Intangible Cultural Heritage: Digital Collections in the Web Information Environment. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 41–52 [in Ukrainian].

Білущак Тетяна Миколаївна,
кандидатка історичних наук, доцентка кафедри соціальних комунікацій та інформаційної діяльності Національного університету «Львівська політехніка»
https://orcid.org/0000-0001-5308-1674
tetiana.m.bilushchak@lpnu.ua

Добровольська Сніжана Ігорівна,
аспірантка Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
https://orcid.org/0009-0007-1605-0351
p_snizhanad@ukr.net

ЄВРОПЕЙСЬКІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ОХОРОНИ, ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ: ЦИФРОВІ КОЛЕКЦІЇ У ВЕБІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Мета статті – *здійснити характеристику цифрових колекцій, присвячених збереженню та популяризації нематеріальної культурної спадщини в європейських та українських вебінформаційних середовищах.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: системного підходу, аналізу, синтезу, логічного методу, методу візуалізації результатів дослідження. Для простеження стану цифрових колекцій у вебінформаційному середовищі використано методи контент-аналізу, порівняльний та аналітичний моніторинг інтернет-ресурсів збереження нематеріальної культурної спадщини.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в розширенні уявлень про охорону, збереження та популяризацію нематеріальної культурної спадщини на світовому та національному рівнях у вебінформаційних середовищах. Проведено аналіз чотирьох європейських і двох українських цифрових колекцій, що являють собою нематеріальну культурну спадщину та розміщені у вебінформаційних середовищах.* ***Висновки.*** *На сучасному етапі розвитку нашої держави незворотним є приєднання до євроінтеграційних процесів і прагнення до гідної репрезентації української культури у світовому інформаційному просторі. Створення ресурсу історичної та культурної спадщини українського народу стало одним із напрямів діяльності бібліотек, архівів, музеїв та інших інституцій, пов'язаних з національною пам'яттю, невід'ємною частиною національної бібліографії, археографії й архівознавства, музеєзнавства України. У статті розглянуто чотири європейські та дві українські цифрові колекції, що присвячені збереженню та популяризації нематеріальної культурної спадщини у вебінформаційному середовищі, які репрезентують достатню кількість представлених у мультимедійних ресурсах елементів нематеріальної культурної спадщини. Встановлено, що у випадку як маркетингової, так і комунікаційної політики доцільно використовувати платформи соціальних мереж та засобів масової інформації, які будуть позитивно впливати на зацікавленість суспільства до елементів нематеріальної культурної спадщини.*

Ключові слова: *нематеріальна культурна спадщина, репрезентація української культури, цифрові колекції, вебінформаційне середовище, популяризація нематеріальної культурної спадщини.*

© *Білущак Т. М., 2023*
© *Добровольська С. І., 2023*

Bilushchak Tetiana,
Ph.D. (History), Associate professor of the Department
of Social Communication and Information Activities
Lviv Polytechnic National University

Dobrovolska Snizhana,
graduate student of the National Library
of Ukraine named after V. I. Vernadskyi

EUROPEAN AND NATIONAL ASPECTS OF PROTECTION, PRESERVATION AND PROMOTION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: DIGITAL COLLECTIONS IN THE WEB INFORMATION ENVIRONMENT

The purpose of the article *is to characterize digital collections devoted to the preservation and popularization of intangible cultural heritage in European and Ukrainian web information environments. The* ***research methodology*** *consists in the application of general scientific and special methods, in particular the system approach, analysis, synthesis, logical method, method of visualization of research results. Methods of content analysis, comparative and analytical monitoring of Internet resources for the preservation of intangible cultural heritage were used to track the state of digital collections in the web information environment. The* ***scientific novelty*** *of the work consists in expanding ideas about the protection, preservation and popularization of intangible cultural heritage at the world and national levels in web information environments. An analysis of four European and two Ukrainian digital collections, representing intangible cultural heritage and hosted on the relevant web information environments, was carried out.* ***Conclusions.*** *At the current stage of our country's development, it is irreversible to join the European integration processes and strive for a worthy representation of Ukrainian culture in the world information space. The creation of a resource of the historical and cultural heritage of the Ukrainian people has become one of the activities of libraries, archives, museums and other institutions related to national memory, an integral part of the national bibliography, archeography and archival studies, museology of Ukraine in its broad sense as a resource of national documentary memory. The article examines four European and two Ukrainian digital collections dedicated to the preservation and popularization of intangible cultural heritage in the web information environment, which represent a sufficient number of intangible cultural heritage elements presented in multimedia resources. It was established that in the case of both marketing and communication policy, it is expedient to use social network platforms and mass media, which will have a positive effect on society's interest in the elements of intangible cultural heritage.*

Keywords: *intangible cultural heritage, representation of Ukrainian culture, digital collections, web information environment, popularization of intangible cultural heritage.*

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах стає очевидною здатність культури змінювати суспільство. Різні прояви культури, будь то цінні історичні пам'ятки, музеї, пам'ятники, звичаї або сучасні види мистецтва, збагачують наше повсякденне життя найрізноманітнішими способами. Культурна спадщина є невичерпним джерелом нації, вона сприяє згуртованості громад, розрізнених у результаті приголомшливих змін й економічної нестабільності. Творчість, зі свого боку, сприяє побудові відкритих, інклюзивних та плюралістичних суспільств. Спільно спадщина й творчість закладають основи для динамічних, інноваційних і процвітаючих суспільств, у яких принципове значення мають знання. У таких умовах дослідження світових тенденцій і національних принципів охорони та збереження нематеріальної культурної спадщини набувають непересічної значущості, що й визначає актуальність представленої наукової розвідки.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти вивчення охорони нематеріальної культурної спадщини України та визначення важливої ролі, яку відіграють бібліотеки, зокрема, в її документуванні, дослідженні, збереженні, популяризації та формуванні в суспільства знань, розглянуто в наукових працях [1–4]. Дослідження про представлення нематеріальної культурної спадщини в інтернеті можна почерпнути також із закордонного досвіду. Зокрема, М. Артезе й І. Гальярді представили каталогізаційну картку нематеріальної культурної спадщини в мережі «Інтернет» для її інвентаризації, що розроблена в межах проєкту прикордонного співробітництва Італії і Швейцарії, та аналіз її інтеграції з архівною базою даних (Ломбардія). Такий проєкт дав змогу отримати структуру даних, яка містить як інвентаризацію, так і детальну каталогізацію нематеріальних об'єктів [5]. М. Зіку у своїй роботі обговорює стандарти відкритих даних та розглядає можливість

застосування програмних платформ для семантично обґрунтованої цифрової документації нематеріальної культурної спадщини архівними, бібліотечними та музейними установами [6]. Способи захисту нематеріальної культурної спадщини в епоху технологічного прогресу й, зокрема, на тлі пандемії COVID-19 розглянув у своєму дослідженні Афоласаде А. Адевумі [7]. Колектив науковців з університету Марокко визначають концепцію спілкування в соціальних мережах як успішну маркетингову стратегію в популяризації нематеріальної культурної спадщини [8]. Ще одне актуальне дослідження провели французькі науковці, які вивчали представлення нематеріальної культурної спадщини в соціальній мережі Instagram у контексті сприяння розвитку туризму [9].

Мета статті – здійснити характеристику цифрових колекцій, присвячених збереженню та популяризації нематеріальної культурної спадщини в європейських та українських вебінформаційних середовищах.

Виклад основного матеріалу. У прагненні забезпечити культурі гідне місце в розробці стратегій та механізмів розвитку ЮНЕСКО працює в декількох напрямах. Зокрема, очолює загальносвітову кампанію на підтримку культури й розвитку, співпрацює з міжнародним співтовариством з метою розробки та впровадження чіткої політики й правової бази в цій галузі, а також провадить роботу на місцях, надаючи допомогу урядам і зацікавленим сторонам регіонального значення у справі збереження спадщини, розвитку творчих індустрій і заохочення плюралізму в культурі.

З огляду на зростаючу небезпеку втрати цінної інформації, яка визначає світову спадщину знань, ідентичності, історії та цінностей людства, ЮНЕСКО прагне посилити увагу урядів, відповідних інституцій та широкої громадськості до важливості збереження інформації для сьогодення та майбутнього покоління. Документальна спадщина є пам'яттю людства, але постійно існує загроза зникнення її назавжди.

Перша й найбільш нагальна потреба – забезпечити збереження документальної спадщини, що має світове значення. Важливо також зробити її доступною для максимально можливого числа людей, з використанням найбільш відповідних технологій. Тому ЮНЕСКО вживає заходів, спрямованих на захист документальної та аудіовізуальної спадщини за допомогою програми «Пам'ять світу», сутність якої полягає в тому, що світова документальна спадщина належить усім, вона повинна бути повністю збережена, захищена та без перешкод бути всім доступною.

Величезне багатство становлять різні форми нематеріальної культурної спадщини. Відомо, що її ще називають «живою спадщиною», до складу якої входять звичаї, знання, що передають люди від покоління до покоління.

Конвенція ЮНЕСКО 2003 року про національну охорону нематеріальної культурної спадщини покликана зберегти ці надбання, забезпечити їх життєздатність і створити умови для повного розкриття їхнього потенціалу в інтересах сталого розвитку. Діяльність ЮНЕСКО в цій галузі спрямована на підтримку держав-членів у всьому світі, сприяння міжнародного співробітництва щодо захисту живої спадщини і створення інституційного та професійного середовища, сприятливого для охорони нематеріальної спадщини [10].

Цілями цієї Конвенції є: охорона нематеріальної культурної спадщини; забезпечення поваги до надбань культури відповідних спільнот, груп та окремих осіб; підвищення рівня знань на місцевому, національному та міжнародному рівнях про важливість нематеріальної культурної спадщини і її взаємне визнання; міжнародне співробітництво та допомога [10].

Нематеріальну культурну спадщину (НКС) тлумачать як звичаї, форми показу та вираження знань і навичок, а також пов'язані з ними інструменти, предмети, артефакти та культурні простори, які визнали спільноти, групи та в деяких випадках окремі особи як частину їхньої культурної спадщини. Цю нематеріальну культурну спадщину, що передається від покоління до покоління, постійно відтворюють громади та групи під впливом середовища і їхнього оточення, взаємодії з природою та історією, що формує в них відчуття самобутності та наступності, сприяючи тим самим повазі до культурного різноманіття та творчості людини. До об'єктів дії цієї Конвенції належить лише нематеріальна культурна спадщина, сумісна із чинним міжнародним законодавством з прав людини, із взаємною повагою між спільнотами, групами й особами та зі сталим розвитком. Нематеріальна культурна спадщина функціонує, зокрема, у таких сферах: усні традиції та форми вираження, зокрема у мові як засобі комунікації носіїв нематеріальної культурної спадщини; виконавське мистецтво; звичаї, обряди, свята; знання та практика, що стосується природи та всесвіту; знання і навички, пов'язані з традиційними ремеслами.

Хоча й нестійка, нематеріальна культурна спадщина все ж таки є важливим фактором збереження культурного різноманіття в умовах зростаючої глобалізації. Розуміння нематеріальної культурної спадщини різних спільнот сприяє міжкультурному діалогу та взаємній повазі до інших способів життя. Нематеріальна культурна спадщини не є безпосередньо культурним виявом, а скоріше

багатством знань і навичок, які передаються через неї від покоління до покоління. Соціальна та економічна цінність цієї передачі знань є актуальною для груп меншин та основних соціальних груп у межах держави.

Нематеріальна культурна спадщина – це не лише спадкові традиції минулого, а й сучасні сільські та міські практики, у яких беруть участь різноманітні культурні групи. Нематеріальна культурна спадщина не ставить під питання, чи певна практика є специфічною для культури. Вона сприяє соціальній єдності, заохочуючи почуття ідентичності та відповідальності, які допомагають людям відчувати себе частиною однієї або різних спільнот чи суспільства загалом. Нематеріальну культурну спадщину не лише оцінюють як культурне благо. Вона розвивається в громадах і залежить від тих, чиї знання про традиції, навички та звичаї передаються з покоління в покоління. Нематеріальна культурна спадщина може бути надбанням лише тоді, коли вона визнана такими громадами, групами чи особами, які створюють, підтримують і передають її: без їхнього визнання ніхто інший не може вирішити для них, вираженням чи практикою є їхня спадщина [11].

Приєднавшись у 2008 році до Конвенції ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини (Закон України від 06.03.2008 № 132 «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини»), Україна має виконувати всі зобов'язання, що випливають з її положень. Конвенція проголошує важливість нематеріальної культурної спадщини як основного джерела культурного різноманіття, про що також підкреслено в Рекомендаціях ООН про збереження традиційної культури і фольклору [12]. Український центр культурних досліджень (УЦКД) було визначено як інституцію для імплементації положень Конвенції, сформовано Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини.

У 2012 році Наказом Міністерства культури України від 14.12.2012 № 1521 «Про затвердження примірного зразка форми облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини» було започатковано ведення переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. Проте офіційно Національний перелік елементів нематеріальної культурної спадщини України створено Наказом Міністерства культури України від 12.02.2018 № 105 «Про затвердження Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України», додатком до якого і є, власне, Національний перелік. Нові елементи НКС України включаються до Національного переліку на підставі рекомендацій Експертної ради з питань нематеріальної культурної спадщини, яка діє при Міністерстві культури та інформаційної політики України, шляхом внесення змін до додатка наказу. Станом на 01.09.2021 р. до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України включено 26 елементів НКС [12].

Включення елементів до Національного переліку здійснюють згідно з Порядком ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, а також на підставі рішення Експертної ради Міністерства культури України, до складу якої входять відомі фольклористи та етнографи [13]. Порядок визначає механізм створення та ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України – державної інформаційної системи, що забезпечує збирання, накопичення, обробку, захист, облік та доступ до інформації про наявні на території України елементи нематеріальної культурної спадщини з метою їхньої охорони. Національний перелік формують на підставі інформації, що міститься в обліковій картці елемента НКС, допоміжних матеріалах, які фіксують і демонструють елемент НКС (аудіо-, фото-, відеоматеріали, що зберігаються на окремих електронних носіях інформації: оптичний диск, карта пам'яті, флешпам'ять, твердий диск) [14].

Елемент НКС, що входить до Національного переліку, має відповідати таким критеріям:

- представляти принаймні одну галузь НКС, визначену Конвенцією;
- відтворювати традиційну українську культуру або традиційні культури національних меншин, що проживають на території України;
- визнаватися спільнотами або групою осіб як їхня НКС;
- пройти процес передання від покоління до покоління на дату подання клопотання про його включення до Національного переліку;
- застосовуватися на практиці (функціонувати) на дату подання клопотання про його включення до Національного переліку.

Нематеріальна культурна спадщина – це традиції, які формувались протягом багатьох століть. Вони не мають чіткої дати започаткування, але дають змогу спостерігати етапи розвитку етнокультур та їхній вплив на розвиток української культури протягом століть. З метою виконання Конвенції УЦКД надані відповідні повноваження на науково-методичне забезпечення реалізації Конвенції в Україні.

Аналіз європейського досвіду представлення цифрових колекцій нематеріальної культурної спадщини. Розглянемо цифрові колекції на прикладі чотирьох країн, присвячених збереженню та популяризації нематеріальної культурної спадщини у вебінформаційному середовищі.

2002 року розпочато розробку Національного реєстру нематеріальної культурної спадщини Болгарії, а 2008-го – започаткована Національна система «Живі людські скарби – Болгарія» / Living Human Treasures – Bulgaria (https://www.treasuresbulgaria.com/main.php) [15]. У цьому проєкті взяли участь представники, експерти з Міністерства культури Болгарії та Інституту фольклору Болгарської академії наук. Сам інформаційний ресурс Living Human Treasures – Bulgaria містить поділ нематеріальної культурної спадщини за шістьма категоріями, які подібні до поділу, що визначені в статті 2.2 Конвенції ЮНЕСКО 2003 року. Однак цей поділ був застосований до притаманної національної болгарської нематеріальної культурної спадщини: традиційні свята та обряди; традиційні пісні й інструментальні композиції; народні танці й ігри для дітей; усна традиція; традиційні твори скульптури та продукти вітчизняного виробництва; народна медицина.

Також варто зазначити, що кожна категорія складається з підкатегорій, наприклад: традиційні святкування сімейних обрядів поділяються на обряди народження, весільні обряди та похоронні обряди. Цифрова колекція містить текст опису та 378 зображень, що презентують культурну практику.

Відповідно до положень Конвенції 2003 року, Франція з 2008 року створила власний кадастр нематеріальної культурної спадщини, щоб ідентифікувати всі елементи нематеріальної культурної спадщини, розташовані на її території. 2017 року була створена платформа під назвою PCI-Lab – L'Inventaire du Patrimoine culturel immatériel en France (https://www.pci-lab.fr) для французького переліку нематеріальної культурної спадщини [16]. Цей проєкт PCI-Lab розроблений та реалізований CIRDOC – Institut Occitan de Cultura ethnopole під керівництвом Департаменту керівництва дослідженнями та наукової політики Міністерства культури (Генеральне управління спадщини) для сприяння дослідження і кращої популяризації нематеріальної культурної спадщини, які сьогодні пропонує web 3.0. Проєкт має на меті полегшити доступ до французького інвентаря нематеріальної культурної спадщини для будь-якої зацікавленої аудиторії. Для популяризації нематеріальної культурної спадщини PCI Lab використовує відомості з платформи відкритих даних, а саме онлайн-енциклопедії «Вікіпедія», для збагачення бази даних (тематичні запити, інтерактивна картографія, візуалізація пов'язаних відео тощо), корисної для пошуку записів інвентаризації. Для цього кожний елемент, який інвентаризувало Міністерство культури, повинен відповідати вмісту даних, характерних для вікіпедії. У результаті база даних вікіпедії безпосередньо збагачує Pci Lab, яка використовує її як тезаурус для індексації записів інвентаризації.

Усі інвентарні аркуші, які були інтегровані в національний кадастр нематеріальної культурної спадщини у Франції після підтвердження Міністерством культури, оцінюються в PciLab. Значна частина інвентарних аркушів супроводжується мультимедійним вмістом (фотографії, відео та / або аудіо).

Цифрова колекція містить відповідно детальний опис (текстовий контент), 110 відео та приблизно 501 зображення, що описують культурні практики; матеріальні елементи, пов'язані з практикою; технічні дані; бібліографічні елементи; режими навчання та передачі практики.

2013 року Фінляндія ратифікувала Конвенцію ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, а 2016-го – у межах реалізації Конвенції Національна рада Фінляндії зі старожитностей запустила проєкт Wiki-inventory for living heritage (https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/) [17]. Його розробило та реалізувало Агентство культурної спадщини Фінляндії, що є експертною агенцією при Міністерстві освіти і культури Фінляндії, за участі членів фінської вікіспільноти в консультації з громадами спадщини. Цей проєкт дає можливість різним групам, асоціаціям і спільнотам представити та популяризувати нематеріальну культурну спадщину в дев'яти категоріях. Будь-яка громада може повідомити на вікіінвентар про явища, які вона розуміє як нематеріальну культурну спадщину, проте Національна рада старожитностей перевіряє і модерує сповіщення.

Агентство культурної спадщини Фінляндії рекомендує практики нематеріальної культурної спадщини для внесення до Національного кадастру живої спадщини, проте остаточне рішення ухвалює Міністерство освіти і культури Фінляндії. Елементи, занесені до національного кадастру живої спадщини, можуть бути номіновані на внесення до Списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО. Цифрова колекція містить детальний опис (текстовий контент), приблизно 308 зображень, що презентують культурні практики; бібліографія та посилання на зовнішні джерела інформації; практикування традиції; передумови та історію традиції, метадані зображення.

Отже, з проаналізованих вище двох проєктів, які реалізовані за допомогою вікі-технологій, можемо зробити висновок, що вікіпедія постає як важливий глобальний суспільно-інформаційний сервіс, призначений для відображення соціальних та культурних подій як світового, так і національного масштабу [18], вона є особливо ефективним каналом для популяризації даних про нематеріальну культурну спадщину.

2011 року Республіка Польща ратифікувала

Конвенцію ЮНЕСКО про охорону нематеріальної культурної спадщини, а 2012-го – функціонує портал Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe (єhttps://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/), яким керує Інститут національної спадщини. На порталі можна знайти інформацію про поточні заходи, ініціативи та проекти, пов'язані із живою нематеріальною спадщиною Республіки Польщі [19].

Важливим аспектом вебсайту є систематично поповнюваний Національний список нематеріальної культурної спадщини, який є переліком нематеріальної спадщини, що живе в Республіці Польщі. На сайті можна завантажити шаблон заявки та інструкцію, яка допоможе в її складанні. Цифрова колекція містить детальний опис практики (текстовий контент), приблизно 69 зображень, що презентують культурні практики.

На основі згаданих вище цифрових колекцій нематеріальної культурної спадщини у вебінформаційному середовищі здійснимо характеристику за веденими критеріями (*табл. 1*).

Таблиця 1

Характеристика представлення нематеріальної культурної спадщини у вебінформаційному середовищі

Країна	Назва проєкту	Присутність у соціальних мережах	Мультимедійні ресурси (зображення, аудіо, відео)	Супровідна документація	Додаткові особливості інформаційного ресурсу
Болгарія	Living Human Treasures – Bulgaria"	-	+/-/-	Фотографії з Національного центру збирання та архівування болгарського фольклору при Інституті фольклору БАН, Національної бібліотеки Св. Кирила і Мефодія, Національного архіву, особистих колекцій	-
Франція	PciLab	-	+/+/+	Сукупність друкованих творів певної галузі знань, електронні ресурси бібліотечних та музейних фондів; інтернет-ресурси	Інтерактивна карта; перевагою цього проєкту є використання семантичної мережі. Відомості структуровані згідно з вікіданими
Фінляндія	Wiki-inventory for living heritage	Facebook (1,8 тис.), Youtube (146 215 переглядів, підписалося 337 користувачів)	+/-/-	Сукупність друкованих творів певної галузі знань; електронні ресурси архівних, бібліотечних та музейних фондів; інтернет-ресурси; відеозаписи вебсайтів телепрограм та аудіозаписи вебсайтів радіопрограм	Використання проєкту на основі програмного забезпечення MediaWiki
Польща	Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe	-	+/-/-		Читальний зал – електронні видання нематеріальної культурної спадщини

Як видно з характеристики, із чотирьох проаналізованих цифрових колекцій нематеріальної культурної спадщини присутній у соціальних мережах лише один інформаційний ресурс – Wiki-inventory for living heritage. У Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe при описі списків нематеріальної культурної спадщини не зазначено бібліографію, але в розділі «Читальний зал» є перелік електронних видань, пов'язаних з нематеріальною культурною спадщиною. У Living Human Treasures – Bulgaria відсутні додаткові особливості на інформаційному ресурсі.

Аналіз українського досвіду представлення цифрових колекцій нематеріальної культурної спадщини. Виявлення, дослідження та поширення інформації про елементи нематеріальної культурної

спадщини України є ключовими для виконання зобов'язань у межах імплементації Конвенції.

Міністерство культури затвердило примірну форму облікової реєстраційної картки елемента нематеріальної культурної спадщини. Однак цього недостатньо, щоб забезпечити повноцінний облік елементів нематеріальної культурної спадщини. Потрібно розробити Методичні рекомендації з підготовки та оформлення документів щодо включення елементів нематеріальної культурної спадщини України до списків ЮНЕСКО [13]. Крім того, розроблено проєкт Закону України «Про нематеріальну культурну спадщину», який нині допрацьовує Експертна рада Міністерства культури та інформаційної політики України [12].

Важливим кроком для популяризації культурних традицій України стали два проєкти «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України» (2018) та «Автентична Україна: нематеріальна культурна спадщина» (2019), тобто збереження знань, прийомів, технік, майстерності, що є вкрай важливим для подальшого поширення та розвитку цих традицій [12]. У межах проєкту «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України» дослідили, відтворили та репрезентували спадок української культури – елементи, які внесені до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини [12]. Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України має сторінку у фейсбуці https://www.facebook.com/VirtualNKS/.

Відомо, що місія музею полягає в збереженні та передачі знань, розширенні можливостей сприйняття культурного розмаїття та вихованні в людей поваги до нього [18]. Головною метою віртуального музею є відтворення та представлення в сучасній та доступній формі нематеріальної культурної спадщини України, а також збільшення кількості зацікавлених осіб щодо ознайомлення з культурним надбанням нашого народу й вивчення традицій, що особливо буде сприяти формуванню єдиного культурного простору України [18].

На сайті віртуального музею (http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua) можна ознайомитись з елементами нематеріальної культурної спадщини, що увійшли до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України, з елементами-переможцями конкурсу «Жива традиція». Експозиція музею містить величезну кількість фото- та відеоілюстрацій, для кожного елемента додано змістовну розповідь, яка висвітлює його загальні характеристики, розповідає про історію, його носіїв, традиції, заходи для відродження, збереження та популяризації. Один із розділів музею пропонує пізнавальні розваги: пазли, кросворди, розмальовки, що стануть у пригоді викладачам і початківцям, які цікавляться тим чи іншим напрямом народного мистецтва. Унікальність музею полягає в поєднанні наявних культурних та дослідницьких ініціатив, сприянні максимальному поширенню знань про традиційну культуру українців, створенні прецеденту для запровадження сучасного формату обліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини за кластерною (регіональною) методологією [12].

Проєкт «Автентична Україна» створений на замовлення Міністерства культури України та за підтримки Google Україна. Проєкт «Автентична Україна: нематеріальна культурна спадщина» (https://authenticukraine.com.ua/intangible-heritage-of-ukraine) є унікальним віртуальним простором, що містить колекцію автентичних аудіо- та візуальних прикладів української айдентики.

Однією з цілей проєкту є збереження і популяризація культурної та історичної спадщини України. Завдяки сайту «Автентична Україна» будь-який користувач, як в Україні, так і за її межами, може відкрити для себе красу й різноманітність культурної спадщини різних регіонів України.

Платформа «Автентична Україна» складається з двох частин: «Матеріальна культурна спадщина», представлена віртуальними турами, і «Нематеріальна культурна спадщина», що містить п'ять розділів:

1. Розділ «Усні традиції й форми вираження» присвячений колисковим пісням, казкам і легендам, загадкам, колядкам, щедрівкам та багатьом іншим проявам фольклору й мови. Цей розділ охоплює історію виникнення фольклору. Тут можна дізнатися, чому народну творчість вважають усною, а також ознайомитися з найбільш яскравими прикладами українського народного епосу.

2. У розділі «Виконавське мистецтво» можна знайти інформацію про українські співи, танці, народну драму та ігри.

3. Цей розділ присвячений звичаям, обрядам і святкуванням.

4. У розділі «Знання та практики, що стосуються природи і всесвіту» описано традиції, звичаї, обряди й практики, які становили господарсько-побутову культуру українського народу й уособлювали знання про навколишній світ.

5. Розділ «Традиційні ремесла» розповідає про українські ремесла й промисли, зокрема йдеться про гончарство, розпис, ткацтво, вишивку, різьблення, лозоплетіння, ковальство, виготовлення іграшок і писанкарство.

На сайті передбачена можливість додавати й розширювати інформаційне наповнення; тут можна знайти авторські тексти-описи, аудіо- та відеоматеріали, ілюстрації, 3D-зображення і віртуальні тури. Інформація доступна українською та англійською мовами.

Важливою частиною проєкту «Автентична Україна» є освітня складова: у кінці кожного розділу є інтерактивні тести, які педагоги можуть використати під час навчального процесу, що робить платформу яскравим і зручним інструментом освітньої діяльності в школах і державних установах [20].

На основі згаданих вище цифрових колекцій нематеріальної культурної спадщини в українському вебінформаційному середовищі здійснимо характеристику за вказаними критеріями (*табл. 2*).

Таблиця 2

Характеристика представлення нематеріальної культурної спадщини в українському вебінформаційному середовищі

Країна	Назва проєкту	Присутність у соціальних мережах	Мультимедійні ресурси (зображення, аудіо, відео)	Супровідна документація	Додаткові особливості інформаційного ресурсу
Україна	Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України	Facebook, 597 людей стежать	+/-/+	Сукупність друкованих творів певної галузі знань, електронні ресурси бібліотечних та музейних фондів; інтернет-ресурси	Інтерактивна карта; розміщення пізнавальних розваг (складання пазлів, розв'язання кросворду на основі перегляду / вивчення експозицій віртуального музею)
Україна	Автентична Україна: нематеріальна культурна спадщина	YouTube Authentic Ukraine, 633 людей стежать та 67 311 переглядів	+/+/+	Сукупність друкованих творів певної галузі знань, електронні ресурси бібліотечних та музейних фондів; інтернет-ресурси	Створена за підтримки Google Україна; містить 3D Google-карти; розміщення тестів як перевірка знань традицій українського народу

Як видно з *табл. 2*, цифрові колекції представлення нематеріальної культурної спадщини мають свої представництва в соціальних мережах. При описі цифрових колекцій в інформаційних ресурсах наявна бібліографія та розміщені додаткові особливості, як-то: інтерактивні карти, розміщення тестів та 3D-тури.

При дослідженні аспектів збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини виникає питання про зацікавленість користувачів пізнати нематеріальну культурну спадщину України. Це можемо простежити за допомогою статистики переглядів у вікіпедії як найпопулярнішої енциклопедії у світі за запитом «Нематеріальна культурна спадщина України» (*табл. 3*).

Таблиця 3

Статистика переглядів сторінки «Нематеріальна культурна спадщина України» у вікіпедії від березня 2018 до липня 2022 року

Досліджуваний часовий діапазон	Кількість переглядів за рік	Максимальна кількість переглядів за місяць	Мінімальна кількість переглядів за місяць	Редагувань
Березень 2018 – грудня 2018	532	93 (листопад)	24 (квітень)	4
Січень 2019 – грудня 2019	885	113 (грудень)	47 (січень); 48 (серпень)	1
Січень 2020 – грудня 2020	1686	332 (грудень)	76 (березень); 76 (червень); 74 (серпень)	9
Січень 2021 – грудня 2021	5156	679 (листопад)	208 (липень)	7
Січень 2022 – грудня 2022	6 212	988 (липень)	220 (березень)	2

Як бачимо з *табл. 3*, з березня 2018 року зацікавленість інтернет-користувачів помітно зростає. За всіма роками видно тенденцію максимальної кількості переглядів у грудні-листопаді. На нашу думку, такі сплески перегляду кожного року за запитом «Нематеріальна культурна спадщина України» у вікіпедії спричинені прийдешніми Новорічними та Різдвяними святами, коли інтернет-користувачі цікавляться звичаями, обрядами та святкуваннями календарного циклу.

Окремо розглянемо 2022 рік (*рис. 1*). 24 лютого росія розпочала масштабне вторгнення до України, що мало руйнівний характер по всіх напрямах: військові та цивільні втрати, екологічні злочини й знищення української культурної спадщини. Викорінення мови та культури стало основною метою війни, яку розпочала рф. Російські військові не тільки знищують інфраструктуру під приводом боротьби з «нацифікацією», але й руйнують культурне надбання.

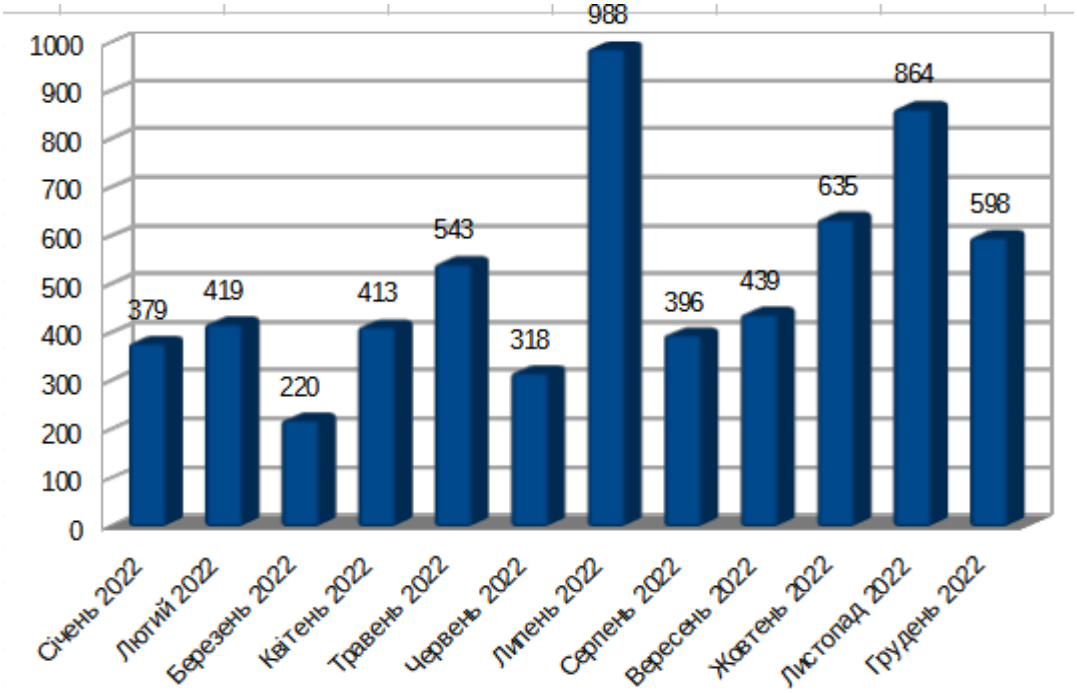

Рис. 1. ***Перегляд користувачами сторінки «Нематеріальна культурна спадщина України» у вікіпедії у 2022 році***

У перший місяць війни спостерігаємо стрімке падіння переглядів, що зрозуміло: люди ховаються в бомбосховищах від ракетних ударів, захищають країну або волонтерять. Далі збільшується зацікавлення сторінкою «Нематеріальна культурна спадщина України» у вікіпедії. Зауважимо, що в липні кількість переглядів зросла до 988 унікальними користувачами цієї сторінки, що є найбільшим показником переглядів за всі попередні роки. Також зазначимо про перегляд іноземними мовами сторінки «Нематеріальна культурна спадщина України». На нашу думку, російське повномасштабне вторгнення в Україну спричинило велике зацікавлення світової спільноти нематеріальною культурною спадщиною України у вікіпедії: 2 516 переглядів англійською та 242 перегляди турецькою мовами в період від березня до грудня 2022 року, а громадяни України здійснили 6 212 переглядів. Це підтверджує, що нематеріальні цінності набувають нового, важливого значення для світової спільноти. У липні Міністерство культури та інформаційної політики України видало два накази про доповнення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України.

Аналіз зацікавленості суспільства об'єктами нематеріальної культурної спадщини п'ятьох інформаційних ресурсів, що представляють п'ять країн Європи. Проведено оцінку зацікавленості в суспільстві до об'єктів нематеріальної культурної спадщини п'ятьох ресурсів з п'яти різних країн. У *табл. 4* наведено відомості щодо унікальних відвідувань ресурсів за допомогою сервісу Site Rank Data. Тут представлено інформацію про щоденні, щомісячні та щорічні відвідування досліджуваних ресурсів унікальними користувачами.

Проаналізувавши показники щоденних унікальних відвідувань ресурсів у *табл. 4*, можемо підсумувати, що відвідувачі ресурсу Living Human Treasures – Bulgaria удвічі частіше обирали цей ресурс порівняно із середнім значенням усіх п'яти досліджених об'єктів нематеріальної культурної спадщини. Водночас відвідування ресурсу «Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України» було здійснено удвічі менше щодо середнього значення.

Таблиця 4

Показники відвідувань цифрових колекцій

Досліджуваний ресурс	**Показник**					
	Щоденні унікальні відвідувачі	Щомісячні відвідувачі	Щорічні відвідувачі	Період функціонування інформаційного ресурсу	Населення країни на 2020 рік, за показниками ООН	Щорічні відвідувачі щодо кількості населення
Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України	5 097	158 015	1 896 180	4	43 733 762	0,0434
Living Human Treasures – Bulgaria	22 633	701 626	8 419 512	14	6 948 445	1,2117
L'Inventaire du Patrimoine culturel immatériel en France (PCI-Lab)	9 247	286 652	3 439 824	5	65 273 511	0,0527
Wiki-inventory for living heritage	8 663	268 552	3 222 624	6	5 540 720	0,5816
Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe	5 898	182 832	2 193 984	4	37 846 611	0,0580
Середнє досліджуване	10 308	319 535	3 834 425			

Поведінка щомісячних і щорічних відвідувань та співвідношення всіх досліджуваних ресурсів п’яти об’єктів нематеріальної культурної спадщини зберігається. Від середнього досліджуваного відвідування L'Inventaire du Patrimoine culturel immatériel en France (PCI-Lab) – на 19% менше, а відвідування Wiki-inventory for living heritage – на 16% менше. Також ресурс Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe відвідували на 33% рідше порівняно із середнім значенням досліджуваних ресурсів.

Вплив кількості населення на кількість відвідувань є неоднозначним. І стверджувати: що більше населення країни, то частіше відвідують ресурси, які демонструють інформацію про об’єкти нематеріальної культурної спадщини, не можемо. Оскільки ресурс Living Human Treasures – Bulgaria, що подає інформацію про об’єкти нематеріальної культурної спадщини Ісландії, відвідував щоденно кожний з третьої сотні громадянин. А Віртуальний музей нематеріальної культурної спадщини України щоденно відвідував приблизно кожний дев’ятитисячний унікальний відвідувач щоденно. Тож випливає висновок: популяризація об’єктів нематеріальної культурної спадщини та ставлення до своєї спадщини можуть впливати на кількість відвідувань таких ресурсів. Наше дослідження свідчить, що деяким ресурсам потрібно докласти достатньо зусиль для своєї популяризації і наповнення.

Наукова новизна роботи полягає в розширенні уявлень про охорону, збереження та популяризацію нематеріальної культурної спадщини на світовому й національному рівнях у вебінформаційних середовищах. Проведено аналіз чотирьох європейських та двох українських цифрових колекцій, що являють собою нематеріальну культурну спадщину та розміщені у вебінформаційних середовищах.

Висновки. На сучасному етапі розвитку нашої держави незворотним є приєднання до євроінтеграційних процесів і прагнення до гідної репрезентації української культури у світовому інформаційному просторі. Створення ресурсу історичної та культурної спадщини українського народу стало одним із напрямів діяльності бібліотек, архівів, музеїв та інших інституцій, пов’язаних з національною пам’яттю, невід’ємною частиною національної бібліографії, археографії та архівознавства, музеєзнавства України, що розширило його розуміння як ресурсу національної документальної пам’яті. Як показало дослідження розглянутих цифрових колекцій, а саме на прикладі п’яти країн, що присвячене збереженню та популяризації нематеріальної культурної спадщини у вебінформаційному середовищі, важливим є ментальне ставлення суспільства до своєї культури й цінностей, побудованих на спадку попередніх поколінь. Проаналізовано зацікавленість щоденними, щомісячними та щорічними відвідуваннями цифрових колекцій п’яти об’єктів нематеріальної культурної спадщини в п'яти країнах світу. Вважаємо, що в контексті маркетингової комунікаційної політики раціонально використовувати для популяризації нематеріальної культурної спадщини як і платформи соціальних мереж, так і засоби масової інформації, що сприятиме підвищенню

інтересу суспільства до об'єктів нематеріальної культурної спадщини. Дослідження показало, що суспільство активніше цікавиться об'єктами нематеріальної культурної спадщини після доповнення такими об'єктами цифрових колекцій або певної визначальної події, після якої відбувається переусвідомлення всіх цінностей.

З урахуванням кількості входжень на інформаційні ресурси об'єктів нематеріальної культурної спадщини окремих проєктів можемо стверджувати, що популяризація нематеріальної культурної спадщини в межах наукових, просвітницьких та розважальних заходів, зокрема в засобах масової інформації та в соціальних мережах, сприятиме інтересу до неї суспільства, а як наслідок, формуватиме його ідентичність, розуміння своїх коренів і традицій. Сьогодні ця масштабна робота набуває нової якості у зв'язку із входженням світу в цифрову еру, коли документальний ресурс і відповідний науково-довідковий апарат активно інтегрується як в український інформаційний простір, так й у світову мережу.

Список використаних джерел

1. Dubrovina L., Lobuzina K., Onyschenko O. And Boriak H. Digital humanities and databases of cultural heritage in libraries of Ukraine. *Manuscript and Book Heritage of Ukraine*. 2020. № 25. Pp. 290–309. DOI: https://doi.org/10.15407/rksu.25.290.
2. Malysh N., Shevchenko V. and Tkachuk-Miroshnychenko O. State policy in the sphere of protection of cultural heritage in Ukraine. *Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable*. 2021. Vol. 11. № 3. Pp. 262–279. DOI: doi.org/10.1108/JCHMSD-03-2020-0047.
3. Дубровіна Л. Бібліотеки в системі інституцій національної пам'яті України та національної культурної спадщини. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2016. Вип. 20. С. 232–251.
4. Дубровіна Л., Киридон А., Матяш І. Архіви, бібліотеки, музеї – джерельна основа національної пам'яті, культурної спадщини України. *Бібліотечний вісник*. 2017. № 1. С. 3–10.
5. Artese M., Gagliardi I. Cataloging intangible cultural heritage on the web. *Proceedings of the 4th international conference on Progress in Cultural Heritage Preservation (EuroMed'12).* Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg. 2012. Pp. 676–683. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-34234-9_71.
6. Ziku M. Digital Cultural Heritage and Linked Data: Semantically-informed conceptualisations and practices with a focus on intangible cultural heritage. *LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries*. 2020. № 30(1). Pp. 1–16. DOI: https://doi.org/10.18352/lq.10315.
7. Afolasade A. Adewumi. Protecting intangible cultural heritage in the era of rapid technological advancement. *International Review of Law, Computers & Technology*. 2022. 36:1. Pp. 3–16. DOI: https://doi.org/10.1080/13600869.2021.1997084.
8. Hammou I., Aboudou S., Makloul Y. Social Media and Intangible Cultural Heritage for Digital Marketing Communication: Case of Marrakech Crafts. *Marketing and Management of Innovations*. 2020. № 1. Pp. 121–127. DOI: https://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-09.
9. Arcos-Pumarola J., Conill-Tetuà M. Promoting intangible cultural heritage through social networks: a case study of the Fête de l'ours in France. *CABI Regional Tourism Series. CABI International*. 2021. DOI: https://doi.org/10.1079/9781789248753.0011.
10. Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage of 10.17.2003. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69/page (дата звернення: січень 2023).
11. What is Intangible Cultural Heritage? UNESCO. URL: https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003 (дата звернення: січень 2023).
12. Virtual museum of intangible cultural heritage of Ukraine. URL: http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/site/introdaction (дата звернення: січень 2023).
13. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. URL: https://mkip.gov.ua/content/nematerialna-kulturna-spadshchina.html (дата звернення: січень 2023).
14. Procedure for maintaining the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0020-18#Text (дата звернення: січень 2023).
15. Living Human Treasures – Bulgaria. https://www.treasuresbulgaria.com/main.php (дата звернення: січень 2023).
16. L'Inventaire du Patrimoine culturel immatériel en France. URL: https://www.pci-lab.fr (дата звернення: січень 2023).
17. Wiki-inventory for living heritage. URL: https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/ (дата звернення: січень 2023).
18. Bilushchak T., Dobrovolska V., Ivanochko I., Boiko N. The use of information and communication technologies as a means of analyzing public interest in historical events in wikipedia regarding documenting the social and cultural sphere. *CEUR Workshop Proceedings of the International Workshop of IT-professionals on Artificial Intelligence (ProfIT AI 2021).* 2021. Vol. 3003. Pp. 43–54. URL: http://ceur-ws.org/Vol-3003/paper5.pdf (дата звернення: січень 2023).

19. Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe. URL: https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa inwentaryzacja/Krajowa lista NDK/ (дата звернення: січень 2023).

20. Authentic Ukraine: Intangible Cultural Heritage. URL: https://authenticukraine.com.ua/intangible-heritage-of-ukraine (дата звернення: січень 2023).

References

1. Dubrovina, L., Lobuzina, K., Onyschenko, O., Boriak, H. (2020). Digital humanities and databases of cultural heritage in libraries of Ukraine. Manuscript and Book Heritage of Ukraine, 25, 290–309. DOI: https://doi.org/10.15407/rksu.25.290 [in English].

2. Malysh, N., Shevchenko, V., Tkachuk-Miroshnychenko, O. (2021). State policy in the sphere of protection of cultural heritage in Ukraine. Journal of Cultural Heritage Management and Sustainable, 11, 3, 262–279. DOI: https://doi.org/10.1108/JCHMSD-03-2020-0047 [in English].

3. Dubrovina, L. (2016). Libraries within the system of the institutions of national memory of Ukraine and national cultural heritage, Manuscript and Book Heritage of Ukraine, 20, 232–251 [in Ukrainian].

4. Dubrovina, L., Kyrydon, A., Matiash, I. (2017). Archives, libraries, museums are the source of national memory, cultural heritage of Ukraine, Library Bulletin, 1, 3–10 [in Ukrainian].

5. Artese, M., Gagliardi, I. (2012). Cataloging intangible cultural heritage on the web. Proceedings of the 4th international conference on Progress in Cultural Heritage Preservation (EuroMed'12). Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 676–683. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-642-34234-9 71 [in English].

6. Ziku, M. (2020). Digital Cultural Heritage and Linked Data: Semantically-informed conceptualisations and practices with a focus on intangible cultural heritage. LIBER Quarterly: The Journal of the Association of European Research Libraries, 30(1), 1–16. DOI: https://doi.org/10.18352/lq.10315 [in English].

7. Afolasade, A., Adewumi. (2022). Protecting intangible cultural heritage in the era of rapid technological advancement. International Review of Law, Computers & Technology, 36:1, 3–16. DOI: https://doi.org/10.1080/13600869.2021.1997084 [in English].

8. Hammou, I., Aboudou, S., Makloul, Y. (2020). Social Media and Intangible Cultural Heritage for Digital Marketing Communication: Case of Marrakech Crafts. Marketing and Management of Innovations, (1), 121–127. DOI: https://doi.org/10.21272/mmi.2020.1-09 [in English].

9. Arcos-Pumarola, J., Conill-Tetuà M. (2021). Promoting intangible cultural heritage through social networks: a case study of the Fête de l'ours in France. CABI Regional Tourism Series. CABI International. DOI: https://doi.org/10.1079/9781789248753.0011 [in English].

10. Convention on the Protection of Intangible Cultural Heritage of 10.17.2003. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_d69/page [in Ukrainian].

11. What is Intangible Cultural Heritage? UNESCO. Retrieved from: https://ich.unesco.org/en/what-is-intangible-heritage-00003 [in English].

12. Virtual museum of intangible cultural heritage of Ukraine. Retrieved from: http://virtmuseum.uccs.org.ua/ua/site/introdaction [in Ukrainian].

13. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. Retrieved from: https://mkip.gov.ua/content/nematerialna-kulturna-spadshchina.html [in Ukrainian].

14. Procedure for maintaining the National List of Elements of the Intangible Cultural Heritage of Ukraine. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0020-18#Text [in Ukrainian].

15. Living Human Treasures – Bulgaria. Retrieved from: https://www.treasuresbulgaria.com/main.php [in English].

16. L'Inventaire du Patrimoine culturel immatériel en France. Retrieved from: https://www.pci-lab.fr. [in French].

17. Wiki-inventory for living heritage. Retrieved from: https://wiki.aineetonkulttuuriperinto.fi/ [in English].

18. Bilushchak, T., Dobrovolska, V., Ivanochko, I., Boiko, N. (2021). The use of information and communication technologies as a means of analyzing public interest in historical events in wikipedia regarding documenting the social and cultural sphere. CEUR Workshop Proceedings of the International Workshop of IT-professionals on Artificial Intelligence (ProfIT AI 2021), 3003, 43–54. Retrieved from: http://ceur-ws.org/Vol-3003/paper5.pdf [in English].

19. Niematerialne Dziedzictwo Kulturowe. Retrieved from: https://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ [in Polish].

20. Authentic Ukraine: Intangible Cultural Heritage. Retrieved from: https://authenticukraine.com.ua/intangible-heritage-of-ukraine [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2023
Отримано після доопрацювання 10.02.2023
Прийнято до друку 17.02.2023

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ. ІНФОРМОЛОГІЯ

УДК 001.102:167.2]:[316.772.004
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276765

Цитування:
Варенко В. М. Електронні комунікації в інформаційно-аналітичній діяльності. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 53–58.

Varenko V. (2023). Electronic Communications in Information and Analytical Activities. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 53–58 [in Ukrainian].

Варенко Володимир Михайлович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0002-6528-5604
varenko_v@ukr.net

ЕЛЕКТРОННІ КОМУНІКАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Мета роботи. *Наукова проблема висвітлена з метою систематизувати, узагальнити відомі та нові знання про електронні комунікації в інформаційно-аналітичній діяльності з погляду сьогодення та перспектив їх використання.* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні методів опису, інформаційної діагностики, оглядово-аналітичного, узагальнення та системного підходів.* ***Наукова новизна*** *роботи полягає в узагальненні та систематизації відомих і нових знань про електронні комунікації в аналітиці з погляду сьогодення та перспектив їх використання в межах одного дослідження.* ***Висновки.*** *У статті висвітлено сучасні думки дослідників та авторську позицію щодо використання електронних комунікацій в інформаційно-аналітичній діяльності, розкрито у зв'язку із цим нові можливості й переваги сучасної онлайн-аналітики (операційної), при цьому вказано на загрози й небезпеки, пов'язані з цифровізацією та автоматизацією інформаційних процесів. Проаналізовано роботи вітчизняних дослідників: О. Адлера, І. Віннікової, В. Гловацького, О. Калити, О. Оксентюка, П. Пуцентейло, І. Хвальчик, Л. Волощук, К. Шапошнікової та ін. Їхні сучасні погляди на використання електронних комунікацій в інформаційно-аналітичній діяльності лягли в основу викладу основного матеріалу. Підкреслено, що маємо об'єктивний процес розвитку електронних інформаційних технологій і від нашого вибору залежить, чи будемо мати конкурентні переваги, використовуючи їх з максимальною користю. Описано окремі інформаційні технології, їх можливості застосування в інформаційно-аналітичній діяльності. На основі опрацьованого матеріалу, логіки інформаційно-аналітичного процесу запропоновано використання тих чи інших електронних комунікацій залежно від предмету аналізу та інших чинників. Методика ґрунтується на системному використанні електронних технологій в інформаційно-аналітичному процесі. Практичне використання цих технологій однозначно впливає на швидкість та якість прийняття управлінських рішень, що сприятиме ефективності будь-якої діяльності.*

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність, цифровізація, електронна комунікація, електронні ресурси, інформаційні технології, управлінське рішення.*

Varenko Volodimir,
candidate of pedagogical sciences, associate professor,
associate professor of the Department of Information Technologies
of the Kyiv National University of Culture and Arts

ELECTRONIC COMMUNICATIONS IN INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITIES

The goal of the work*. The scientific problem is highlighted with the aim of systematizing and summarizing the known and new knowledge about electronic communications in information and analytical activities from the point of view of the present and the prospects of their use.* ***The research methodology*** *consists in the application of methods of description, information diagnostics, review and analysis, generalization and system approach****.*** ***The scientific novelty*** *of the work consists in the generalization and*

© *Варенко В. М., 2023*

systematization of known and new knowledge about electronic communications in analytics from the point of view of the present and the prospects of their use within one study. ***Conclusions.*** *The article highlights the current opinions of researchers and the author's position on the use of electronic communications in information and analytical activities, and in this connection reveals new opportunities and advantages of modern online (operational) analytics, while pointing out the existing threats and dangers associated with with digitization and automation of information processes. The works of domestic researchers were analyzed: O. Adler, I. Vinnikova, V. Glowatskyi, O. Kalita, O. Oksentiuk, P. Pucenteilo, I. Khvalchyk., L. Voloshchuk, K. Shaposhnikova and others. Their modern views on the use of electronic communications in information and analytical activities formed the basis of the presentation of the main material. It is emphasized that we have an objective process of development of electronic information technologies and it depends on our choice whether we will have competitive advantages, using them with maximum benefit. Separate information technologies, their advantages and possibilities of application in information and analytical activities are described. Based on the studied material, the logic of the information-analytical process, the author suggests the use of certain electronic communications depending on the subject of analysis and other factors. The methodology is based on the systematic use of electronic technologies in the information and analytical process. The practical use of these technologies clearly affects the speed and quality of management decision-making, which will contribute to the efficiency of any activity.*

Keywords: *information and analytical activity, digitalization, electronic communication, electronic resources, information technologies, management decision.*

Актуальність теми дослідження. Переваги використання електронних технологій (електронних ресурсів) у будь-якій діяльності, зокрема й інформаційно-аналітичній, настільки очевидні, що наголошувати на них немає потреби. Серед них – практично миттєва швидкість збору, обробки, аналізу інформації, продукування ефективних управлінських рішень (у багатьох випадках у режимі онлайн); системне врахування якщо не всіх, то максимально можливих чинників і важелів впливу на проблему (всеохопна інтеграція джерел зі збору інформації); автоматизація інформаційних процесів, що виключає «людський фактор»; реальна аналітика (у режимі реального часу), що прописує і передбачає можливі дії, адже аналіз проблематики «минулого часу» (класична аналітика 1.0) є наперед неефективною. Можна додати ще такі чинники, як: інтерактивні форми взаємодії фахівців, максимальне залучення їх до прийняття рішень («ілюзія участі», відчуття команди), що позитивно впливає на всі управлінські процеси, інтеграція всіх структурних підрозділів в аналітичну й управлінську діяльність тощо. Системно всі згадані явища та процеси надають користувачам конкурентні переваги як в управлінні, так і в аналітичній діяльності. Але всі вони потребують свого наукового осмислення і обґрунтування.

Аналіз досліджень і публікацій. Вважаємо за необхідне розглянути праці Б.Френкса [11], І. Віннікової [3], В. Гловацького [4], П. Пуцентейла [8], Р. Оксентюка [5], І. Хвальчик [9], Л. Волощук [9], К. Шапошникова [10], О. Калити [6] щодо окресленої проблеми.

Важливим чинником електронної комунікації в аналітиці є використання автоматизованих інформаційно-аналітичних систем. У зв'язку із цим з'явилася нова – операційна (онлайн) – аналітика. На думку Білла Френкса [11], «операційна аналітика – це інтегровані автоматизовані процеси прийняття рішень, що прописують і реалізують дії в межах «часу прийняття рішення». Як тільки операційно-аналітичний процес отримує схвалення і запускається, він починає автоматично застосовувати тисячі, мільйони рішень» [11, 35]. Термін «час прийняття рішення» автор розуміє як відповідник реального часу або близького до нього.

Аналізуючи розвиток електронних комунікацій у діяльності бізнес-структур, І. Віннікова [3] підкреслює, що «традиційні гравці», які постійно інвестують у цифрові технології, мають набагато активніше зростання доходів та кращі конкурентні позиції. Найважливішою гарантією успіху є поєднання потреб бізнесу й інновацій, які пропонує сучасний світ дигіталізації. На думку дослідниці, «цифрова трансформація може бути головною конкурентною перевагою» [3, 112].

В. Гловацький [4] розглядає сучасні інформаційно-аналітичні системи обробки даних і прогнозування в інформаційно-аналітичній діяльності, які можуть використовувати під час аналізу інформації та прогнозування для ефективного прийняття управлінських рішень. Автор наголошує, що неможливо прийняти правильне рішення, не маючи різнобічну інформацію про явні та приховані процеси, що відбуваються в керованій структурі й у зовнішньому середовищі. Як показує практика, питання якості управлінських рішень у сучасних умовах трансформувалось у питання забезпечення високої якості роботи інформаційно-аналітичних підрозділів із застосуванням інформаційно-аналітичних систем [4, 204].

Низка вітчизняних дослідників зосередилася на дослідженні забезпечення ефективної

інформаційно-аналітичної діяльності в управлінні підприємствами на основі цифровізації, що не дивно, оскільки саме конкурентне й інноваційне підприємство є основою економіки України (О. Адлер [2], І. Хвальчик [9], Л. Волощук [9], П. Пуцентейло [8], К. Шапошников [10] та ін.). П. Пуцентейло [8] справедливо зазначає, що складність управління підприємствами, зростання технологічного оснащення і загострення конкурентної боротьби пов'язані з появою для підприємств нових ризиків, що підвищує вимоги до якості управління. На думку автора, ефективне керівництво підприємницькою структурою в сучасних умовах не можливе без нових інформаційних технологій. Водночас «головним завданням сучасних інформаційних технологій аналізу є своєчасне надання достовірної, необхідної і достатньої інформації фахівцям, експертам і керівникам для прийняття обґрунтованих управлінських рішень» [8, 75].

К. Шапошников акцентує на тому, що з появою нових цифрових технологій інформація стає постійним і необхідним атрибутом забезпечення діяльності держави, юридичних осіб, громадських організацій та громадян. Від її якості й достовірності, оперативності одержання залежать численні рішення, які приймають на різних рівнях – від глави держави до громадянина [10, 373].

Дослідниці інформаційно-аналітичного забезпечення підприємством І. Хвальчик та Л. Волощук [9] переконані, що успішна діяльність підприємства не можлива без забезпеченості необхідною інформацією, яка сприяє підвищенню якості ухвалюваних рішень. Тому підприємства змушені опрацьовувати безліч питань. Крім відомостей про власний стан справ, вони здійснюють збір інформації як про інші підприємства – потенційних і реальних конкурентів або партнерів, так і про споживачів, а також про заходи й плани державних структур в економічній, політичній і соціальній сферах діяльності. Саме тому інформаційне забезпечення відіграє ключову роль у життєдіяльності організації [9, 85].

На думку О. Адлер, у сучасних умовах комп'ютеризації та автоматизації управлінських процесів актуальною і невід'ємною складовою менеджменту підприємства є активне застосування різноманітних інформаційних технологій, що дають можливість забезпечити всі інформаційні потоки підприємства відповідністю основним вимогам інформаційного забезпечення [2].

О. Калита [6] акцентує на особливостях і жанровій диференціації електронної комунікації. На її думку, значне поширення інтернету, проникнення його в усі сфери життя вимагає детального вивчення, а також розуміння його ролі в різних галузях комунікативної взаємодії. При цьому очевидно, що спілкування за допомогою комп'ютерної мережі має певні характерні особливості, які спричинили формування специфічних принципів організації інтернет-комунікації.

Мета дослідження. Наукова проблема висвітлена з метою систематизувати, узагальнити відомі та нові знання про електронні комунікації в інформаційно-аналітичній діяльності з погляду сьогодення та перспектив їх використання.

Виклад основного матеріалу. Засновником сучасної теорії електронної комунікації став канадський професор Маршалл Мак-Люен (1911–1980). Головний методологічний принцип його теорії полягає в тому, що духовний та матеріальний прогрес людства визначають не знаряддя праці чи опанування природи, не економіка, політика чи культура, а технологія соціальної комунікації. Тому поширення інтернету, проникнення його в усі сфери життя вимагає детального вивчення, а також розуміння його ролі в різних галузях комунікативної взаємодії. На думку Мак-Люена, сучасна епоха характеризується як синтез «людини слухаючої» та «людини, що дивиться». Електричні й електронні засоби зв'язку, за словами Мак-Люена, – це «комунікаційна революція» в історії людства [7]. У Законі України «Про електронні комунікації» (у редакції від 01.01.2023) цей феномен визначено як «електронну комунікацію (телекомунікацію, електрозв'язок) – передавання та / або приймання інформації незалежно від її типу або виду у вигляді електромагнітних сигналів за допомогою технічних засобів електронних комунікацій» [1].

Отже, розвиток інноваційних технологій та засобів комунікації здійснив потужний поштовх для формування нового напряму в сучасному світі менеджменту, бізнесу, аналітики – цифровізації всіх бізнес-процесів управління. Більшість засобів аналітичної інформації стають цифровими з переважною часткою електронної складової, яка задає основну тенденцію бізнес-процесів. Електронні форми спілкування підвищують ефективність комунікації між надавачами інформації (аналітиками) та її користувачами (управлінцями, бізнесменами) і забезпечують сучасні перспективи для перебудови бізнес-процесів у бік ефективності.

Природно, що сфера управління та бізнесу постійно намагається покращити своє існування в новому цифровому середовищі, оскільки вона просто не може уникнути процесів дигіталізації. На це впливають три взаємопов'язані фактори: нові бізнес-моделі, зміни в поведінці споживачів інформації, нові сучасні технології [3, 112]. Ці чинники призводять до нагальної необхідності проводити трансформацію всередині управління та бізнесу для адаптації до нових умов

зовнішнього середовища. Складна соціально-політична й економічна ситуація у світі, зростаюча конкуренція в різних сферах життєдіяльності суспільства вимагають від керівників різних організацій підвищення якості управлінських рішень. І саме такі перетворення стають ключовими для вирішення стратегічних бізнес-питань будь-якого рівня, зокрема: для адекватного розуміння майбутнього, моніторингу поточної ситуації, постійного відстеження множини чинників зовнішнього середовища, причинно-наслідкових зв'язків, оцінки потенційних загроз і ризиків та ін. На основі аналізу цих даних можна виявляти явні та приховані тенденції, будувати стратегію подальшого розвитку, знаходити нові рішення. Тому потреба в сучасних засобах інформаційно-аналітичної обробки даних в управлінні є нагальною.

Одним із вагомих засобів є інформаційно-аналітичні системи. Вони пропонують велику кількість програм. Різні за обсягом і якістю реалізованої статистики, сферою можливого застосування, користувальницьким інтерфейсом, ціною, вимогами щодо устаткування тощо, вони відбивають розмаїття потреб інформаційно-аналітичної обробки даних у різних сферах управлінської діяльності.

В останні роки у світі сформувалися нові концепції зберігання та аналізу статистичної інформації у вигляді баз даних, що використовують інноваційні перспективні технічні програмні засоби їх реалізації. До них відносять такі:

1) концепція побудови баз даних як сховища даних (Data Warehouse);

2) оперативна аналітична обробка (On-Line Analytical Processing, OLAP);

3) інтелектуальний аналіз даних (Data Mining) [4, 208].

Інформаційно-аналітичний процес доцільно розглядати як систему функціональних комплексів, блоків та окремих задач, які підлягають розв'язанню з використанням технічних засобів. При цьому структура інформаційно-аналітичної системи орієнтовно набуває вигляду, як показано на *рис. 1.*

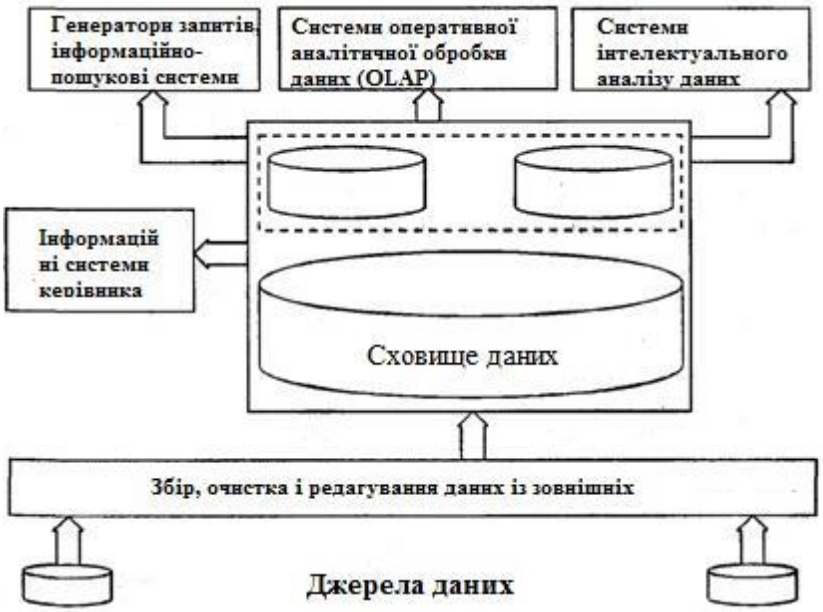

Рис. 1. ***Структура інформаційно-аналітичної системи*** *[4, 208]*

Зрозуміло, що така структура інформаційно-аналітичної системи є умовною, бо залежить від мети, завдань і сфери використання.

Щодо різноманіття інформаційно-аналітичних систем, які наявні сьогодні на українському інформаційному ринку, то їх доволі багато. Для прикладу візьмемо американську електронну корпорацію IBM, яка пропонує різні категорії систем: *Аналітика в додатках, Велика кількість даних, Інтеграція даних, Візуалізація даних, Інтернет речей, Прогнозна аналітика, Аналітика, що пропису є дії.* Докладно з ними можна ознайомитись на сайті: https://www.ibm.com/cz-en/products/category/technology/analytics.

Інноваційною технологією, що радикально змінює, зокрема, інформаційно-аналітичну діяльність, роботу з інформацією, стала технологія Інтернету речей. Інтернет речей (IoT, англ. Internet of Things) – це система фізичних об'єктів («речей»), взаємопов'язаних між собою за допомогою вбудованих датчиків, програмного забезпечення та / або інших технологій. Цей зв'язок потрібний для того, щоб передавати дані на інші пристрої в системі або в інші системи через інтернет. Отже, цифрові системи можуть записувати, відстежувати та налаштовувати будь-яку взаємодію між

підключеними об'єктами, вирішуючи безліч складних аналітичних та управлінських завдань. По суті, сталося поєднання співробітництва між цифровими та фізичними світами.

В аналітиці IoT-додатки використовують алгоритми машинного інтелекту для аналізу великих обсягів даних, отриманих від датчиків. За допомогою інформаційних панелей та сповіщення в режимі реального часу можна отримувати інформацію про ключові показники продуктивності, статистичні дані, збір інформації про будь-що. Популярність Інтернету речей в аналітиці зумовлена практичною користю від упровадження цієї технології. Ось основні переваги:

- покращення вже наявних процесів: раціоналізація використання людського ресурсу, фінансів, процесів постачання, обслуговування клієнтів;
- суттєве збільшення ефективності роботи та прискорення процесу прийняття рішення;
- створення нових інноваційних бізнес-моделей і відповідно відкриття нових шляхів отримання доходів;
- економія часу, витрат, зниження кількості відходів;
- постійний моніторинг у режимі реального часу важливих показників, стану техніки тощо;
- збір та обробка оперативних даних за допомогою Інтернету речей для подальшої онлайн-аналітики та розширені можливості на основі повноцінної інформації для прийняття об'єктивних рішень;
- розробка стратегій бізнесу, що забезпечують прибутковість і продуктивність з урахуванням сталого розвитку.

На практиці Інтернет речей тісно співпрацює з різноманітними інформаційно-аналітичними системами (залежно від мети), що дає подвійний позитивний ефект. Адже так забезпечується повний і безперервний цикл обробки інформації – від її збору до аналізу та продукування об'єктивного й ефективного управлінського рішення.

Водночас мусимо наголосити на загрозах і проблемах, пов'язаних з цифровізацією та автоматизацією інформаційних процесів в аналітиці. Серед них виділимо такі:

1) нестача ємностей для накопичення інформації. Адже обсяг даних, що генерується з підключених систем і пристроїв, часто в режимі 24/7, повсякчас зростає, але ємність більшості систем обробки даних обмежена. Зберігати й управляти великими обсягами даних стає значною проблемою. Отже, необхідно створювати засоби збирання, зберігання і обробки великих даних (Big data);

2) складність візуалізації даних. Дані, що генеруються, часто є різнорідними, неструктурованими або напівструктурованими, у різних форматах. Тому візуалізація цих даних для кращого їх сприймання і розуміння є складною проблемою і часто потребує інформаційно-аналітичної роботи в процесі її підготовки;

3) збереження приватності та конфіденційності інформації. Кожна система й пристрій, що генерує величезні обсяги часто приватної, з обмеженим доступом інформації, вимагає повної конфіденційності та захисту інформації, що забезпечити не завжди просто;

4) постійне забезпечення електроживлення. Пристрої і системи, що підключені до інтернету, потребують постійного джерела живлення, що часом є складною проблемою.

Незважаючи на названі небезпеки, переваги електронної комунікації, електронних ресурсів в інформаційно-аналітичній діяльності є незаперечними.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні та систематизації відомих і нових знань про електронні комунікації в аналітиці з погляду сьогодення та перспектив їх використання в межах одного дослідження.

Висновки. Зазначимо, що маємо об'єктивний процес розвитку електронних інформаційних технологій в усіх сферах людської діяльності, зокрема й в аналітиці. Саме від нашого вибору залежить, чи будемо ми мати конкурентні переваги, використовуючи їх з максимальною користю. Така методика ґрунтується на системному використанні електронних технологій в інформаційно-аналітичному процесі. Практичне їх використання однозначно впливає на швидкість та якість прийняття управлінських рішень, що сприятиме ефективності будь-якої діяльності.

Список використаних джерел

1. Про електронні комунікації : Закон України № 1089-IX від 16.12.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (дата звернення: 02.01.2023).

2. Адлер О. О. Роль та особливості організаційно-інформаційного забезпечення аналізу господарської діяльності сучасного підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 12. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8400 (дата звернення: 02.01.2023).

3. Віннікова І. І. Діджиталізація бізнес-процесів підприємства. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми і перспективи* : матер. ІІ Міжнар. наук.-практ. конф. / Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана. 2021. С. 112–113.

4. Гловацький В. В. Сучасні інформаційно-аналітичні системи обробки і прогнозування. *Безпека інформації*. 2016. Т. 22, № 2. С. 204–213.

5. Оксентюк Р. А. Управління інформаційними зв'язками : конспект лекцій для студентів усіх форм навчання спеціальностей 074 «Публічне управління та адміністрування». Тернопіль : ТНТУ, 2016. 130 с.

6. Калита О. М. Електронна комунікація: мовно комунікативні особливості й жанрова диференціація. *Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова*. 2012. Серія 10. № 9. С. 102–107.

7. Мак-Люен Маршалл. Галактика Ґутенберґа: становлення людини друкованої книги / пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ : Ніка-Центр, 2015. 388 с.

8. Пуцентейло П. Р., Гуменюк О. І. Інформаційне забезпечення аналітичної діяльності в управлінні підприємством. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2019. Вип. 1–2. С. 74–82.

9. Хвальчик І. Л., Волощук Л. О. Сутність інформаційно-аналітичного забезпечення управління підприємством. *Ekonomics: time realities.* 2020. № 1 (47). С. 84–90.

10. Шапошников К. С. Роль і значення інформаційно-аналітичного забезпечення в системі регіонального менеджменту. *Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка*. 2019. Вип. 29. С. 373–378.

11. Bill Franks. The analytics revolution. How to improve your business with operational analytics in the era of Big Data. Wiley, 2014. 304 p.

References

1. On Electronic Communications : Law of Ukraine. (2020). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text [in Ukrainian].

2. Adler, O. O. (2020). The role and peculiarities of organizational and information support for the analysis of the economic activity of a modern enterprise. Efficient economy, 12. Retrieved from: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8400 [in Ukrainian].

3. Vinnikova, I. I. (2021). Digitization of business processes of the enterprise. Business, innovation, management: problems and prospects : Materials of the II International science and practice conf / Kyiv. national economy University named after V. Hetman, 112–113 [in Ukrainian].

4. Glowatskyi, V. V. (2016). Modern information and analytical processing and forecasting systems. Security of information, 22, 2, 204–213 [in Ukrainian].

5. Oksentiuk, R. A. (2016). Management of information communications : Synopsis of lectures For students of all forms of study of specialties 074 "Public management and administration". Ternopil : TNTU, 130 [in Ukrainian].

6. Kalita, O. M. (2012). Electronic communication: linguistic communicative features and genre differentiation. Scientific journal Nat. ped. University named after M. P. Drahomanov, 10, 9, 102–107 [in Ukrainian].

7. McLuhan, Marshall. (2015). Gutenberg's Galaxy: The Making of a Printed Book Man / trans. from English A. A. Galushki, V. I. Postnikova. Kyiv : Nika-Center, 388 [in Ukrainian].

8. Pucenteilo, P. R., Gumenyuk, O. I. (2019). Information support of analytical activity in enterprise management. Institute of accounting, control and analysis in the conditions of globalization, 1–2, 74–82 [in Ukrainian].

9. Khvalchyk, I. L., Voloshchuk, L. O. (2020). The essence of information and analytical support for enterprise management. Economics: time realities, 1 (47), 84–90 [in Ukrainian].

10. Shaposhnikov, K. S. (2019). The role and significance of information and analytical support in the regional management system. Development of productive forces and regional economy, 29, 373–378 [in Ukrainian].

11. Bill, Franks. (2014). The analytics revolution. How to improve your business with operational analytics in the era of Big Data. Wiley, 304 [in English].

Стаття надійшла до редакції 12.01.2023
Отримано після доопрацювання 15.02.2023
Прийнято до друку 23.02.2023

УДК 004.38:316.772.2
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276766

Цитування:
Трачук Л. Ф., Казначеєва Л. М. Інструменти невербальної інтернет-комунікації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 59–64.

Trachuk L., Kaznacheieva L. (2023). Tools Of Non-Verbal Internet Communication. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 59–64 [in Ukrainian].

Трачук Людмила Федорівна,
кандидат історичних наук, доцент,
викладач вищої категорії циклової комісії
інформаційної діяльності
ВСП «Надвірнянський фаховий коледж НТУ»
https://orcid.org/0000-0002-3786-0499
t_lulu@ukr.net

Казначеєва Людмила Миколаївна,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
івент-індустрій, культурології та музеєзнавства
Рівненського державного
гуманітарного університету
https://orcid.org/0000-0002-8896-2145
kaznacheyeva1710@gmail.com

ІНСТРУМЕНТИ НЕВЕРБАЛЬНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОМУНІКАЦІЇ

Метою статті *є вивчення інструментів вираження невербальних сигналів при спілкуванні в мережі інтернет.* ***Методологія дослідження*** *передбачала застосування загальнонаукових і спеціальних методів пізнання: аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, системно-структурного аналізу.* ***Наукова новизна*** *статті полягає в тому, що вперше узагальнено інформацію про основні інструменти невербальної комунікації, що застосовують в електронних повідомленнях, зокрема досліджено роль шрифту, кольору, фону тексту, засобів орфографії, пунктуації, іконічних друкованих символів у передачі емоцій в інтернет-комунікації.* ***Висновки.*** *Одиницею спілкування в інтернет-комунікації є електронне повідомлення, сенс якого співрозмовники можуть передавати як вербальними (мовними), так і невербальними засобами. В умовах дефіциту невербальних засобів спілкування додатковими мережевими інструментами, що забезпечують передачу емоційної складової в інтернет-комунікації, є засоби креолізації (колір, шрифт, кольоровий або ілюстрований фон тексту, засоби пунктуації, орфографії і словотворення, смайли, емодзі, емотикони, меми, графічне оформлення вербального тексту тощо). Особливу роль у невербальній інтернет-комунікації відіграють іконічні друковані символи, серед яких великої популярності набули смайли, емодзі, емотикони, які є додатковими лінгвістичними інструментами для посилення повідомлень в інтернет-комунікації і самі по собі навряд чи стануть осмисленим засобом спілкування між двома сторонами. Це ніяк не зменшує цінності того, що вони можуть запропонувати, передусім – можливість для кожного середньостатистичного інтернет-користувача новим, специфічним чином включати в текст почуття та емоції. Комунікація у вигляді емодзі, смайлів та емотиконів може виконувати й когнітивну функцію, іноді замінюючи вербальне повідомлення.*

Ключові слова: *комунікація, інтернет-комунікація, невербальна комунікація, креолізація, емодзі, смайл, емотикон, мем.*

© *Трачук Л. Ф., 2023*
© *Казначеєва Л. М., 2023*

Trachuk Liudmyla,
Ph.D. (History), Associate Professor, Lecturer of the highest category of
Nadvirna Vocational College of the National Transport University

Kaznacheieva Liudmyla,
Ph.D. (History), Associate Professor at the Department of event industries,
cultural studies and museum studies, Rivne State Humanitarian University

TOOLS OF NON-VERBAL INTERNET COMMUNICATION

The purpose of the article *is to study the tools of expressing non-verbal signals when communicating on the Internet.* ***The research methodology*** *involved the use of general scientific and special methods of cognition: analysis, synthesis, comparison, generalization, system-structural analysis.* ***The scientific novelty*** *of the research lies in the fact that for the first time information on the main tools of non-verbal communication used in electronic messages has been summarized, in particular, the role of font, color, text background, means of spelling, punctuation, and iconic printed symbols in the transmission of emotions in Internet communication has been investigated.* ***Conclusions.*** *The unit of communication in Internet communication is an electronic message, the meaning of which the interlocutors can convey by both verbal (speech) and non-verbal means. In conditions of a shortage of non-verbal means of communication, additional network tools that ensure the transfer of an emotional component in Internet communication are means of creolization (color, font, colored or illustrated background of the text, means of punctuation, spelling and word formation, smileys, emojis, emoticons, memes, etc., graphic design of verbal text, etc.). A special role in non-verbal Internet communication is played by iconic printed symbols, among which smileys, emojis, and emoticons have gained great popularity, which are additional linguistic tools for strengthening messages in Internet communication and by themselves are unlikely to become a meaningful means of communication between two parties. This in no way diminishes the value of what they can offer, first of all, the opportunity for every average Internet user to include feelings and emotions in the text in a new, specific way. Secondly, communication in the form of emojis, smileys and emoticons can also perform a cognitive function, sometimes replacing a verbal message.*

Keywords: *communication, Internet communication, non-verbal communication, creolization, emoji, smiley, emoticon, meme.*

Актуальність теми дослідження. Інтернет – особливе інформаційне середовище, соціальний комунікаційний простір, основа розвитку інформаційно-комунікативного суспільства. Його головною функцією, на думку багатьох дослідників, є спілкування, завдяки чому інтернет постає як місце реалізації унікальної мови, якої не існувало в минулому. Тобто інтернет – це не просто технологічний феномен, а й феномен соціальний, головним знаряддям якого є мова.

Аналіз досліджень і публікацій. Комунікаційний процес у мережі інтернет досліджували з погляду лінгвістики, етики, філософії, психології, соціології та інших наук такі вчені, як: О. Бегерська [1], Ю. Воробей [3], Л. Городенко [4], Ж. Денисюк [5], С. Зайцева [7], С. Коноплицький [8], С. Матвєєва [9], О. Паньків [10], О. Скиба [11] та ін. Дослідники відзначають, що в інтернет-просторі комунікація трансформується, зокрема, це проявляється в поєднанні рис усного й писемного мовлення, про що свідчить поява різних графічних елементів, які фіксують невербальні засоби спілкування та демонструють бажання комунікантів висловлювати свої емоції різноманітніше та достовірніше.

Мета дослідження – вивчити інструменти вираження невербальних сигналів при спілкуванні в мережі інтернет.

Виклад основного матеріалу. За рахунок посилення значущості інтернету в житті людей постійно зростає кількість термінів для позначення особливостей їх спілкування в мережі. Доречним вбачаємо термін «інтернет-комунікація» як найбільш коректний щодо комунікації в інтернеті, яка здійснюється не тільки за допомогою комп'ютерів (як у терміні «комп'ютерно-опосередкована комунікація»), а й завдяки мобільному доступу.

Інтернет-комунікація є поліфункціональною та має низку специфічних характеристик, зокрема, таких, як умовна анонімність; своєрідність протікання процесів міжособистісного сприйняття в умовах відсутності невербальної інформації; добровільність і бажаність контактів чи їх уникання; прагнення до нетипової, ненормативної поведінки; труднощі з емоційним компонентом спілкування і водночас стійке прагнення до емоційного наповнення тексту, що виражається у створенні спеціальних значків для позначення емоцій або в описі емоцій словами. Як бачимо, в інтернет-комунікації значної трансформації зазнали необхідні та допоміжні елементи, що супроводжують спілкування, зокрема вказують на емоції та почуття.

Оскільки інтернет-комунікація здійснюється переважно у формі письмового спілкування, то в цій роботі беремо до уваги текст, не пов'язаний з передаванням інформації за допомогою звуку та / або відео. Іноді надіслане нами в інтернеті повідомлення втрачає частину сенсу через відсутність його невербальної складової, адже при спілкування віч-на-віч люди, крім слів, також висловлюють свої думки чи емоції за допомогою жестів, дотиків, інтонації тощо, які несуть часом більше інформації, ніж слова. У зв'язку із цим виникла потреба в додаткових мережевих інструментах, що допомагають об'єктивно, швидко, яскраво та адекватно відобразити свої емоції та почуття в переданих за допомогою електронних технологій повідомленнях.

Невербальне спілкування – це комунікативний процес, що реалізується за допомогою жестів, міміки, інтонацій, пауз, поз, сміху, сліз тощо, які утворюють знакову систему, що доповнює і підсилює, а іноді й замінює засоби вербальної комунікації. Американський антрополог Рей Бердвістел, вивчаючи ступінь невербального спілкування між людьми, констатував, що вербальний компонент міжособистісного спілкування не перевищує 35 %, а 65 % інформації, яку передають у процесі спілкування, припадає на невербальні засоби [14].

Месенджери та соціальні мережі змушують людей придумувати нові способи передачі емоцій і сенсу без використання мови тіла або тону голосу. Емоційний компонент при цьому забезпечує виконання мотиваційної функції спілкування, оскільки емоція, яка ініціює інтернет-комунікацію, направляє і регулює поведінку особистості, а також забезпечує здатність до самопрезентації, пошуку й освоєння її нових способів. Інтернет – це простір з низьким рівнем контексту, через що виникає багато можливостей для непорозуміння, тому розважливе використання емоційних сигналів сприяє розумінню один одного.

Щоб повністю передати сенс повідомлення в інтернет-комунікації, активно використовують засоби креолізації (шрифт, колір, фон тексту, засоби орфографії, пунктуації, іконічні друковані символи, графічне оформлення вербального тексту тощо). Один із жанрів креолізованих текстів сучасності – електронне повідомлення, яке використовують як одиницю обміну інформацією в інтернет-комунікації. Вважають, що саме креолізація привертає та утримує увагу читача завдяки смисловій організації тексту, а тому є важливим інструментом комунікації [2, 6].

Креолізований текст є особливим лінгвовізуальним феноменом, складним текстовим утворенням, у якому вербальні й невербальні елементи візуально утворюють одне структурне, смислове та функціональне ціле [6]. Відносини між цими елементами тексту мають взаємодоповнювальний характер, який у випадку розгляду зображення не потребує опису чи додаткових пояснень, оскільки є загальноприйнятим, зрозумілим кодом соціуму. Текст виконує в цьому випадку описову роль. Взаємозалежність можлива лише за умови нероздільності зображення від інформації, адже без вербального тексту людина може неправильно зрозуміти суть іконічного тексту.

В інтернет-комунікації креолізація, зокрема, проявляється у використанні в електронних повідомленнях таких графічних та мультимедійних засобів, як смайли, емодзі, емотикони, лайки, меми тощо, які спрощують процес самовираження та взаєморозуміння співрозмовників.

Смайл – це комбінація знаків пунктуації (дужок, крапок, тире тощо), призначена для графічного позначення тієї чи іншої емоції, яку транслює автор електронного повідомлення. Дослідження показали, що в людини, яка бачить смайл, активуються ті самі ділянки мозку, як і тоді, коли вона бачить реальну усміхнену особу. З часом була розроблена ціла мова ідеограм і смайлів, яка називається емодзі. Емотикон, своєю чергою, є піктограмою, що зображує емоцію. Для вираження емоцій та передачі настрою використовують також «стикери» – графічні зображення, які виражають складні емоції, здатні замінити слова й навіть дії в інтернет-комунікації. Окрім того, існує такий засіб невербальної комунікації, як мем – комплексний феномен інтернет-комунікації, що є цілісною, завершеною одиницею, з текстом і картинкою у квадратній рамці.

Зручність смайлів, емодзі, емотиконів, стикерів у тому, що вони нібито не вимагають перекладу та зрозумілі будь-якою мовою, окремі дослідники називають їх навіть «першою у світі по-справжньому та незаперечно універсальною формою комунікації» [15]. Свідченням цього може бути той факт, що за допомогою емодзі в останні роки переказують книги, фільми, кліпи, політичні першоджерела. Зокрема, 2013 року в Бібліотеку Конгресу США було додано твір Германа Мелвіла «Мобі Дік», близько 800 сторінок тексту якого були повністю перекладені мовою емодзі. 2015 року на емодзі була перекладена промова президента США Барака Обами, а журнал The New Yorker надрукував на обкладинці Гілларі Клінтон у стилі емодзі. Того самого року Оксфордський словник визнав «словом року» не слово, а емодзі – обличчя зі сльозами радості. 2017 року Королівська опера в Лондоні виклала на свій сайт 20 всесвітньовідомих опер мовою емодзі. Силами фанів був повністю перекладений мовою емодзі один із кліпів співачки Бейонсе.

Те, що емодзі не універсальні, науковці довели 2017 року, коли зробили аналіз повідомлень у соціальних мережах щодо свята Рамадан. Виявилося, що у твітах англійською, німецькою, іспанською та турецькою з хештегом #ramadan, як правило, вживали емодзі «червоне сердечко», а у твітах арабською, фарсі й урду найчастіше був «півмісяць». Подібна ситуація щодо емодзі «складені долоні»: у твітах англійською, французькою, німецькою, іспанською, турецькою, фарсі й індонезійською воно входило до трійки найбільш уживаних, а у твітах арабською було лише дев'ятим і зовсім було відсутнє у твітах на урду. Це свідчить, що емодзі «складені долоні» не має релігійного навантаження в країнах ісламу та не асоціюється з молитвою, як на Заході. У Японії, звідки емодзі ведуть своє походження, цей символ зазвичай означає «будь ласка» або «дякую», при цьому не маючи якихось особливих релігійних конотацій [13].

Неправильне кодування інформації за допомогою іконічних символів має навіть правові наслідки, наприклад, в Ізраїлі суд прийняв рішення на користь позивача на основі святкуючих емодзі в повідомленні в соціальних мережах, яких було цілком достатньо, щоб господар квартири зробив висновок, що житло сподобалось і потенційні орендарі його винаймають, тож він прибрав оголошення про здачу квартири. Коли орендарі відмовились, господар подав до суду й виграв його [13].

Хоча набір емодзі в гаджетах у всіх однаковий, але сенс повідомлення з використанням того чи іншого символу різниться залежно від культурного, мовного, вікового та іншого контексту. Цей контекст і правові наслідки варто враховувати в інтернет-комунікації при кодуванні та декодуванні іконічних символів, лише тоді вони дають змогу зрозуміти емоційну наповненість електронних повідомлень адекватно.

Попри все, станом на 2021 рік, універсальний стандарт кодування символів Юнікод, який регулює питання застосування ідеограм, налічує 3 633 емодзі; Apple, Google та Facebook розробили власні їх варіанти, в Instagram існує можливість використовувати хештеги з емодзі й шукати за ними відповідні публікації. Зараз смайли та емодзі не тільки містять емоційне навантаження, а й іноді замінюють вербальне повідомлення, перетворюючись на ребуси. Наприклад, олімпійський чемпіон і переможець Вімблдону шотландський тенісист Енді Маррей повідомив про своє одруження, не використовуючи слова, – він описав цю подію за допомогою самих лише емодзі (*рис. 1*).

Рис. 1. ***Емодзі як інструмент невербальної комунікації***

В інтернет-комунікації нового значення набувають навіть розділові знаки, наприклад, за свідченнями дослідників, крапка в кінці речення в повідомленні стала для багатьох ознакою роздратування, грубості, пасивної агресії, небажання спілкуватися, категоричності, напруженості, докору [12]. Текстове повідомлення без іконічних друкованих символів (смайлів, емодзі тощо) вважають поганим тоном: вони надають тексту особливого емоційного забарвлення та відбивають настрій автора. Без них в адресата виникає відчуття, що співрозмовник – нудна та неемоційна людина, а підкреслене дотримання правил правопису в інтернет-комунікації викликає відчуття зверхності, зарозумілості, суворості, холодності або навіть грубості.

Сприйняття креолізованого тексту відбувається дещо інакше ще й тому, що людина не може верифікувати повідомлення (тобто перевірити, чи відповідають вони реальності): співрозмовник може надіслати смайл-посмішку, хоча насправді сидить у сльозах, або, навпаки, надіслати емодзі «зі сльозами на очах», просто маніпулюючи адресатом. Тобто застосування знакових форм емоційного реагування дає змогу партнерам не тільки висловлювати свої почуття, а й досить успішно їх приховувати або симулювати.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше узагальнено інформацію про основні інструменти невербальної комунікації, що застосовують в електронних повідомленнях, зокрема, досліджено роль шрифту, кольору, фону тексту, засобів орфографії, пунктуації, іконічних друкованих символів у передачі емоцій в інтернет-комунікації.

Висновки. Отже, одиницею спілкування в інтернет-комунікації є електронне повідомлення, сенс якого співрозмовники можуть передавати як вербальними, так і невербальними засобами. В умовах дефіциту невербальних засобів спілкування додатковими мережевими інструментами, що забезпечують передачу емоційної складової в інтернет-комунікації є засоби креолізації (колір,

шрифт, кольоровий або ілюстрований фон тексту, засоби пунктуації, орфографії і словотворення, смайли, емодзі, емотикони, меми, графічне оформлення вербального тексту тощо). Особливу роль у невербальній інтернет-комунікації відіграють іконічні друковані символи, серед яких великої популярності набули смайли, емодзі, емотикони. Однак, незважаючи на свою популярність, вони навряд чи витіснять писемність й отримають визнання самостійної мови, оскільки процес мислення спирається на мову, а думати на мові емодзі неможливо. Смайли емодзі та емотикони є додатковими інструментами для посилення повідомлень в інтернет-комунікації і самі по собі навряд чи стануть осмисленим засобом спілкування між двома сторонами. Це ніяк не зменшує цінності того, що вони можуть запропонувати, передусім можливість для кожного середньостатистичного інтернет-користувача новим, специфічним чином включати в текст почуття та емоції. Комунікація у вигляді емодзі, смайлів та емотиконів може виконувати й когнітивну функцію, іноді замінюючи вербальне повідомлення.

Список використаних джерел

1. Бегерська О. В. Особливості інтернет-комунікації. *Проблеми семантики слова, речення та тексту.* 2017. № 38. С. 17–20.
2. Білик К. М. Феномен креолізації у сучасному європейському медіадискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Журналістика*. 2022. Т. 33 (72). № 1, ч. 2. С. 6–10. URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/part_2/2.pdf (дата звернення: 02.10.2022).
3. Воробей Ю. В. Інтернет-комунікація та інтернет-комунікант: взаємодія і взаємопородження. *Science and Education a New Dimension. Philology.* 2015. Вип. 16. С. 43–46.
4. Городенко Л. Теорія мережевої комунікації : монографія / за заг. наук. ред. В. Ф. Іванова. Київ : Академія української преси, Центр вільної преси, 2012. 387 с.
5. Денисюк Ж. З. Інтернет-комунікація як тренд повсякденних соціальних практик. *Культура і сучасність*. 2016. № 1. С. 27–31.
6. Завадська О. В. Феномен креолізованого тексту: актуальна проблема сучасних лінгвістичних досліджень. *Лінгвістичні дослідження*. 2016. Вип. 43. С. 163–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_lingv_2016_43_24 (дата звернення: 02.10.2022).
7. Зайцева С. В. Інтернет-спілкування як нова форма міжособистої комунікації. 2012. URL: http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-spilkuvannya-yak-nova-forma-mizhosobistisno%D1%97-komunikaci%D1%97/ (дата звернення: 02.10.2022).
8. Коноплицький С. М. Соціальні аспекти комунікації в мережі Інтернет: феноменологічний аналіз : дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.01 / НАН України ; Інститут соціології. Київ, 2006. 154 с.
9. Матвєєва С. А. Сайт як жанр інтернет-комунікації (на матеріалі персональних сайтів учених) : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.15. Луганськ, 2006. 212 с.
10. Паньків О. Філософсько-лінгвістичні аспекти інтернет-комунікації. *Філософські науки.* 2018. №1. С. 63–68.
11. Скиба О. П. Інтернет-комунікації в інформаційному суспільстві: соціокультурний аспект. *Вісник Національного авіаційного університету. Філософія. Культурологія*. 2019. Т. 30. № 2. С. 173–177.
12. Evans V. Emoji is the new universal language. And it's making us better communicators. 2017. URL: https://www.linkedin.com/pulse/emoji-new-universal-language-its-making-us-better-vyv-evans (дата звернення: 15.10.2022).
13. Rawlings A. Why emoji mean different things in different cultures. 2018. URL: https://www.bbc.com/future/article/20181211-why-emoji-mean-different-things-in-different-cultures (дата звернення: 19.10.2022).
14. Vijai N. Giri. Nonverbal Communication Theories. *Encyclopedia of Communication Theory.* 2009. URL: https://omnilogos-com.translate.goog/nonverbal-communication-theories/?_x_tr_sl=en&_x_tr_ tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 25.11.2022).
15. Wallace D. Why Using a Period at the End of a Sentence Sounds So Angry. The smallest piece of punctuation in our arsenal might actually be the most powerful. 2019. URL: https://forge.medium.com/why-using-a-period-at-the-end-of-a-sentence-sounds-so-angry-1bd6bae71ea1 (дата звернення: 25.11.2022).

References

1. Beherska, O. (2017). Peculiarities of Internet communication. Problemy semantyky slova, rechennia ta tekstu, 38, 17–20 [in Ukrainian].

2. Bilyk, K. (2022). The phenomenon of creolization in modern European media discourse. Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Filolohiia. Zhurnalistyka, 33 (72), 1, 2, 6–10. Retrieved from: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/part_2/2.pdf [in Ukrainian].

3. Vorobei, Yu. (2015). Internet communication and Internet communicator: interaction and mutual generation. Science and Education a New Dimension. Philology, 16, 43–46 [in Ukrainian].

4. Horodenko, L. (2012). Theory of network communication : monohrafiia / za zahal. nauk. red. V. F. Ivanova. Kyiv : Akademiia Ukrainskoi Presy, Tsentr Vilnoi Presy [in Ukrainian].

5. Denysiuk, Zh. (2016). Internet communication as a trend of everyday social practices. Kultura i suchasnist, 1, 27–31 [in Ukrainian].

6. Zavadska, O. (2016). The phenomenon of creolized text: an actual problem of modern linguistic research. Linhvistychni doslidzhennia, 43, 163–169. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ znpkhnpu_ lingv_2016_43_24 [in Ukrainian].

7. Zaitseva, S. (2012). Internet communication as a new form of interpersonal communication. Retrieved from: http://ukrmova.com.ua/zmist-zhurnalu/vipusk-11/internet-spilkuvannya-yak-nova-forma-mizhosobistisno%D1%97-komunikaci%D1%97/ [in Ukrainian].

8. Konoplytskyi, S. (2006). Social aspects of communication on the Internet: a phenomenological analysis : dys. ... kand. sotsiol. nauk : 22.00.01 / NAN Ukrainy; Instytut sotsiolohii. Kyiv [in Ukrainian].

9. Matvieieva, S. (2006). The site as a genre of Internet communication (based on the material of personal sites of scientists). Luhansk [in Ukrainian].

10. Pankiv, O. (2018). Philosophical and linguistic aspects of Internet communication. Filosofski nauky, 1, 63–68 [in Ukrainian].

11. Skyba, O. (2019). Internet communications in the information society: sociocultural aspect. Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriia: Filosofiia. Kulturolohiia, 30, 2, 173–177 [in Ukrainian].

12. Evans, V. (2017). Emoji is the new universal language. And it's making us better communicators. Retrieved from: https://www.linkedin.com/pulse/emoji-new-universal-language-its-making-us-better-vyv-evans [in English].

13. Rawlings, A. (2018). Why emoji mean different things in different cultures. Retrieved from: https://www.bbc.com/future/article/20181211-why-emoji-mean-different-things-in-different-cultures [in English].

14. Vijai, N. Giri. (2009). Nonverbal Communication Theories. Encyclopedia of Communication Theory. Retrieved from: https://omnilogos-com.translate.goog/nonverbal-communication-theories/ ?_x_tr_ sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc [in English].

15. Wallace, D. (2019). Why Using a Period at the End of a Sentence Sounds So Angry. The smallest piece of punctuation in our arsenal might actually be the most powerful. Retrieved from: https://forge.medium.com/why-using-a-period-at-the-end-of-a-sentence-sounds-so-angry-1bd6bae71ea1 [in English].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2023
Отримано після доопрацювання 07.02.2023
Прийнято до друку 15.02.2023

УДК 303.1.929 (477)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276767

Цитування:
Паянок Н. В. Всеукраїнське соціологічне опитування як спосіб залучення молоді до українства (до 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 65–72.

Payanok N. (2023). All-ukrainian Sociological Research as a Way of Attracting Youth of Ukraine (to the 300th Anniversary of the Birth of H. S. Skovoroda). Library Science. Record Studies. Informology, 1, 65–72 [in Ukrainian].

Паянок Наталія Василівна,
провідна бібліотекарка
науково-методичного відділу, соціолог
Державної бібліотеки України для юнацтва
https://orcid.org/0000-0002-6972-5953
bespalko_n@ukr.net

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО УКРАЇНСТВА (до 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди)

Мета статті *полягає в аналізі соціологічних даних, що висвітлюють ставлення сучасної молоді до видатного українського філософа, просвітителя-гуманіста, поета, музиканта, педагога Григорія Савича Сковороди та виявляють рівень обізнаності молоді про життя і творчість письменника.* ***Методологія дослідження*** *базується на застосуванні загальнонаукових методів (аналізу, синтезу) та емпіричних методів соціологічного дослідження (опитування, аналіз документів).* ***Наукова новизна.*** *Уперше досліджено рівень обізнаності в юнацтва й молоді віком від 14 до 35 років про життя та національно-патріотичне значення особистості й творчості Г. Сковороди.* ***Висновки.*** *Бібліотеки України для юнацтва є важливими осередками, які сприяють пізнанню, осмисленню української культурної спадщини. Згідно із соціологічним опитуванням з'ясовано: сучасна молодь добре обізнана про життєві принципи й творчість Г. Сковороди; респонденти вважають філософа прикладом вольової особистості; молоді люди є патріотами своєї Батьківщини, вони цінують історію своєї землі, пишаються українською культурою. Визначено, що зараз, саме під час національно-визвольної боротьби, молодь чітко усвідомлює цінність свободи для української нації, яку сповідував Г. Сковорода. Бібліотеки для юнацтва можуть проводити інформативні заходи щодо популяризації творів мандрівного філософа, виступати локацією для сучасних молодіжних заходів. Бібліотеки України для юнацтва є важливими осередками, які сприяють правдивому сприйняттю молоддю української культури. Соціологічне опитування виступає активним способом залучення сучасного покоління до читання, осмислення творів Г. Сковороди та пізнання життєвих принципів філософа.*

Ключові слова: *опитування, юнацтво, молодь, Сковорода Григорій Савич, філософ, свобода, бібліотека для юнацтва.*

Payanok Natalia,
leading librarian of the scientific and methodical department,
sociologist State Library of Ukraine for Youth

ALL-UKRAINIAN SOCIOLOGICAL RESEARCH AS A WAY OF ATTRACTING YOUTH OF UKRAINE (to the 300th anniversary of the birth of H. S. Skovoroda)

The purpose *of the article is to analyze sociological data that highlight the attitude of modern youth to the outstanding Ukrainian philosopher, humanist educator, poet, musician, teacher Hryhoriy Savych Skovoroda and to reveal the level of awareness among young people about the writer's life and work.* ***The research methodology*** *is based on the application of general scientific methods of cognitive research (analysis, synthesis) and empirical methods of sociological research (survey, document analysis).* ***Scientific novelty.*** *For the first time, the level of awareness of young people and young people aged 14 to 35 years about the life and national-patriotic significance of the personality and creativity of Hryhoriy Savich Skovoroda was investigated.* ***Conclusions****. Libraries of Ukraine for youth are important centers that contribute to the*

© *Паянок Н. В., 2023*

knowledge and understanding of Ukrainian cultural heritage by young people. According to the data of sociological studies, it was established that: modern youth are well informed about the life principles and creativity of Hryhoriy Savych Skovoroda; respondents consider the philosopher an example of a strong-willed personality; young people are patriots of their Motherland, who value the history of their region and are proud of Ukrainian culture. It was determined that now, precisely in the period of the national liberation struggle, young people are clearly aware of the value of freedom for the Ukrainian nation, which Hryhoriy Skovoroda professed. The library for youth and youth can hold informational events to popularize the work of Hryhoriy Savych Skovoroda, act as a location for modern youth events. Libraries of Ukraine for youth are important centers that contribute to the true perception of Ukrainian culture by young people. A sociological survey acts as an active way of involving the modern generation in reading and understanding the works of H.S. Frying pans and knowledge of the life principles of a philosopher.

***Keywords**: survey, youth, young people, Skovoroda Hryhoriy Savych, philosopher, freedom, library for young people.*

Що є свобода? Добро в ній яке є?
Кажуть, неначе воно золоте є?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.
Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!

Григорій Сковорода.
De Libertate (лат. «Про свободу»)

Актуальність теми дослідження. Життєвотворчий шлях Григорія Савича Сковороди є історично важливим зараз, коли триває жорстока війна росії проти суверенної держави України та вільного життя українців. Філософ та ідеолог нації Г. Сковорода є яскравим представником українства, тому соціологічне опитування стане способом залучення сучасної молоді до процесу культурно-національного відродження українського народу. Духовна самосвідомість, національна культура, думка та мораль не віддільні від Григорія Сковороди, розвиваючись і збагачуючись під благотворним впливом його філософсько-етичного вчення, морального прикладу його життя, пізнання ним істини із життям в істині. Від Тараса Шевченка, який ще хлопчиком «списував Сковороду», до Павла Тичини з його поетичною симфонією «Сковорода» й до нашого часу з його соціально-економічними потрясіннями та політичними пристрастями Григорій Сковорода стояв на сторожі морального здоров'я нації, був виразником народної демократичної ідеї і, безсумнівно, заслуговує на глибоку вдячність та широке пошанування сучасної незалежної України, зазначав Іван Дзюба.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтерпретація філософських ідей, які сповідував Григорій Сковорода, і дослідження художньої цінності творів впродовж 300 років і по цей день свідчать про актуальність сковородинівського спадку повсякчас. Фундаментально аналізував творчість філософа, досліджував базові вектори / домінантні аспекти морального вчення Сковороди про людину та світ, а також відслідковував невідомі факти про життя філософа Валерій Шевчук [1] – український літературознавець, історик та письменник. Його книга розмислів про Григорія Сковороду «Пізнаний і непізнаний Сфінкс. Григорій Сковорода сучасними очима» є новим словом у сковородознавстві. До 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди та до 30-ї річниці Незалежності України вийшло видання «Життя наше - це подорож» [2]. Книга містить ґрунтовну розвідку Валерія Шевчука про письменницьку спадщину Григорія Сковороди та біографію, яку написав учень філософа М. Ковалинський.

Леонід Ушкалов, український літературознавець, письменник, доктор філологічних наук, підготував і видав повну академічну збірку творів Григорія Сковороди [3], для майбутніх дослідників свого часу підготував «Семінарій» [5] – путівник по творчості Сковороди та сковородіані від найдавнішого часу й до сьогодення, був одним із найбільших експертів для музеїв Григорія Сковороди в Україні. Варто відзначити статті Леоніда Ушкалова [4], у яких розглянуто низку історико-літературних, філософських, богословських та культурологічних питань, пов'язаних із творчістю Григорія Сковороди.

Олесь Доній – ідеолог, сучасний український журналіст, політик, громадський та культурний діяч, «модерний аналог Григорія Сковороди», так автора називають експерти, у 2022 році упорядник книги «Сковорода і Ми» [6]. Видання, спрямоване на поширення інформації про філософа та озвучує ідеї єднання української нації в умовах протистояння російській агресії, популяризації української культури й залучення молоді до загальноукраїнського процесу. У книзі «Сковорода і Ми» також представлені статті сорока авторів, присвячених осмисленню ідейного спадку Григорія Сковороди та написані про власні ідейні пошуки, про «філософію свободи», «філософію щастя», «філософію любові» – усе те, на що надихав і надихає філософський геній.

2022 року також вийшла монографія «Феномен Григорія Сковороди і сковородиністика на позвах часу», авторами якої є Віталій Шевченко, професор кафедри педагогіки та психології Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» і Михайло Чайковський, голова ГО «Подільське товариство імені Григорія Сковороди» [7]. До видання увійшло надбання української діаспорної та зарубіжної сковородиністики, котра налічує понад два сторіччя свого існування. У монографії тематичні блоки сковородиністики охоплюють певні часові проміжки та містять посилання на відповідну бібліографію питання. Аналітичні виклади в монографії сприятимуть формуванню цілісного уявлення про духовного світоча людства Григорія Сковороду.

Однак, попри більш ніж 5000 наукових та художніх творів про філософа, створених дотепер, його справжній образ лишається втаємниченим і відкритим до пізнання.

Мета статті полягає в аналізі соціологічних даних, що висвітлюють ставлення сучасної молоді до видатного українського просвітителя-гуманіста, поета, байкаря, музиканта, педагога та виявляють рівень обізнаності молоді про його життя і творчість.

Виклад основного матеріалу. Науково-методичний відділ Державної бібліотеки України для юнацтва, враховуючи важливість постаті Григорія Сковороди в часи гострої національно-визвольної боротьби за власну державу, свободу та права, провів Всеукраїнське соціологічне опитування «Світ ловив мене, та не впіймав…». Метою заходу було виявити обізнаність молоді про життєтворчість Григорія Сковороди; спонукати її до сучасного переосмислення текстів відомого філософа, письменника, музиканта та мандрівника, педагога; ціннісної оцінки спадку мислителя.

Опитування здійснено впродовж серпня-жовтня 2022 року, респонденти – користувачі бібліотек України для юнацтва / молоді. Територіально долучились Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська області та місто Київ.

Загальна кількість респондентів – 810, з них жіночої статі – 75 %, чоловічої – 25 %. За віковим критерієм респонденти розподілилися так: 14–17 років – 29 %; 18–23 роки – 24 %; 24–30 років – 15 %; 31–35 років – 32 %. За сферою діяльності: 22 % респондентів навчаються в школі; 13 % - у коледжі, ліцеї; 15 % опитаних - здобувають вищу освіту; 49 % – молодь, що працює; тимчасово безробітні, молоді мами – 1 %.

Отже, зазначимо, що сучасна молодь добре орієнтується щодо епохи, у яку жив Григорій Сковорода: 75 % респондентів відповіли, що письменник жив у XVIII ст. Частина респондентів була іншої думки (*діаграма 1*).

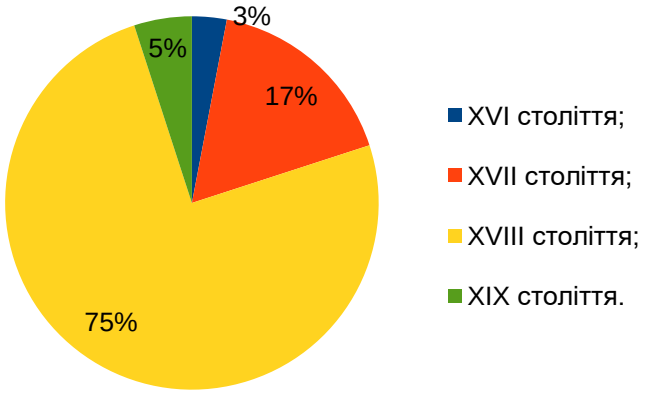

Діаграма 1. ***Епоха, у яку жив Григорій Сковорода***

За результатами анкетування, 91 % респондентів зазначили, що Григорія Сковороду називають мандрівним філософом (*діаграма 2*). Зокрема, 6 % користувачів юнацьких книгозбірень вважають Сковороду «мандрівним музикантом», варто сказати, що він насправді мав таланти: прекрасно співав і грав на музичних інструментах. Каменярем же називали відомого письменника Івана Франка (3 %).

Переважна більшість, а саме 93 % опитаних користувачів, відмітила, що видатний мислитель навчався в Києво-Могилянській академії (*діаграма 3*). Дійсно, Григорій Сковорода з певною циклічністю навчався в Академії, оскільки був змушений перервати навчання, адже згідно з царським указом «Про набір співаків у придворну капелу», його як соліста академічного хору забрали до Петербурга. Проте при першій нагоді Сковорода повернувся до Академії. Студенти вишу поважають, донині вітають з днем народження філософа та слідують традиції «миття ніг» винятковому «вічному студентові».

Діаграма 2. ***Як називають Григорія Сковороду?***

Діаграма 3. ***Вищий навчальний заклад, у якому здобував освіту Григорій Сковорода***

За підсумками соціологічного опитування, 43 % респондентів зазначили, що відому збірку «Сад божественних пісень» написав Григорій Сковорода (*діаграма 4*). Проте молодь помірно знайома з такими творами філософа, як: «Байки Харківські» (29 %), «De Libertate» (21 %) та «Вчення про душу» (4 %). А ось «Fata Morgana» – це повість, яку написав Михайло Коцюбинський (2 %), а «Чорна рада» - роман, котрий належить перу Пантелеймона Куліша (1 %).

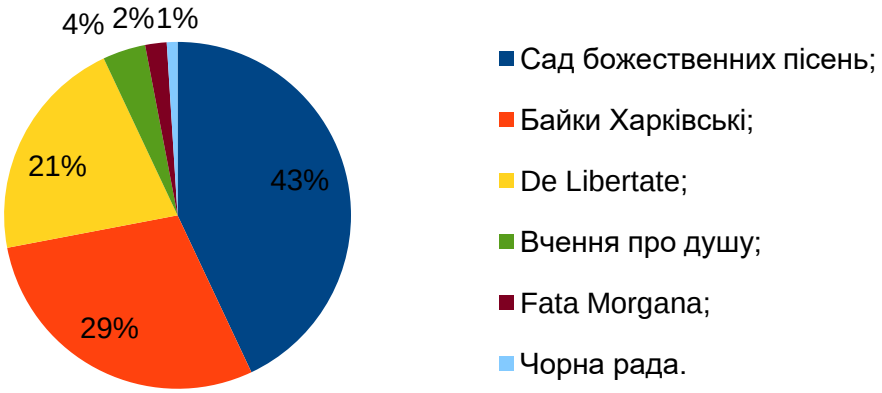

Діаграма 4. ***Твори, які належать перу Григорія Сковороди***

Щодо книги, з якою Григорій Сковорода ніколи не розлучався, 72 % респондентів зазначили, що це була Біблія (*діаграма 5*). У своїх творах він спирався на Біблію і на ті філософські висновки, що випливали зі сторінок цієї Книги. На думку філософа, «Біблія є найдосконалішим і наймудрішим органом», «вона є аптекою, набутою Божою премудрістю для лікування душевного світу, не виліковного жодними земними ліками» [8].

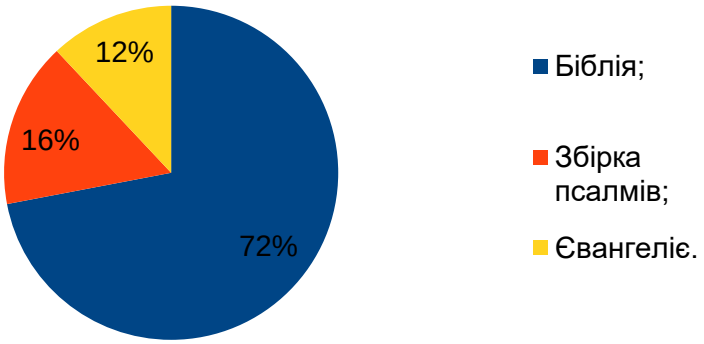

Діаграма 5. ***Книга, яка завжди супроводжувала мандрівного філософа***

Григорій Сковорода завжди мандрував із сопілкою, про що й зазначили 60 % респондентів. Хоча мислитель грав на флейті (27 %), і за деякими інформаційними джерелами Григорій Савич мав при собі саме цей інструмент. Також Сковорода добре грав на скрипці та бандурі. Проте сопілка компактна, що було зручно для мандрівного філософа.

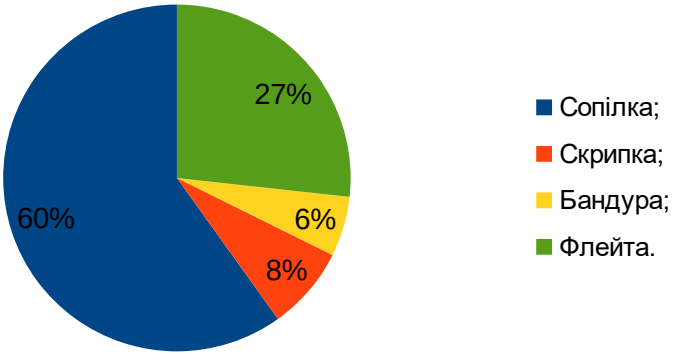

Діаграма 6. ***Музичний інструмент, з яким мандрував Григорій Сковорода***

Цікаво було дізнатися, наскільки молодь обізнана про таланти Григорія Сковороду. Філософ був талановитою особистістю, зокрема майстерно грав на скрипці, флейті, сопілці, бандурі, цимбалах - саме так зазначили 30 % респондентів (*діаграма 7*). Також легко давалось Сковороді засвоєння іноземних мов (27 %), він мав прекрасний голос (22 %), створював музику на власні вірші (14 %), чудово малював (5 %) і навіть мав практику диригування (2 %). Крім того, респонденти зазначали, що Г. Сковорода був поліглотом, а також талановитим педагогом.

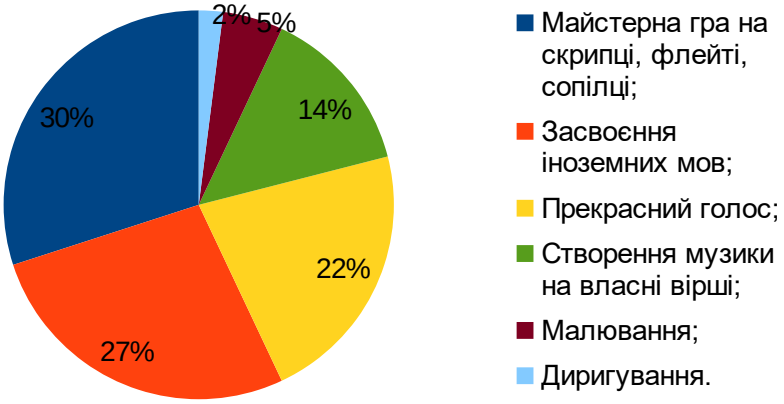

Діаграма 7. ***Таланти Григорія Сковороди***

Окрім того, що Григорій Сковорода - відомий філософ, педагог, ще він започаткував в Україні такий жанр, як літературна байка [9], 87 % респондентів так і відмітили в анкеті. Байки посідають особливе місце в його творчості. Саме в них Сковорода мав можливість в алегоричній формі висловити критичні судження щодо того ладу. Тому, на жаль, за життя філософа і тривалий час після його смерті байки не виходили друком. Стало можливим це лише після значних цензурних скорочень.

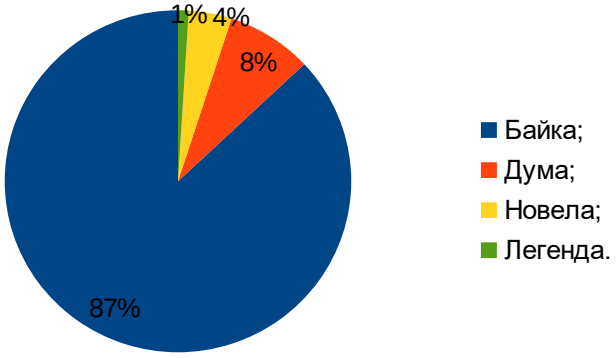

Діаграма 8. ***Літературний жанр, який з'явився в Україні завдяки Григорієві Сковороді***

Ми запитали в юнацтва, кому присуджують Міжнародну літературну премію імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень» й отримали такі відповіді: українським письменникам – 34 %; журналістам – 20 %; науковцям – 18 %; перекладачам – 13 %; ученим – 8 %; зарубіжним письменникам – 7 %. Насправді це питання було своєрідною пасткою для респондентів, оскільки цю премію присуджують усім перерахованим категоріям, адже Сковорода був дотичний до всіх цих сфер діяльності. Премію заснували 1 березня 2005 року Громадська організація «Чернігівський інтелектуальний центр» та Волинське товариство «Світязь» з метою розвитку вітчизняного книговидання і підтримки українських письменників, митців, науковців, журналістів, громадських діячів та меценатів. Щороку Комітет нагороджує лауреатів Міжнародної літературної премії імені Григорія Сковороди «Сад божественних пісень»: письменників, митців, науковців, журналістів, громадських діячів та меценатів, які мешкають в Україні та за кордоном.

«Сад божественних пісень» – це відома збірка віршів Григорія Сковороди, яка є своєрідним ліричним щоденником, у якому відбилися життєві події, роздуми, ліричний настрій автора. Збірку письменник створював упродовж 1757–1785 років. Сам він вказав, що його «Сад» проріс «із зерен священного писання». Уперше вірші були видані 1861 року. На запитання, скільки творів входить до збірки Григорія Сковороди «Сад божественних пісень», 78 % респондентів вказали 30 (*діаграма 9*).

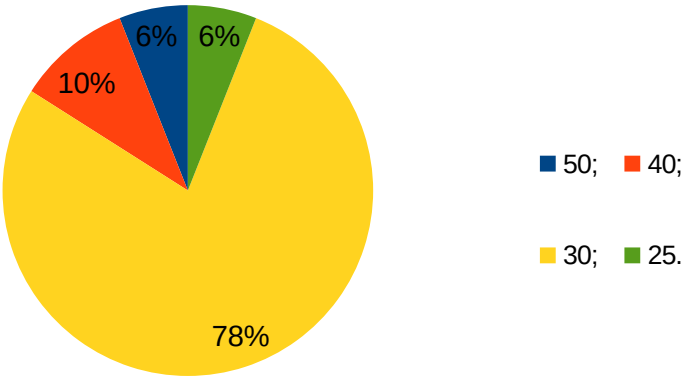

Діаграма 9. ***Кількість творів, що входять до збірки Григорія Сковороди «Сад божественних пісень»***

Григорій Сковорода працював викладачем у Переяславському та Харківському колегіумах. Сучасна молодь про це знає, оскільки, за даними анкетування, 42 % респондентів відзначили, що Григорій Савич викладав поетику (діаграма 10), богослов'я (30 %) та етику (22 %). Проте не мав практики викладання математики та географії.

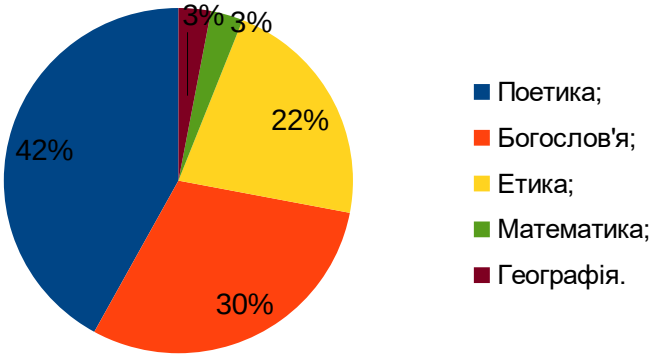

Діаграма 10. ***Навчальні дисципліни, які викладав Григорій Сковорода***

Український філософ вважав, що виховувати молоде покоління потрібно на основі ідей гуманізму (50 %), демократизму (14 %) і патріотизму (36 %). Також респонденти зазначили, що мислитель дотримувався високої моральності, духовності, народності, людяності, любові до Бога та самопізнання.

На питання, хто із сучасних моральних авторитетів, лідерів громадської думки та культурних діячів подібний за ідеями до Григорія Сковороди, найбільше користувачі юнацьких книгозбірень вказали: Ліну Костенко, Сергія Жадана, Любомира Гузара, Віру Вовк, Андрія Кузьменко (Кузьма Скрябін).

На думку респондентів, на формування сковородинського світогляду вплинули: по-перше, навчання в Києво-Могилянській академії (31 %); мандри за кордон (20 %); історичні події (зміцнення самодержавної політики Петра I та Катерини II, репресивні заходи проти українських козаків, нищення автономії Гетьманщини тощо) – 18 %; козацьке коріння поета (13 %); викладання у вищих навчальних закладах (10 %); викладання в поміщицьких маєтках (8 %). Отже, бачимо, що всі зазначені вище фактори мали певний вплив на формування способу життя, погляди Григорія Савича про місце людини у світі. Окрім цього, респонденти відзначили, що сімейне виховання, спілкування мислителя і з високоосвіченими професорами, і з простим українським народом – усе це вплинуло на формування особистості Григорія Сковороди.

Наукова новизна. Уперше досліджено рівень обізнаності молоді віком від 14 до 35 років про життя та національно-патріотичне значення особистості та творчості Григорія Савича Сковороди.

Висновки. Отже, результати Всеукраїнського соціологічного опитування дають змогу стверджувати, що сучасна молодь добре обізнана із життєвими принципами й творчістю філософа; респонденти орієнтуються в особливостях художніх і філософських творів Сковороди; молодь вказала на багатогранність особистості мислителя, знає його таланти; респонденти вважають філософа прикладом вольової людини. Визначено, що зараз, у воєнний час, молоді люди чітко усвідомлюють цінність свободи для української нації, яку сповідував Григорій Сковорода. Аналіз висловлювань опитаних щодо поглядів мислителя засвідчив, що сучасні юнаки та юнки є патріотами своєї Батьківщини, котрі цінують історію своєї землі та пишаються відомим філософом світового масштабу з українським корінням. Бібліотеки України для юнацтва є важливими осередками, що сприяють пізнанню, осмисленню молоддю української культурної спадщини. Соціологічне опитування є активним способом залучити сучасне покоління до читання, осмислити твори Григорія Сковороди та пізнати життєві принципи філософа.

Список використаних джерел

1. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима: розмисли. Київ : Пульсари, 2008. 525 с.; іл., портр.

2. Життя наше – це подорож. Григорій Сковорода / упоряд. і пер. В. Шевчук. Львів : Апріорі, 2021. 269 с.; іл.

3. Повна академічна збірка творів. Григорій Сковорода / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. 2-ге вид., стер. Харків : Савчук О. О., 2016. 1400 с.

4. Сковорода, Шевченко, фемінізм... : статті 2010–2013 років / Л. В. Ушкалов. Харків : Майдан, 2014. 312 с.

5. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода: семінарій. Харків : Майдан, 2004. 776 с.

6. Сковорода і Ми / упоряд. Олесь Доній. Київ : Саміт-книга, 2022. 224 с.

7. Шевченко В., Чайковський М. Феномен Григорія Сковороди і сковородиністика на позвах часу : монографія. Київ : Саміт-книга, 2022. 320 с.

8. Сковорода – філософ і письменник. URL: https://vuzlit.com/2300995/skovoroda_filosof_pismennik (дата звернення: 03.01.2023).

9. Іваньо І. В. Жанр байки у творчості Григорія Сковороди. URL: https://md-eksperiment.org/post/20140216-zhanr-bajki-u-tvorchosti-grigoriya-skovorodi (дата звернення: 02.01.2023).

References

1. Shevchuk, V. (2008). The known and unknown Sphinx: Hryhoriy Skovoroda through modern eyes: reflections. Kyiv : Pul′sary [in Ukrainian].

2. Shevchuk, V. (2021). Our life is a journey. Hryhoriy Skovoroda. L′viv : Apriori [in Ukrainian].

3. Ushkalov, L. (ed.). (2016). A complete academic collection of works. Hryhoriy Skovoroda. Kharkiv : Savchuk O. O. [in Ukrainian].

4. Ushkalov, L. V. (2014). Skovoroda, Shevchenko, feminism... : Articles 2010–2013. Kharkiv : Maydan [in Ukrainian].

5. Ushkalov, L. V. (2004). Hryhoriy Skovoroda: seminary. Kharkiv : Maydan [in Ukrainian].

6. Doniy, O. (2022). Skovoroda and We. Kyiv : Samit-knyga [in Ukrainian].

7. Shevchenko, V., Tchaikovsky, M. (2022). The Phenomenon of Grigory Skovorody and Skovorodynistics at the Call of Time. Kyiv : Samit-knyga [in Ukrainian].

8. Skovoroda, philosopher and writer. Retrieved from: https://vuzlit.com/2300995/skovoroda_filosof_pismennik [in Ukrainian].

9. Ivanyo, I. V. Genre of fables in the work of Hryhoriy Skovoroda. Retrieved from: https://md-eksperiment.org/post/20140216-zhanr-bajki-u-tvorchosti-grigoriya-skovorodi [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 04.01.2023
Отримано після доопрацювання 06.02.2023
Прийнято до друку 14.02.2023

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ

УДК 378.14
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276770

Цитування:
Біловус Л. І., Гомотюк О. Є., Яблонська Н. М. Формування комунікативної компетентності бакалаврів із використанням інформаційних технологій під час навчання. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 73–78.

Bilovus L., Homotuk O., Yablonska N. (2023). Formation of the Bachelors' Communicative Competence Implementing the Informational Technologies in the Stidy Process. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 73–78 [in Ukrainian].

Біловус Леся Іванівна,
доктор історичних наук,
кандидат філологічних наук,
професор, професор кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
https://orcid.org/0000-0003-4882-4511
l.bilovus@wunu.edu.ua

Гомотюк Оксана Євгенівна,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
https://orcid.org/0000-0002-2856-8541
o.homotiuk@wunu.edu.ua

Яблонська Наталія Мирославівна,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри інформаційної
та соціокультурної діяльності
Західноукраїнського національного університету
https://orcid.org/0000-0002-5790-1526
n.yablonska@wunu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАКАЛАВРІВ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ

Мета роботи. *Нова цифрова стадія розвитку суспільства спричинила величезний стрибок інформаційних технологій. Тепер для ефективного функціонування економіки та суспільства потрібно мати добре сформовані комунікативні компетентності.* ***Методологія дослідження*** *ґрунтується на таких загальнонаукових методах, як аналіз, синтез, узагальнення, також використано статистичний метод.* ***Наукова новизна*** *роботи. Електронний документообіг, e-learning та хмарні технології, розвиток і використання соціальних мереж зумовлюють зміну змісту навчання при підготовці майбутніх фахівців. Реалізувати компетентнісний підхід у вищій освіті, сформувати саме комунікативну компетентність, з огляду на сучасну інформатизацію суспільства, дуже важливо. Звичайно, вироблення комунікативних компетентностей як важливої складової освітнього процесу регулюють стандарти вищої освіти. Для спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти Міністерство освіти і науки України наказом від 12.12.2018р. № 1378 визначило перелік комунікативних компетентностей, що будуть потрібні майбутнім фахівцям. У статті проаналізовано результати експерименту, що був проведений на базі соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету, для дефініції рівня*

© *Біловус Л. І., 2023*
© *Гомотюк О. Є., 2023*
© *Яблонська Н. М., 2023*

сформованості комунікативної компетентності студентів відповідно до використання ними інформаційних технологій під час навчального процесу. ***Висновки.*** *Визначено, що загалом розуміння електронного інформаційно-освітнього середовища є правильним, але немає сформованого ставлення до інформаційної комунікативної компетентності як такої. Також студенти зацікавлені в дисциплінах з інформаційних технологій та мають бажання вивчати нові предмети.*

Ключові слова: *комунікативна компетентність, інформаційні технології, бакалаврат, інформаційна, бібліотечна та архівна справа.*

Bilovus Lesia,
PhD in Philology, Doctor of History, Associate Professor,
Professor of the Department of Information and Socio-Cultural
Activity of the West Ukrainian National University

Homotuk Oksana,
Doctor of History, Professor,
Professor of the Department of Information and Socio-Cultural
Activity of the West Ukrainian National University

Yablonska Natalia,
PhD in Philology, Lecturer of the Department of Information and Socio-Cultural
Activity of the West Ukrainian National University

FORMATION OF THE BACHELORS' COMMUNICATIVE COMPETENCE IMPLEMENTING THE INFORMATIONAL TECHNOLOGIES IN THE STIDY PROCESS

The purposes of the article. *The new digital stage of society's development has caused a huge jump in information technologies. Now, for the efficient functioning of the economy and society, it is necessary to have well-formed communication competences.* ***The methodology*** *is based on such general scientific methods as analysis, synthesis, generalization, and the statistical method is also used.* ***Scientific novelty****. Electronic document management, e-learning and cloud technologies, the development and use of social networks cause a change in the content of education in the preparation of future specialists. The implementation of the competence approach in higher education, the formation of communication competence, taking into account the modern informatization of society, is very important. Of course, the acquisition of communication skills is regulated by the standards of higher education, because it is an important component of the educational process. For the specialty 029 "Information, library and archival affairs" for the first (bachelor) level of higher education, the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 12.12.2018 No. 1378 was approved, which determined the formation of communication competencies that will be needed by future specialists. The article analyzes the data of the experiment, which was conducted on the basis of the Faculty of Humanities and Social Sciences West Ukrainian National University, to define the level of formation of students' communication competence in accordance with their use of information technologies during the educational process.* ***Conclusions.*** *It was determined that the overall understanding of the interpretation of the electronic information and educational environment is correct, but there is no formed attitude towards information communication competence as such. Also, students are very interested in information technology disciplines and have a desire to learn new subjects.*

Keywords: *communicative competence, information technologies, bachelor's degree, Information, library and archival work.*

Актуальність теми дослідження. Перехід суспільства на цифрову стадію розвитку, небувале зростання телекомунікаційних, хмарних та e-learning технологій, цифровізація економіки та суспільного життя, розширення функцій соціальних мереж, перехід на електронний документообіг висувають нові вимоги до змісту навчання та ставлять перспективні завдання перед педагогами при підготовці фахівців у межах освітніх програм на етапі навчання в закладі вищої освіти.

Сьогоднішня вища освіта, що розвивається в умовах інформатизації суспільства, реалізуючи компетентнісний підхід, ставить високі вимоги до майбутнього фахівця, до сформованості його комунікативної компетентності. На сучасному етапі інформаційна підготовка студентів першого (бакалаврського) рівня спрямована на вивчення базових основ інформаційно-комунікаційних технологій,

зокрема основ комп'ютерної техніки, апаратного та програмного забезпечення, комп'ютерної безпеки, розвиток навичок роботи з прикладним офісним забезпеченням, прийомів роботи з інтернет-технологіями. Процес формування компетенцій будується на основі взаємозв'язку та наступності циклу фундаментальних і методичних дисциплін базової частини підготовки.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розробки та впровадження інформаційних технологій в освітній процес ґрунтуються на загальній теорії систем, формування якої відбувалося в процесі узагальнення міжпредметних знань та синтезу загальних закономірностей функціонування і поведінки систем. Основні засади сучасної теорії систем базуються на роботах таких учених, як Л. Берталанфі [13], В. Ешбі [14] та ін. Застосування системного підходу в освіті досліджували Р. Акофф [15], І. Підласий [7], А. Фокшек [11] та ін. Г. Балл [1], Л. Шевчук [12], О. Білик [3], Б. Блум [16], Н. Гронлунд [4], Р. Мейсон [17], А. Ромішовскі [18], М. Бершадський [2] вивчали компетентнісний, особистісно орієнтований та технологічний підходи в освіті. Великий вплив на формування професійних умінь та професійної компетентності здійснили В. Петрук [6], О. Дубасенюк [10], С. Вітвицька [10] та ін.

Мета дослідження – визначити рівень формування комунікативної компетентності студентів відповідно до процесу навчання, а також з'ясувати їхнє ставлення до електронного інформаційно-освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу. Опанування комунікативних компетенцій є невід'ємною частиною освітнього процесу у вищій школі та регламентоване стандартами вищої освіти, тобто «сукупністю вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності» [8].

Так, Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузі знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», який Міністерство освіти і науки України затвердило наказом від 12.12.2018 № 378, передбачає формування таких комунікативних компетенцій:

«Загальні компетентності (ЗК):

1. Навички використання інформаційних і комунікативних технологій (ЗК6).

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності (СК):

2. Здатність використовувати сучасні прикладні комп'ютерні технології, програмне забезпечення, мережеві та мобільні технології для вирішення професійних завдань (ФК3).

3. Здатність впроваджувати інноваційні технології виробництва інформаційних продуктів і послуг, підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів інформаційних, бібліотечних та архівних установ (ФК7)» [9].

Також окремим пунктом у стандартах вищої освіти винесено вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості освіти, де йдеться і «про забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, у тому числі самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою» [9]. Тобто сюди входить електронно-бібліотечна система (електронна бібліотека) та система електронного інформаційно-освітнього середовища (дистанційного навчання), які забезпечують можливість доступу студента до інформації з будь-якої точки, у якій є мережа «Інтернет», як на території організації, так і за її межами.

Електронне інформаційно-освітнє середовище (ЕІОС) закладу вищої освіти має забезпечувати доступ до навчальних планів, робочих програм дисциплін (модулів), практик, до видань електронних бібліотечних систем (ЕБС) та електронних освітніх ресурсів, зазначених у робочих програмах; фіксацію ходу освітнього процесу, результатів проміжної атестації та результатів освоєння програми бакалаврату; проведення всіх видів занять, процедур оцінки результатів навчання, реалізація яких передбачена із застосуванням електронного навчання, дистанційних освітніх технологій; взаємодію між учасниками освітнього процесу через інтернет.

Функціонування такого електронного інформаційно-освітнього середовища забезпечують відповідні засоби інформаційно-комунікаційних технологій та кваліфікація працівників, які її використовують та підтримують. Ось чому є актуальним формування комунікативної компетентності як інтегративного показника ступеня володіння інформаційно-комунікативними компетенціями, що є невід'ємною частиною кваліфікаційних характеристик майбутніх бакалаврів – учасників сучасного освітнього процесу.

Комунікативна компетентність студентів закладів вищої освіти – важлива інтегральна складова особистості, що поєднує культуру спілкування загалом і її професійні складові зокрема. Елементами інформаційно-комунікативної компетенції визначимо такі: «1) інформаційна – здатність здійснювати різні операції з інформацією, моделювати та проєктувати об'єкти й процеси; 2) комунікативна – побудова спілкування у вигляді діалогу, а також уміння працювати в команді; 3) особистісна – уміння самостійно приймати рішення, розвивати дослідницькі та творчі

здібності; почуття відповідальності; самодисципліна; здатність до методичної роботи та самоорганізації; 4) аксіологічний (духовно-моральний) – здатність регулювати свою поведінку в межах важливих загальнолюдських цінностей (соціальне партнерство, толерантність); оперування різними поняттями та змістами, 5) технологічна – здатність застосовувати вдосконалені технічні знання та навички користування сучасними засобами інформаційних та комунікаційних технологій у різних сферах життя та діяльності; 6) лінгвістична – уміння граматично правильно будувати пропозиції, формувати осмислені висловлювання відповідно до ситуації, 7) професійна – здатність оперувати профільними знаннями в умовах трудової діяльності; 8) міжкультурна – можливість реалізувати всі зазначені вище компоненти інформаційно-комунікативної компетенції в різних соціокультурних системах та просторах» [5].

Для якісного й ефективного використання електронного інформаційно-освітнього середовища в університетах одночасний доступ до нього повинно мати не менше 25 % студентів. Також необхідно забезпечити такі умови:

- наявність доступу до ЕІОС з усіх робочих місць із доступом до мережі «Інтернет» (у приміщеннях університету та за їх межами);

- доступ до навчальних планів, робочих програм дисциплін (модулів), практик, видань ЕБС та електронних освітніх ресурсів, зазначених у робочих програмах;

- фіксація перебігу освітнього процесу, результатів проміжної атестації та результатів освоєння програм бакалаврату;

- у разі застосування електронного навчання, дистанційних освітніх технологій проведення всіх видів занять, процедур оцінки результатів навчання;

- взаємодія між учасниками освітнього процесу через мережу інтернет, наприклад можливість брати участь у моніторингу реалізації програми за допомогою оцінки роботи викладачів, якості навчальних програм та курсів, зокрема шляхом відповіді на запитання анкет в онлайн-формах. Запитання та відповіді в онлайн- та офлайн-формах.

Для визначення рівня сформованості комунікативної компетентності, відповідності процесу навчання в студентів і застосування ними інформаційних технологій у навчальному процесі було проведено констатуючий експеримент, під час якого брали участь 52 студенти соціально-гуманітарного факультету Західноукраїнського національного університету. Здобувачам, які брали участь у констатуючому експерименті, були запропоновані такі запитання:

1. Що, на вашу думку, означає поняття «інформаційна комунікаційна компетентність»?

2. Чи маєте ви можливість під'єднатися до електронно-бібліотечної системи університету з будь-якої точки, де є мережа інтернет?

3. Чи доступні вам підручники, методичні посібники, курси лекцій тощо в електронній та друкованій формах? Як ви можете оцінити їхню якість?

4. Чи задовольняє ваші потреби комп'ютерне забезпечення навчального процесу?

5. Чи навчаються з вами особи з обмеженими фізичними можливостями? Якщо так, то чи створені для них особливі умови навчання?

6. Що мають на увазі під поняттям «електронне інформаційно-освітнє середовище»?

7. Чи задоволені ви електронно-бібліотечною системою та інформаційно-освітнім середовищем у вашому закладі освіти?

8. Що варто додати в електронно-освітнє середовище університету або змінити в ньому?

9. Які дисципліни з інформаційних технологій читають у межах вашої освітньої програми? Чи вважаєте ви їх важливими, цікавими?

10. Які дисципліни ви хотіли б вивчити, додати в навчання за вашою освітньою програмою?

Не змогли відповісти на перше запитання 58 % опитуваних. Студенти називали «здатність та готовність організовувати діяльність з використанням засобів ІТ, КТ, а також здійснювати взаємодію між учасниками освітнього процесу», «здатність людини до обробки інформації», «здатність людини вирішувати навчальні, побутові, професійні завдання з використанням інформаційних технологій», «сукупність інформаційних якостей особистості», «збір, пошук, передачу та аналіз інформації», «адміністрування баз даних», «освоєння комп'ютерної техніки», «освоєння інформаційних технологій», «професійну якість особистості». Були відповіді, що не передавали основного сенсу запитуваного поняття: «вивчення нових можливостей», «соціологія та психологія», «вміти аналізувати та планувати свою діяльність», «доступність, надійність, достовірність», «комп'ютерне обладнання, ПЗ, телефон».

Студенти позитивно відповіли на друге запитання, чи мають вони можливість під'єднатися до електронно-бібліотечної системи вишу з будь-якої точки, де є мережа «Інтернет»: так – 100 %.

Відповідаючи на третє запитання анкети, усі здобувачі відзначили доступність навчальної літератури в електронній формі. 100 % відповіли ствердно. Водночас 37% не стали відповідати на додаткове запитання про якість цієї літератури. 24% відзначили «високу», «добру», «відмінну» якість підручників та навчальних посібників в електронній формі, 30% – вказали як «хорошу», 9% – «нормальну».

На запитання, чи задовольняє потреби студентів комп'ютерне забезпечення навчального процесу, ствердно відповіли 92% опитаних, «не завжди» – 8%. Обґрунтовували свої несхвальні відповіді студенти так: «є кабінети, де комп'ютери дуже повільно працюють», «не вистачає комп'ютерів», «комп'ютерного навчання всім не вистачає».

На запитання, чи створено в ЗВО спеціальні умови для навчання осіб з обмеженими фізичними можливостями, позитивно відповіли 85% опитаних, інші – не відповіли, негативних відповідей не було.

Щодо змісту поняття «електронне інформаційно-освітнє середовище» студенти вказали, що це «електронні інформаційні ресурси» – 65%, «електронна бібліотека» – 12%, «інформаційні технології» – 10%, «організація навчання» – 4%, «електронні методичні посібники» – 9%. Причому 75% опитаних оцінили інформаційне освітнє середовище університету на «відмінно», 20% – «добре», 5% – «задовільно». Негативних відповідей не було.

У відповідях на запитання, що необхідно додати в електронно-освітнє середовище ЗВО або змінити в ньому, студенти писали про необхідність «додати місце в електронні сховища», «збільшити потужність комп'ютерів», «оптимізувати пошукові елементи електронної бібліотеки для зручності», «зробити зручнішою в користуванні систему Moodle».

74% анкетованих назвали дисципліни, що вивчають за допомогою інформаційних технологій: «інформаційно-аналітична діяльність», «електронний документообіг», «інформаційно-аналітичні технології», «цифрові технології в інформаційній діяльності». 26% опитаних не відповіли на запитання. Важливими вважають дисципліни, що вивчають, усі 74% тих, хто відповів на запитання. Не відповіли на додаткове запитання, чи є вони важливими, цікавими, 36% здобувачів. Додати до процесу навчання студенти пропонують такі дисципліни: графічний дизайн, створення сайтів та ін.

Наукова новизна роботи полягає в аналізі, синтезі та узагальненні результатів експерименту, що був проведений на базі Західноукраїнського національного університету.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що загалом у студентів правильне, але неповне уявлення про електронне інформаційно-освітнє середовище. У них переважно немає сформованого ставлення до інформаційної комунікативної компетентності та її складових, набуття яких є вимогою Стандарту вищої освіти України. Здобувачі позитивно висловлюються про курси, що читають за допомогою інформаційних технологій, висловлюють потребу в нових дисциплінах цієї предметної галузі.

Список використаних джерел

1. Балл Г. О. Орієнтири сучасного гуманізму (в суспільній, освітній, психологічній сферах). Вид. 2-ге, допов. Житомир : ПП «Рута», Видавництво «Волинь», 2008. 155 с.

2. Бершадський М. Є. Консультації: цілепокладання і компетентнісний підхід у навчальному процесі. *Педагогічні технології*. 2009. № 4. С. 89–94.

3. Білик О. О. Інформаційна технологія моніторингу якості загальноосвітніх навчальних закладів : автореф. дис. … канд. техн. наук: 05.13.06 / Черкаський держ. техн. ун-т. Черкаси, 2009. 19 с.

4. Гронлунд Н., Норман Е. Оцінювання студентської успішності : практичний посібник. Київ : Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні», 2005. 312 с.

5. Клименко Є. І. Інформаційно-комунікативна компетенція – ключове поняття сучасної освіти. *Молодий вчений.* 2015. № 22 (102). С. 816–818.

6. Петрук В. А. Ігрові заняття як засіб психологічної підготовки студентів ВНЗ до майбутньої роботи за фахом. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців*. Київ; Вінниця, 2005. № 8. С. 402–406.

7. Підласий І. Ідеали українського виховання. *Рідна школа*. Київ, 2000. № 4 (844). Квітень. С. 3–16.

8. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII (зі змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: грудень 2022).

9. Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти: затв. наказом М-ва освіти і науки України від 12.12.2018 № 1378. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf (дата звернення: грудень 2022).

10. Професійна педагогічна освіта: компетентнісний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 412 с.

11. Фокшек А. В. Системний та синергетичний підходи у моделюванні сучасного педагогічного процесу. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Педагогіка.* Мелітополь, 2011. № 6. С. 213–220.

12. Шевчук Л. І. Розвиток професійної компетентності викладачів спеціальних дисциплін закладів профтехосвіти у системі післядипломної освіти : дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Центральний ін-т післядипломної пед. освіти АПН України. Київ, 2001. 203 с.

13. Bertalanffy L. General system theory. Foundations, development, applications. New York : George Braziller, 1968. 289 p.

14. Ashby W. R. Introduction to cybernetics. Martino Fine Books, 2015. 306 p.

15. Russell L. Ackoff. Ackoff's Best: His Classic Writings on Management. John Wiley and Sons, 2012. 368 p.

16. Bloom B. S. Developing Talent in Young People. New York : Ballentine Books, 1985. 562 p.

17. Mason R. Globalizing education: Trends and applications. New York : Routledge, 1998. 180 p.

18. Romiszowski A. J. Designing instructional systems: decision making in course planning and curriculum design. London : Kogan Page, 1981. 432 p.

References

1. Ball, Gh. O. (2008). Landmarks of modern humanism (in social, educational, psychological spheres). The second edition, supplemented. Zhytomyr: PP «Ruta», Vydavnyctvo «Volynj» [in Ukrainian].

2. Bershadsjkyj, M. Je. (2009). Consultations: goal setting and competence approach in the educational process. Pedaghoghichni tekhnologhiji, 4, 89–94 [in Ukrainian].

3. Bilyk, O. O. (2009). Information technology for monitoring the quality of general educational institutions: extended abstract of candidate's thesis. Cherkasy: Cherkasjkyj derzh. tekhn. un-t [in Ukrainian].

4. Ghronlund, N., Norman, E. (2005). Assessment of student performance: a practical guide. Kyiv : Navchaljno-metodychnyj centr «Konsorcium iz udoskonalennja menedzhment-osvity v Ukrajini» [in Ukrainian].

5. Klymenko, Je. I. (2015). Information and communication competence is a key concept of modern education. Molodyj vchenyj, 22 (102), 816–818 [in Ukrainian].

6. Petruk, V. A. (2005). Game classes as a means of psychological preparation of university students for future professional work. Suchasni informacijni tekhnologhiji ta innovacijni metodyky navchannja v pidghotovci fakhivciv. Kyjiv; Vinnycja, 8, 402–406 [in Ukrainian].

7. Pidlasyj, I. (2000). Ideals of Ukrainian education. Ridna shkola. Kyiv, 4 (844), 3–16 [in Ukrainian].

8. Law of Ukraine on higher education from July 1, 2014 No. 1556-VII (as amended). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text [in Ukrainian].

9. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2018). Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the approval of the standard of higher education in specialty 029 "Information, library and archival work" for the first (bachelor's) level of higher education: approved from 12.12.2018 No. 1378. Retrieved from: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2021/07/28/029-Inform.bibliot.ta.arkh.spr-bakalavr.28.07.pdf [in Ukrainian].

10. Dubasenjuk, O. A. (eds.). (2011). Professional pedagogical education: competence approach: monograph. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU im. I. Franka [in Ukrainian].

11. Fokshek, A. V. (2011). Systemic and synergistic approaches in modeling the modern pedagogical process. Naukovyj visnyk Melitopoljsjkogho derzhavnogho pedaghoghichnogho universytetu. Serija: Pedaghoghika. Melitopolj, 6, 213–220 [in Ukrainian].

12. Shevchuk, L. I. (2001). Development of professional competence of teachers of special disciplines of institutions of professional technical education in the system of postgraduate education: Candidate's thesis. Kyiv : Centraljnyj in-t pisljadyplomnoji ped. osvity APN Ukrajiny [in Ukrainian].

13. Bertalanffy, L. (1968). General system theory. Foundations, development, applications. New York : George Braziller.

14. Ashby, W. R. (2015). Introduction to cybernetics. Martino Fine Books.

15. Russell, L. Ackoff. (2012). Ackoff's Best: His Classic Writings on Management. John Wiley and Sons.

16. Bloom, B. S. (1985). Developing Talent in Young People. New York : Ballentine Books.

17. Mason, R. (1998). Globalizing education: Trends and applications. New York : Routledge.

18. Romiszowski, A. J. (1981). Designing instructional systems: decision making in course planning and curriculum design. London : Kogan Page.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2023
Отримано після доопрацювання 09.02.2023
Прийнято до друку 17.02.2023

УДК 02+930.25]:378.147.091.33-027.22-048.78
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276772

Цитування:
Бачинська Н. А. Практична підготовка студентів як складова освітньо-професійного простору закладу вищої освіти: традиції та інновації. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 79–85.

Bachynska N. (2023). Practical Training of Students as a Component of the Educational and Professional Space of the Institution of Higher Education: Traditions and Innovations. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 79–85 [in Ukrainian].

Бачинська Надія Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувачка кафедри інформаційних технологій
Київського національного університету
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-3912-7108
n.bachynska17@gmail.com

ПРАКТИЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ ЯК СКЛАДОВА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТРАДИЦІЇ ТА ІННОВАЦІЇ

Мета роботи – *запропонувати та обґрунтувати визначення поняття «освітньо-професійний простір закладу вищої освіти», розкрити одну із його складових – практичну підготовку студентів, що реалізується в традиційних та інноваційних формах, спираючись на освітньо-професійні програми спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Київського національного університету культури і мистецтв.* ***Методологія роботи*** *полягає в аналізі та синтезі наукових праць авторів з дослідження окресленої проблеми, гіпотетико-дедуктивного методу для окреслення змісту поняття «освітньо-професійний простір закладу вищої освіти», виявленні та аналізі його основної складової – практики студентів.* ***Наукова новизна*** *дослідження полягає в обґрунтуванні визначення поняття «освітньо-професійний простір закладу вищої освіти», виявленні та аналізі традиційних й інноваційних форм практичної складової підготовки фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».* ***Висновки****. Освітній простір закладу вищої освіти переходить сьогодні на новий якісний рівень і має визначатись як освітньо-професійний простір, у якому відбувається суб'єкт-суб'єктна взаємодія потенційних роботодавців зі студентами, представниками ЗВО не тільки з погляду усталених форм практики як структурної складової навчального процесу, а й здійснюється в реалізації інноваційної форми освітньо-професійної підготовки – дуальній освіті. Практика як структурна складова освітньо-професійного простору ЗВО відповідає початковому етапу професіоналізації і є процесом залучення особистості до професійної діяльності та вдосконалення в одному з напрямів цієї діяльності, є засобом адаптації студентів до професійної діяльності, сприяє розвитку професійної культури, інноваційності професійної діяльності, освоєнню професійних цінностей, ідентифікації поведінки з нормами професійної етики. У практичній підготовці студента виокремлено змістову й організаційно-комунікативну складові. Змістова: зміст, форми та методи освітнього процесу у формуванні професіонала (практика, аудиторні та позааудиторні заходи професійно орієнтованого спрямування); організаційно-комунікативна: взаємодія ЗВО із закладами професійної сфери діяльності майбутніх фахівців та із представниками професійного середовища.*

Ключові слова: *освітньо-професійний простір, заклад вищої освіти, дуальна освіта, інформаційна, бібліотечна та архівна справа.*

© *Бачинська Н. А., 2023*

Bachynska Nadiia,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor,
Head of the Department of Information Technology
of the Kyiv National University of Culture and Arts

PRACTICAL TRAINING OF STUDENTS AS A COMPONENT OF THE EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL SPACE OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION: TRADITIONS AND INNOVATIONS

The purpose of the work *is to outline the concept of "educational and professional space of a higher education institution" and characterize its content. The study focuses on the educational and professional programs "Documentology, management of state authorities and local self-government" and "Management of social and communication networks, Internet marketing" of the specialty "Information, library and archival affairs", which are implemented by the Kyiv National University of Culture and Arts.* ***The methodology of the work*** *consists in the analysis and synthesis of the scientific works of the authors on the research of the outlined problem, a hypothetical-deductive method for outlining the content of the concept of "educational and professional space of a higher education institution" and identifying its main components.* ***The scientific novelty*** *of the study consists in characterizing the content of the concept of "educational and professional space of a higher education institution", identifying its system-forming components – content and organizational and communicative, and delineating its components both traditional (types of practice as a structural component of the educational process of training a specialist), and innovative - dual education for the training of specialists in the specialty "Information, library and archival affairs".* ***Conclusions.*** *Today, the educational space of a higher education institution is moving to a new qualitative level and should be defined as an educational and professional space in which subject-subject interaction of potential employers with students, representatives of higher education institutions takes place, not only from the point of view of established forms of practice as a structural component of educational process, and is carried out in the implementation of an innovative form of educational and professional training - dual education. Practice as a structural component of the educational process corresponds to the initial stage of professionalization and is a process of involving an individual in professional activity and improvement in one of the directions of this activity, is a means of adapting students to professional activity, contributes to the development of professional culture, innovativeness of professional activity, development of professional values, identification of behavior with the norms of professional ethics. The introduction of dual education for the innovative specializations "Documentology, management of state authorities and local self-government bodies" and "Management of social and communication networks, Internet marketing" with the specialty "Information, library and archival affairs" is due to the infrastructure of document-information and social-communication types activities and will ensure the integration of education, science and practical activities in the document and information field.*

Keywords*. Educational and professional space, institution of higher education, dual education, information, library and archival affairs.*

Актуальність теми дослідження. Одним із завдань сучасної освіти є створення умов для ефективної адаптації майбутнього фахівця в професійному середовищі та сприйняття ним моделей професійної поведінки. Початкові процеси входження особистості в професійний простір майбутньої діяльності повинні відбуватись ще на етапі навчання в закладі вищої освіти. Сьогодні освітній простір ЗВО переходить на новий якісний рівень і може бути визначений як *освітньо-професійний простір*, у якому відбувається суб'єкт-суб'єктна взаємодія потенційних роботодавців зі студентами, науково-педагогічним персоналом для вдосконалення традиційних форм – навчальної та виробничої практики, а також пошуку та розвитку інноваційних форм, серед яких перевагу надають дуальній освіті.

Активною є взаємодія ЗВО з потенційними роботодавцями щодо покращення якості й організації підготовки випускників, визначенні потреб ринку праці та поліпшенні якості освітніх послуг [6; 8 та ін.].

Суттєві зміни відбуваються у професійному просторі діяльності майбутніх фахівців, підготовка яких здійснюється за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС), що динамічно розвивається в освітньо-професійних програмах у їх змістовому та структурному аспектах і спрямована на підготовку фахівців документно-інформаційного й соціально-комунікативного профілю.

Нові соціальні умови та запити суспільства актуалізують необхідність модернізації освіти, пошуку нових шляхів розвитку освітніх систем у змістовому аспекті та формах організації навчально-виховної і навчально-професійної роботи, які відповідатимуть сучасним вимогам

ринку праці та роботодавців, потребам і запитам особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. У педагогічній науці питання практичної підготовки фахівців є предметом уваги дослідників. Так, освітньо-професійне середовище педагогічної практики майбутніх вчителів О. Біловус та П. Самойленко [1] визначають як особливий комплекс впливів і умов, що забезпечують створення мінливого, невизначеного, неоднорідного, насиченого проблемними ситуаціями та можливостями простору, у якому відбувається запуск механізму професійного саморозвитку, породження нових смислів, цінностей, мотивів майбутньої професійно-педагогічної діяльності, формування бачення життєвої перспективи та здатності до самопроєктування.

Конкретизуючи питання професійної соціалізації студентської молоді в освітньому просторі ЗВО, Р. Шулигіна [11] зазначає, що проблема професійного становлення особистості знаходить своє вирішення шляхом виявлення передумов розвитку професіонала, виокремлення об'єктивних і суб'єктивних чинників досягнення вершин професіоналізму, врахування психолого-педагогічних особливостей соціалізації як чинника становлення майбутнього фахівця.

На ролі навчального закладу у формуванні організаційно-педагогічних умов, які сприятимуть поетапному входженню майбутнього фахівця в сукупність ролей і форм діяльності з обраної ним професії, наголошує у своїй статті В. Шевченко [10].

Питання практичної підготовки студентів спеціальності ІБАС привертають увагу дослідників бібліотечно-інформаційної сфери [3; 6 та ін.]. У їхніх працях засвідчено, що практика є важливою та необхідною складовою, що інтегрує набуті знання з уміннями та навичками, сприяє формуванню професійної культури.

На важливість комунікативних зв'язків кафедри в системі професійно-практичної підготовки студентів вказано в роботі Л. Прокопенко [5]. Висвітлюючи досвід діяльності кафедри інформаційних технологій КНУКіМ, дослідниця наголошує, що запорукою успішного освітнього процесу та підготовки високоякісних фахівців є результат співпраці з інформаційними установами, організаціями різних форм власності та різних галузей господарства, науки, культури, освіти. Науковиця розкриває форми такої діяльності: запрошення провідних фахівців-практиків – директорів бібліотек, науковців, керівників маркетингових та SMM-агенцій, представників органів державної влади та спеціалістів інших відомств, які з власного практичного досвіду розкривають сутність обраної молоддю майбутньої професії. Для встановлення нових зв'язків, участі в наукових програмах та стажуванні за фахом кафедра активно розвиває інформаційну й комунікаційну діяльність, на засадах партнерства та співпраці з бібліотечно-інформаційними установами, закладами освіти та науки організовує і проводить спільні наукові та творчі проєкти. Аналіз представлених та інших робіт свідчить про те, що в науковому дискурсі проблема створення умов для ефективного входження майбутнього фахівця в професійний простір, його професійна соціалізація ще на етапі навчання в закладі вищої освіти, є предметом уваги дослідників.

Мета роботи – запропонувати та обґрунтувати визначення поняття «освітньо-професійний простір закладу вищої освіти», розкрити одну із його складових – практичну підготовку студентів, що реалізується в традиційних та інноваційних формах, відповідно до освітньо-професійної програми спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» Київського національного університету культури і мистецтв.

Виклад основного матеріалу. За браком визначень поняття «освітньо-професійний простір ЗВО» запропонуємо його тлумачення, згідно з основними компонентами, які, на нашу думку, впливають на формування професійної готовності та конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

Освітньо-професійний простір ЗВО – це організована сукупність динамічно змінюваних та взаємопов'язаних освітніх і професійних структурних складових, серед яких навчальна, організаційна, наукова, методична, практична, виховна тощо, успішна реалізація яких забезпечує якісну освітньо-професійну підготовку майбутнього фахівця в таких аспектах:

- *змістовий*: зміст, форми та методи освітнього процесу у формуванні професіонала (практика, аудиторні та позааудиторні заходи професійно орієнтованого спрямування: майстер-класи, зустрічі із фахівцями галузі, участь у фахових конференціях тощо);

- *організаційно-комунікативний*: взаємодія ЗВО із закладами та організаціями професійної сфери діяльності майбутніх фахівців та із представниками професійного середовища.

Очевидно, що змістовий та організаційно-комунікативний складники освітньо-професійного простору безпосередньо залежать від змісту освітньо-професійних програм підготовки.

Ядром вищої освіти, що визначає її зміст, сутність здобутої освіти, присвоєних кваліфікацій тощо, як зазначено на сайті МОН [7], є освітні програми. Спеціальність ІБАС характеризується широким спектром пропонованих ОПП та буде мати суттєві відмінності в змістовій складовій освітньо-професійного простору ЗВО. На наш

погляд, заслуговує на увагу практична підготовка за спеціальністю ІБАС у Київському національному університеті культури і мистецтв за наявними в межах спеціальності освітньо-професійними програмами (ОПП) «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» та «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж, інтернет-маркетинг».

Практика як структурна ланка навчального процесу відповідає початковому етапу професіоналізації і є процесом залучення особистості до професійної діяльності та вдосконалення в одному з напрямів цієї діяльності, а також засобом адаптації студентів до професійної діяльності, сприяє розвитку професійної культури, інноваційності професійної діяльності, освоєнню професійних цінностей, ідентифікації поведінки з нормами професійної етики. Для студентів спеціальності ІБАС передбачені такі види практичної підготовки:

І курс – ознайомча практика;

ІІ курс – навчальна практика;

ІІІ курс – виробнича практика;

ІV курс – переддипломна практика;

V курс – стажування за фахом;

V курс – науково-педагогічна (асистентська).

Навчально-методичним забезпеченням практичної підготовки є *програми практики* – робочі програми для кожного курсу та конкретної освітньо-професійної програми й загальна наскрізна програма практики. Наскрізна програма практики [4] є важливим елементом навчально-методичного забезпечення освітнього процесу, регламентує проведення всіх видів практики, містить конкретні рекомендації, перелік установ та організацій, які за своїм профілем відповідають спеціальності підготовки студента й можуть забезпечити відповідний рівень проходження практики; конкретні вимоги щодо організації і керівництва практикою (порядок проходження практики, оформлення необхідних документів, техніка безпеки та ін.), підбиття підсумків практики з визначенням критеріїв виконання завдань практики та порядку захисту результатів. Наскрізна програма практики визначає її цілі й завдання на кожному курсі, послідовність і призначення конкретних етапів, їх роль у формуванні професійних умінь і навичок.

Природно, зміст практики залежить від змісту освітньо-професійної програми. Розглянемо окремі із завдань практики, які відповідають змісту згаданих освітньо-професійних програм. Так, переддипломну практику проводять на базі комплексу професійно орієнтованих дисциплін, передбачених навчальним планом. Провідними дисциплінами для ОПП «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» в цьому комплексі є «Інформаційно-аналітична діяльність», «Інформаційний менеджмент», «Захист інформації», «Електронний документообіг». Провідними дисциплінами для здобувачів ОПП «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж, інтернет-маркетинг» є «Інформаційно-комунікаційні технології та інформаційні системи», «Інформаційний супровід державної політики», «Інформаційний менеджмент», «Digital-маркетинг і SMM». Теоретичні засади цих дисциплін визначають основний зміст практики, яка свідчить про об'єктивну специфіку програмних навчальних завдань.

Так, у переддипломній практиці студентів 4 курсу «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж, інтернет-маркетинг», з метою закріплення знань з дисципліни «Digital-маркетинг і SMM» та набуття здобувачами професійної компетентності щодо принципів і технологій інтернет-маркетингу, закріплення навичок управління репутацією компанії / бренду в соціальних мережах, практичного використання одержаних знань, готовності до професійного спілкування, необхідно виконати такі роботи:

1. Розробка стратегії просування бази практики в соціальних мережах**.**
2. Підготовка до роботи із визначеними соціальними мережами бази практики.
3. Реалізація стратегії просування установи в Instagram.
4. Реалізація стратегії просування установи у Facebook.

Студенти ОПП «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» з метою закріплення знань з дисципліни «Інформаційний менеджмент» здійснюють розробку інформаційних продуктів і послуг установи-бази практики (структурного підрозділу) на основі вивчення:

- переліку інформаційних продуктів, що їх створює структурний підрозділ бази практики;
- переліку інформаційних послуг, що їх надає структурний підрозділ бази практики;
- категорій споживачів інформації із числа працівників структурного підрозділу;
- інформаційних потреб керівника структурного підрозділу;
- інформаційних потреб працівників відповідно до їх функціональних обов'язків.

У переліку баз практики – органи державної влади та місцевого самоврядування різних рівнів, комерційні організації, які мають відповідні структурні підрозділи документно-інформаційного профілю. Необхідною умовою є наявність висококваліфікованих фахівців для забезпечення керівництва практикою з боку базової організації, можливість надати студентові на час проходження практики робоче місце, право користуватися літературою, технічною та іншою документацією (окрім

випадків, передбачених законами України), необхідною для виконання програми практики.

Організаційно-комунікативна складова формування освітньо-професійного простору ЗВО, до якої відноситься взаємодія ЗВО із закладами й організаціями професійної сфери діяльності майбутніх фахівців та із представниками професійного середовища, набуває особливого значення з упровадженням інноваційної форми практичної підготовки – дуальної освіти.

Запропонований до громадського обговорення Проєкт Наказу МОН України «Про затвердження положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти» (https://mon.gov.ua) окреслює освітньо-професійний простір ЗВО у нових системних зв'язках.

Положення визначає дуальну освіту як студентоцентрований підхід шляхом орієнтації на задоволення очікувань здобувачів освіти щодо успішної роботи за фахом, спрямований на формування в них сучасних знань практичного характеру, умінь і навичок професійної діяльності та командної роботи на реальних робочих місцях й у виробничому середовищі, підвищення готовності, полегшення та пришвидшення переходу випускників зі сфери освіти до трудової сфери, а також підвищення загалом їхньої конкурентоспроможності на ринку праці.

Ключовими суб'єктами, які реалізують дуальну форму освіти у взаємодії ЗВО та роботодавця, є *координатор від закладу освіти; координатор від роботодавця, куратор* – педагогічний (науково-педагогічний) працівник закладу освіти, який супроводжує виконання індивідуального навчального плану та програми практичного навчання на робочому місці за дуальною формою здобуття освіти і якого призначає керівник закладу освіти; *наставник* – призначений керівником підприємства працівник, який допомагає реалізовувати індивідуальний навчальний план здобувача освіти на робочому місці відповідно до програми практичного навчання на робочому місці.

Запропонований проєкт документа регламентує систему договірних відносин, що забезпечують реалізацію дуальної форми організації спільної діяльності, що закріплюють у договорах: договір між закладом освіти та підприємством про співпрацю в реалізації освітніх програм за дуальною формою та трудовий договір між здобувачем освіти та підприємством на весь період навчання чи на періоди навчання на робочому місці, що загалом вкладається в систему взаємозв'язків «ЗВО-підприємство», «студент – ЗВО – підприємство».

Одним із завдань, яке вирішують сьогодні потенційні роботодавці комерційного та некомерційного секторів на ринку праці, є маркетинг персоналу, спрямований на виявлення і задоволення потреби підприємства в людських ресурсах, пошук джерел забезпечення персоналом, створення внутрішнього та зовнішнього кадрового резерву. Вважаємо, що дуальна освіта є одним зі способів вирішення цих проблем. Так, дуальну освіту для сфери державної служби називають «кадровим стартапом» [3]. Очевидно, що активні трансформації документно-інформаційної сфери соціуму та цифрові трансформації державного управління потребують сучасних фахівців документно-інформаційного профілю, здатних реагувати на внутрішні й зовнішні виклики, пов'язані з наданням цифрових документно-інформаційних послуг.

Зазначимо, що кадровий потенціал для актуальних інноваційних напрямів діяльності в галузі державного управління пов'язаний також з інформаційним супроводом державної політики, одним із засобів якого є маркетингові комунікації, зокрема соціальний маркетинг і його реалізація всіма доступними цифровими каналами. Варто згадати й необхідний кадровий потенціал бібліотек, діяльність яких сьогодні не тільки набуває інноваційних форм цифрової взаємодії, а й насичується соціально значущими завданнями безпосередньої взаємодії з територіальними громадами в умовах воєнного стану.

Очевидно, що освітньо-професійні програми спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» у КНУКіМ є інноваційними, здатними задовольнити запити ринку праці, зацікавити та залучити стейкхолдерів до реалізації дуальної освіти студентів.

Формування освітньо-професійного простору закладу вищої освіти – це цілісне використання педагогічних можливостей і ресурсів освітньої установи й навколишнього соціуму, передумова формування індивідуальної освітньої траєкторії як персонального шляху реалізації особистісно-професійного потенціалу студента з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні визначення поняття «освітньо-професійний простір закладу вищої освіти», виявленні та аналізі традиційних й інноваційних форм практичної складової підготовки фахівців за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа».

Висновки. Освітній простір закладу вищої освіти переходить сьогодні на новий якісний рівень і має бути визначений як *освітньо-професійний простір*, у якому суб'єкт-суб'єктна взаємодія потенційних роботодавців зі студентами, представниками ЗВО не тільки відбувається з погляду усталених форм практики як структурної складової навчального процесу, а й здійснюється в

реалізації інноваційної форми освітньо-професійної підготовки – дуальній освіті.

Освітньо-професійний простір ЗВО – це організована сукупність динамічно змінюваних та взаємопов'язаних освітніх і професійних структурних складових серед яких навчальна, організаційна, наукова, методична, практична, виховна тощо, успішна реалізація яких забезпечує якісну освітньо-професійну підготовку майбутнього фахівця.

Практика як структурна складова освітньо-професійного простору ЗВО відповідає початковому етапу професіоналізації і є процесом залучення особистості до професійної діяльності та вдосконалення в одному з її напрямів, є засобом адаптації студентів до професійної діяльності, сприяє розвитку професійної культури, інноваційності професійної діяльності, освоєнню професійних цінностей, ідентифікації поведінки з нормами професійної етики.

У практичній підготовці студента виокремлено змістову та організаційно-комунікативну складові: *змістова*: зміст, форми та методи освітнього процесу у формуванні професіонала (практика, аудиторні та позааудиторні заходи професійно орієнтованого спрямування); *організаційно-комунікативна*: взаємодія ЗВО із закладами професійної сфери діяльності майбутніх фахівців та із представниками професійного середовища.

Запровадження дуальної освіти для інноваційних спеціалізацій «Документознавство, менеджмент органів державної влади та місцевого самоврядування» та «Менеджмент соціально-комунікаційних мереж, інтернет-маркетинг» за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» зумовлене інфраструктурністю видів документно-інформаційної та соціально-комунікативної діяльності та забезпечить інтегрування освіти, науки й практичної діяльності в документно-інформаційній сфері.

Список використаних джерел

1. Білоус О., Самойленко П. Освітньо-професійне середовище педагогічної практики як умова набуття професіоналізму майбутніми вчителями природничих дисциплін. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 2. С. 61–71.
2. Вступ.ОСВІТА.UA. URL: https://vstup.osvita.ua/ (дата звернення: 26.12.2022).
3. Дуальна освіта – кадровий стартап для державної служби. URL: https://osvita.ua/consultations/65082/ (дата звернення: 26.12.2022).
4. Крохмаль І. М., Лєсовець Н. М. Роль навчальної та виробничої практики у процесі підготовки фахівця з інформаційної, бібліотечної та архівної справи. *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique*: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la I conférence scientifique et pratique international. Paris, 5 février 2021. Vinnytsia; Paris : Plateforme scientifique européenne & La Fedeltà, 2021. Vol. 5. С. 98–101.
5. Наскрізна програма практики на 2022–2023 н.р. Галузь знань 02 «Культура і мистецтво», спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» / уклад.: С. А. Борисенко, В. М. Варенко, Н. І. Кобижча, Л. І. Прокопенко, З. М. Свердлик, М. М. Цілина. Київ : КНУКіМ, 2022. 90 с.
6. Прокопенко Л. І. Комунікаційна діяльність кафедри інформаційних технологій КНУКіМ в системі професійно-практичної підготовки студентів. *Інформаційна освіта та професійно-комунікативні технології XXI століття* : матер. XIV Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 15–17 вересня 2021 р.). Одеса, 2021. С. 85–88.
7. Прокопенко Л. І. Навчальна практика студентів спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» як чинник формування інтересу до бібліотечно-інформаційної галузі. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : матер. Другої міжнародної наукової конференції (Київ, 16–18 травня 2019 р.). Київ, 2019. С. 135–136.
8. Рішення уряду: продовжено гармонізацію переліку галузей знань та спеціальностей із Міжнародною стандартною класифікацією освіти (МСКО). URL: https://mon.gov.ua/ua/news/rishennya-uryadu-prodovzheno-garmonizaciyu-pereliku-galuzej-znan-ta-specialnostej-iz-mizhnarodnoyu-standartnoyu-klasifikaciyeyu-osviti-msko (дата звернення: 26.12.2022).
9. Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Анкета роботодавця. URL: https://sspu.edu.ua/anketa-robotodavtsia (дата звернення: 26.12.2022).
10. Харківський національний університет радіоелектроніки. Анкета роботодавця. URL: https://eces.nure.ua/ (дата звернення: 26.12.2022).
11. Шевченко В. Особливості професійної соціалізації майбутніх фахівців економічної сфери в процесі фахової підготовки. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 546–549.
12. Шулигіна Р. Особливості професійної соціалізації студентської молоді в освітньому просторі ВНЗ. URL: http://www.ird.npu.edu.ua/files/shulygina.pdf (дата звернення: 26.12.2022).

References

1. Bilous, O., Samojlenko, P.(2021). The educational and professional environment of pedagogical practice as a condition for the acquisition of professionalism by future teachers of natural sciences. Ukrajinsjkyj pedaghoghichnyj zhurnal, 2, 61–71 [in Ukrainian].

2. Dual education – a personnel startup for the civil service. (2022). Retrieved from: https://osvita.ua/consultations/65082/ [in Ukrainian].

3. Krokhmalj, I. M., Ljesovecj, N. M. (5 février 2021). The roles of educational and industrial practice in the process of training a specialist in information, library and archival affairs. Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique: collection de papiers scientifiques «ΛΌΓΟΣ» avec des matériaux de la I conférence scientifique et pratique international. Vinnytsia; Paris: Plateforme scientifique européenne & La Fedeltà, 5, 98–101 [in Ukrainian].

4. Borysenko, S. A., Varenko, V. M., Kobyzhcha, N. I., Prokopenko, L. I., Sverdlyk, Z. M., Cilyna, M. M. (2022). End-to-end internship program for 2022–2023. Field of knowledge 02 "Culture and art", specialty 029 "Information, library and archival affairs". Kyjiv: KNUKiM [in Ukrainian].

5. Prokopenko, L. I. (2021). Communication activity of the department of information technologies of KNUKiM in the system of professional and practical training of students. Information education and professional communication technologies of the 21st century: Proceedings of the XIV International Scientific and Practical Conference. Odesa, 85–88 [in Ukrainian].

6. Prokopenko, L. I.(2019). Educational practice of students of specialty 029 "Information, library and archival work" as a factor in the formation of interest in the library and information field. Information, communication and knowledge management in a globalized world: Proceedings of the II International Scientific Conference. Kyjiv : KNUKiM, 135–136 [in Ukrainian].

7. Sumsjkyj derzhavnyj pedaghoghichnyj universytet imeni A. S. Makarenka. Anketa robotodavcja. (2022). Retrieved from: https://sspu.edu.ua/anketa-robotodavtsia [in Ukrainian].

8. Kharkivsjkyj nacionaljnyj universytet radioelektroniky. Anketa robotodavcja. (2022). Retrieved from: https://eces.nure.ua/ [in Ukrainian].

9. Shevchenko, V. (2016). Peculiarities of professional socialization of future specialists in the economic sphere in the process of professional training. Molodyj vchenyj, 12.1(40), 546–549 [in Ukrainian].

10. Shulyghina, R. (2012). Peculiarities of professional socialization of student youth in the educational space of universities. Retrieved from: http://www.ird.npu.edu.ua/files/shulygina.pdf [in Ukrainian].

11. Vstup.OSVITA.UA. Retrieved from https://vstup.osvita.ua/ [in Ukrainian].

12. Government decision: harmonization of the list of fields of knowledge and specialties with the International Standard Classification of Education (ISCE) has been continued (2022). Retrieved from https://mon.gov.ua/ua/news/rishennya-uryadu-prodovzheno-garmonizaciyu-pereliku-galuzej-znan-ta-specialnostej-iz-mizhnarodnoyu-standartnoyu-klasifikaciyeyu-osviti-msko [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 05.01.2023
Отримано після доопрацювання 07.02.2023
Прийнято до друку 15.02.2023

УДК 002.1:378.046] 378.147
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276773

Цитування:
Хіміч Я. О. Формування інформаційної культури здобувачів вищої освіти в цифрову епоху. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 1. С. 86–95.

Khimich Ya. (2023). Formation of Information Culture of Higher Education Students in the Digital age. Library Science. Record Studies. Informology, 1, 86–95 [in Ukrainian].

Хіміч Ярослава Олегівна,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри артменеджменту
та івент-технологій
Національної академії керівних кадрів
культури і мистецтв
https://orcid.org/0000-0003-1199-3207
ykhimich@dakkkim.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Мета роботи *– проаналізувати особливості інформаційної культури суспільства та особистості в цифрову епоху, визначити шляхи формування інформаційної культури в здобувачів вищої освіти, зокрема спеціальностей з галузі знань 02 «Культура та мистецтво»; запропонувати змістове наповнення навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» з досвіду її викладання в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ).* ***Методологія дослідження*** *полягає в застосуванні загальнонаукових методів, а саме: методів термінологічного та порівняльного аналізу, синтезу, узагальнення, системного та діяльнісного підходу, що дало змогу досягти поставленої мети.* ***Наукова новизна.*** *У роботі підкреслено значення викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» у контексті формування інформаційної та цифрової компетентності. З урахуванням особливостей сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства, його цифровізації відібрано та проаналізовано приклади формулювання інформаційно-цифрових компетентностей, що прописані у вимогах до «компетентностей випускника» та «результатів навчання», у затверджених Стандартах вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальностей – 022 «Дизайн», 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», 024 «Хореографія», 025 «Музичне мистецтво», 026 «Сценічне мистецтво», 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» та у відповідних освітньо-професійних програмах (ОПП) із цих спеціальностей НАКККіМ. Визначено основні змістові модулі програми навчальної дисципліни. Зроблено акцент на формуванні вмінь ефективно здійснювати інформаційний пошук, критично оцінювати джерела інформації, визначати їх авторитетність та достовірність, академічно доброчесно використовувати чужі навчальні, наукові й творчі здобутки. Доброчесно та ефективно застосовувати сучасні можливості інформаційно-комунікаційних технологій.* ***Висновки****. Доведено доцільність запровадження навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» як обов'язкової освітньої компоненти ОПП, що спрямована на формування загальних і професійних компетентностей у здобувачів вищої освіти спеціальностей галузі знань 02 «Культура та мистецтво». Надано рекомендації щодо змістового наповнення навчальної дисципліни та використання методів ігрового онлайн-навчання. Акцентовано на необхідності формувати вміння працювати з інформацією в епоху інформаційного, цифрового суспільства.*

Ключові слова: *інформаційна культура, інформаційна грамотність, інформаційна компетентність, цифрові компетентності, академічна доброчесність, Стандарти вищої освіти.*

© *Хіміч Я. О., 2023*

Khimich Yaroslava,
Ph.D. history of Sciences, associate professor,
associate professor of the Department of
Art Management and Event Technologies
of the National Academy of Managers of Culture and Arts

FORMATION OF INFORMATION CULTURE OF HIGHER EDUCATION STUDENTS IN THE DIGITAL AGE

The purpose of the article *is to analyze the features of the "information culture" of society and the individual in the digital era, as well as to determine the ways of its formation among students of higher education, in particular, specialties from the field of knowledge 02 "Culture and art"; to propose the content of the educational discipline "Information culture and academic integrity" from the experience of its teaching at the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts.* ***The research methodology*** *consists in the application of general scientific methods, namely: methods of terminological and comparative analysis, synthesis, generalization, system and activity approach, which makes it possible to achieve the set goal.* ***The scientific novelty of the article****. The work emphasizes the importance of teaching the educational discipline "Information culture and academic integrity" from the point of view of the competence approach, in the context of the formation of "information" and "digital" competence. Thus, focusing on the features of the modern stage of development of the information society, its digitalization. Examples of the formulation of information and digital competences prescribed in the requirements for "graduate competences" and "learning outcomes" in the approved Standards of higher education of the first (bachelor) level in specialties – 022 "Design", 023 "Fine art, decorative art" were selected and analyzed , restoration", 024 "Choreography", 025 "Musical art", 026 "Scenic art", 028 "Management of socio-cultural activities", 029 "Information, library and archival work" and in the relevant educational and professional programs in these specialties at the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts. The main content modules of the educational discipline program are defined. Emphasis is placed on the formation of the minimum efficiency of information search, critically evaluating sources of information, determining their authority and reliability, and academically fair use of other people's educational, scientific, and creative achievements. To use modern possibilities of information and communication technologies virtuously and effectively.* ***Conclusions.*** *The article proves the practicality of introducing the educational discipline "Information culture and academic integrity" as a mandatory educational component of the OPP, aimed at forming general and professional competencies in students of higher education majoring in the knowledge 02 "Culture and art." Recommendations for the meaningful content of the educational discipline and the use of game-based online learning methods have been determined. Focused attention on the need to develop the ability to work with information in the era of the information, digital society.*

Keywords:*. information culture, information literacy, information competence, digital competence, academic integrity, Standards of higher education.*

Актуальність теми дослідження зумовлена багатьма факторами. Насамперед, це необхідність осягнути нові реалії цифровізації суспільства, що спричинені стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, упровадженням штучного інтелекту, інтернету речей та інших новітніх розробок в усі сфери життєдіяльності людини, зокрема й в освіту. Тобто є необхідність проаналізувати, чого, як навчати та які інформаційні, цифрові компетентності формувати. Крім того, варто враховувати, що останні три роки (від 2020 р. – року карантинних обмежень через пандемію, і до сьогодні – 2023 р., коли в Україні можливість очних занять також має обмеження через небезпеку, спричинену воєнною агресією рф проти України) освітній процес переважно відбувається в дистанційному – онлайн-режимі. Тож актуальними стають і техніко-технологічні та програмні питання, і питання компетентностей та здібностей ці технології використовувати, і питання якості інформаційних інтернет-ресурсів, і вміння шукати, оцінювати та використовувати інформацію.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання розкриття сутності феномену інформаційної культури, характеристика її складових; аналіз етапів становлення та розвитку; визначення підходів до її формування тощо є предметом наукових інтересів дослідників різних галузей знань вже не одне десятиріччя.

Науковці виокремлюють три періоди в дослідженні інформаційної культури [1]. Перший – був пов'язаний з появою терміна «інформаційна культура» в науковому дискурсі 1970-х років. Другий – припав на 1980–1990-ті роки та був зумовлений розвитком технологій інформаційного зв'язку та збільшенням обсягу інформації –

інформатизацією суспільства. Третій період розпочався наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років і триває до цього часу. Він відбувається в умовах масштабної комп'ютеризації та інтернетизації суспільства, визнання необхідності формувати інформаційну культуру та інформаційну грамотність для ефективної життєдіяльності.

На нашу думку, наразі варто говорити про четвертий період, який можна пов'язати з цифровізацією суспільства, розвитком технологій індустрії 4.0 (промисловий інтернет речей, аналітика великих даних, штучний інтелект, нове покоління роботів, доповнена реальність, розумні міста, будинки, сільське господарство, енергетика, державне управління, охорона здоров'я, освіта та ін.). При цьому цифрову культуру можна розглядати як сучасний рівень інформаційної культури суспільства, суспільних груп та особистості, а інформаційну компетентність формулювати як інформаційно-цифрову. До того ж, у вітчизняних дослідженнях та при визначенні змісту навчальних дисциплін з висвітлення питань теорії та практики формування інформаційної культури варто використовувати й термін Media and Information Literacy (MIL) – медіа- та інформаційна грамотність. За визначенням ЮНЕСКО, MIL – це «набір навичок, знань та уявлень, необхідних для ефективного використання інформації та засобів масової інформації, з метою підвищення рівня культурної свідомості, підтримки демократичного розвитку та підготовки до участі в суспільному житті» [2].

Аналізуючи вітчизняні дослідження інформаційної культури останніх років, відзначимо роботи О. Прудникової: монографію «Інформаційна культура: концептуальні засади та світоглядний сенс» (2015) і статтю «Інформаційна культура і формування людини інформаційної» (2016), а також статті Л. Чередник (2016) «Інформаційна культура як складник загальної культури особистості», Л. Макаренко (2016) «Інформаційна культура сучасного фахівця як складова освітнього потенціалу нації».

Значна кількість публікацій присвячена тематиці формування інформаційної культури майбутніх вчителів різних напрямів: А. Коломієць, І. Лапшина, В. Білоус – навчально-методичний посібник «Основи інформаційної культури майбутнього вчителя» (2006); Ян Цзюнь – дисертація «Формування інформаційної культури майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки» (2019); а також статті: О. Олійник, І. Андрощук, І. Остапйовська, П. Олешко, Д. Пріма – «Формування інформаційної культури майбутніх учителів початкової школи засобами інформаційно-комунікаційних технологій» (2020); С. Зеленюк – «Інформаційна культура майбутнього вчителя музичного мистецтва: художній аспект» (2021).

Формуванню інформаційної культури в закладах вищої освіти присвячені роботи: М. Антонченко – «Формування інформаційної культури студентів в умовах становлення інформаційного суспільства» (2009), В. Кириленка – «Формування інформаційної культури у студентів педагогічних ВНЗ» (2014), В. Литвина – дисертація «Формування інформаційної культури майбутніх архітекторів у професійній підготовці вищого навчального закладу» (2016), О. Коломієць та О. Головатої – «Формування інформаційної культури майбутнього фахівця у контексті сучасних освітніх завдань» (2021), Н. Демченко – «Формування інформаційної компетентності в майбутніх докторів філософії» (2019), А. Шелестова «Інформаційна культура як навчальна дисципліна: історія становлення та сучасний стан» (2019).

На окрему увагу заслуговує дисертація М. Шехавцова «Формування інформаційної культури студентської молоді в умовах інформаційно-гібридної війни» (2021), у якій уперше «з позиції педагогічної науки проаналізовано процес формування інформаційної культури студентської молоді в умовах інформаційно-гібридної війни» та теоретично обґрунтовано педагогічні умови її вироблення [3]. Зазначимо, що повномасштабне вторгнення рф в Україну 2022 року ще більше актуалізувало та загострило це питання, підтвердивши необхідність цілеспрямовано формувати інформаційну культуру та медіаграмотність.

У бібліотекознавчих дослідженнях інформаційної культури та шляхів формування інформаційної культури особистості значну увагу приділено бібліотечно-бібліографічній культурі, вмінню усвідомлювати інформаційну потребу та формулювати інформаційний запит, працювати з бібліотечними каталогами й фондами, як традиційними, так й електронними, оформлювати бібліографічні посилання та формулювати списки використаних джерел. Формуванню інформаційної культури користувачів бібліотеки та розгляду місця бібліотеки, зокрема бібліотеки закладу вищої освіти, в освітньому просторі, присвячені роботи О. Бичко, І. Бекас (2008), О. Айвазян, О. Мацей, Т. Онищук та ін., (2011), О. Мостіпан (2015), О. Бруй, Є. Кулик, О. Сербіна (2020). Сучасні бібліотеки ЗВО пріоритетом своєї діяльності вважають якісну інформаційну підтримки освіти та досліджень, тож організовують та проводять навчання, які спрямовані на формування інформаційної культури, медіаграмотності та культури академічної доброчесності. Так, основи формування культури академічної доброчесності в бібліотеці представлені в інформаційному огляді (авт.-уклад. Н. Якуніна, А. Чинюк, Я. Руденко, 2016), а питання навчання студентів академічній доброчесності у бібліотеці ВНЗ розглянуто у відповідних методичних

порадах (автори-укладачі: Л. Савенкова, С. Чуканова, 2016). Взаємозалежність між рівнем сформованості інформаційної компетентності здобувачів вищої освіти та рівнем культури академічної доброчесності в освітньому середовищі проаналізовано в статті Н. Завадської та М. Ігнатюк «Формування інформаційної компетентності як запорука дотримання академічної доброчесності: роль бібліотеки закладу вищої освіти» (2020).

2018 року видано навчальний посібник «Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід» (С. Грипич, Л. Буравкова) [4], у якому розглянуто широкий спектр проблем з теоретичних засад інформаційної культури та практичного досвіду її формування в бібліотеках закладів вищої освіти (досвід роботи наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету). У виданні подано відомості про карткові й електронні інформаційно-пошукові системи, алгоритми пошуку та аналітичне опрацювання джерел інформації; розглянуто питання, пов'язані з організацією та методикою науково-дослідницької діяльності студентів і молодих науковців, містяться рекомендації щодо оформлення результатів наукової діяльності [4].

2020 року опубліковано навчальний посібник «Інформаційна культура» за загальною редакцією Ю. Палехи [5]. У ньому узагальнено наявні підходи до розгляду інформаційної культури як феномену сучасності та охарактеризовано її три основні рівні: інформаційна культура суспільства, інформаційна культура особистості та інформаційна культура організації як складника інформаційної культури суспільства [5].

Отже, характеризуючи стан розробленості проблеми, можемо говорити про те, що питання, пов'язані з вивченням феномену «інформаційної культури» активно досліджують науковці – представники різних наук: інформатики, бібліотекознавства, культурології, педагогіки та психології. А формування інформаційної культури та інформаційної грамотності громадян є світовою проблемою і трендом.

Проте інформаційна культура як феномен інформаційного суспільства змінюється разом з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, тож виникає необхідність удосконалювати й осучаснювати вже наявні підходи до її дослідження та методології формування. Цифрова епоха, що виявляється в стрімкому розвитку смарт-технологій, упровадженні та використанні цифрових технологій і штучного інтелекту в усіх сферах життєдіяльності, ставить нові завдання і перед системою освіти та вимагає від усіх учасників навчального процесу відповідних інформаційно-цифрових компетентностей.

Мета статті – здійснити аналіз основних підходів до вивчення інформаційної культури та шляхів її формування в здобувачів вищої освіти, зокрема спеціальностей з галузі знань 02 «Культура та мистецтво», та запропонувати змістове наповнення навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» з досвіду її викладання в Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ).

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (2014), вищу освіту визначено як «сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти» [6]. За замовчуванням, вказані знання, уміння та практичні навички тощо мають відповідати сучасному рівню розвитку науки та техніки (технологій). Тож для сучасного етапу розвитку інформатизації і цифровізації суспільства, формування інформаційної культури та цифрових компетентностей здобувачів вищої освіти є актуальними та затребуваними, що, відповідно, має відображатися в Стандартах вищої освіти певних рівнів, в освітніх програмах та освітніх компонентах навчання.

Аналіз Стандартів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальностей галузі знань 02 «Культура та мистецтво» (спеціальності 022–029) [7] показав, що інформаційна компетентність тим чи іншим чином прописана у вимогах до компетентностей випускника та в результатах навчання з усіх спеціальностей. Проте в більшості Стандартів це лише частковий опис, що не відповідає вимогам сучасного цифрового суспільства та не стикується з Рамкою цифрової компетентності громадян України та Рамкою для громадян ЄС (DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens) [8, 9]. Так, у Стандарті вищої освіти першого (бакалаврського) рівня (далі – Стандарті) зі спеціальності 022 «Дизайн» (затвердженому Наказом № 1391 від 13.12.2018) інформаційна компетентність сформульована як загальна компетентність (ЗК) 4 – «Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел», та прописана в програмному результаті навчання (ПРН) 3 – «Збирати та аналізувати інформацію для обґрунтування дизайнерського проєкту, застосовувати теорію і методику дизайну, фахову термінологію (за професійним спрямуванням), основи наукових досліджень». Звичайно, це важлива здатність та, безумовно, необхідний результат навчання, однак таке формулювання компетентності звужує її до інформаційної грамотності, при

цьому не враховуючи «критичне оцінювання інформації», «перевірку надійності джерел і фактів» [8], вміння академічно доброчесно використовувати інформацію, а також інші складові інформаційної компетентності, необхідні для ефективної життєдіяльності в цифровому епоху – створення цифрового контенту, комунікація та взаємодія в цифровому суспільстві, безпека в цифровому середовищі, розв'язання проблем у цифровому середовищі та навчання впродовж життя [8].

У НАКККіМ за спеціальністю 022 «Дизайн» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти здійснюють підготовку за двома ОПП: «Графічний дизайн» та «Дизайн середовища» [10]. Інформаційні компетентності, прописані в цих ОПП, відповідають проаналізованому вище Стандарту спеціальності 022 «Дизайн». Навчальна дисципліна «Інформаційна культура та академічна доброчесність» як обов'язкова освітня компонента ОПП «Графічний дизайн» та ОПП «Дизайн середовища» була внесена ОПП 2021 року й апробована у 2021–2022 н.р. Особливості викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура та основи академічної доброчесності» для здобувачів вищої освіти зі спеціальності 022 «Дизайн» першого (бакалаврського) рівня були проаналізовані в доповіді на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Дизайн – синергія мистецтва та науки» (10–11 листопада 2021 р.), а тези опубліковані в збірнику матеріалів конференції [11]. У 2022–2023 н.р. навчання із цієї дисципліни вже теж відбулося.

У Стандарті зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» (затвердженому Наказом № 725 від 24.05.2019) інформаційна компетентність прописана в декількох загальних компетентностях: К 04 «Здатність до використання інформаційних і комунікаційних технологій»; К 05 «Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел» та К 12 «Здатність підтримувати ділову комунікацію з усіма суб'єктами інформаційного ринку, користувачами, партнерами, органами влади та управління, засобами масової інформації». Інформаційна компетентність також прослідковується і в спеціальних (фахових, предметних) компетентностях, таких як: К 19 «Здатність проводити аналіз та систематизацію зібраної інформації, діагностику стану збереженості матеріально-предметної структури твору мистецтва, формулювати кінцеву мету реставраційного втручання», К 22 «Здатність проводити сучасне мистецтвознавче дослідження з використанням інформаційно-комунікаційних технологій». А серед результатів навчання – ПР 05. «Аналізувати та обробляти інформацію з різних джерел», ПР 10. «Володіти основами наукового дослідження (робота з бібліографією, реферування, рецензування, приладові та мікрохімічні дослідження)». Як бачимо, цей перелік компетентностей уже значно ширший [7].

У НАКККіМ за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти здійснюють підготовку за ОПП «Мистецтвознавство та експертиза культурних цінностей» [10]. Усі компетентності, які ми зазначили при аналізі Стандарту спеціальності 023 як інформаційні (з трохи зміненою нумерацію компетентностей), також прописані в цій ОПП. Крім того, приємно відзначити, в ОПП додано спеціальну компетентність, яка, зокрема, описує ефективне використання інформаційної компетентності в професійній діяльності СК 21 «Здатність знаходити, критично оцінювати, систематизувати, інтерпретувати і використовувати отриману інформацію у мистецтвознавчій діяльності». Варто відзначити й формулювання програмних результатів навчання, зокрема ПРН 5 «Здатність до використання різноманітних методів, інформаційних та комунікативних технологій для ефективного спілкування на професійному рівні», ПРН 7 «Володіння методами опрацювання мистецтвознавчої літератури, узагальнення та аналізу мистецького матеріалу з дотриманням норм академічної доброчесності, принципами формування наукової теми та розуміння подальших перспектив розвитку даної проблематики в різних дослідницьких жанрах» [10]. Викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» як обов'язкової загальної навчальної компоненти розпочалося у 2022–2023 н.р.

У Стандарті зі спеціальності 024 «Хореографія» (затвердженому Наказом № 358 від 04.03.2020) інформаційні компетентності відображені в спеціальних компетентностях, таких як: СК 09 «Здатність збирати, обробляти, аналізувати, синтезувати та інтерпретувати художню інформацію з метою створення хореографічної композиції» та СК 10 «Здатність застосовувати традиційні й альтернативні інноваційні технології (відео-, TV-, цифрове, медіамистецтва й ін.) у процесі створення мистецького проєкту, його реалізації та презентації». Серед програмних результатів навчання – ПР 12 «Відшуковувати необхідну інформацію, критично аналізувати й творчо переосмислювати її та застосовувати в процесі виробничої діяльності» [7].

У НАКККіМ за спеціальністю 024 «Хореографія» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти здійснюють підготовку за ОПП «Хореографія». Інформаційні компетентності, прописані в ОПП у вимогах до компетентностей та результатів навчання, відповідають проаналізованому вище Стандарту спеціальності.

У Стандарті зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво» (затвердженому Наказом № 727 від 24.05.2019), у вимогах до компетентностей випускника, інформаційну компетентність сформульовано через загальні компетентності – ЗК 5 «Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел»; а також, з деякими коментарями, до інформаційних компетентностей, або до компетентностей, що характеризують інформаційну культуру, можна віднести ЗК 6 «Навички міжособистісної взаємодії» (якщо ми говоримо, зокрема, і про міжособистісну взаємодію, що відбувається з використанням інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерної техніки), ЗК 7 «Здатність бути критичним і самокритичним» (якщо маємо на увазі наявність критичного мислення), ЗК 9 «Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями» (можна було б додати «з використанням інформаційних технологій»), але саме цьому присвячена ЗК 14: «Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій». Важливість інформаційної компетентності в професійній діяльності зі спеціальності 025 «Музичне мистецтво» відображено й у спеціальних (фахових, предметних) компетентностях: СК 12 «Здатність збирати, аналізувати, синтезувати художню інформацію та застосовувати її в процесі практичної діяльності», СК 14 «Здатність демонструвати базові навички ділових комунікацій», СК 16 «Здатність використовувати засоби масової інформації для просвітництва, популяризації та пропаганди досягнень музичної культури». Серед програмних результатів навчання – ПР 6 «Демонструвати спроможність до самостійного дослідження наукової проблеми в галузі музичного мистецтва та написання роботи відповідно до вимог, готовність дискутувати і аргументувати власну позицію», ПР 7 «Володіти методами опрацювання музикознавчої літератури, узагальнення та аналізу музичного матеріалу, принципами формування наукової теми та розуміння подальших перспектив розвитку цієї проблематики в різних дослідницьких жанрах».

У НАКККіМ за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти здійснюють підготовку за двома ОПП «Звукорежисура» та «Сольний спів» [10]. Інформаційні компетентності, прописані в ОПП, відповідають проаналізованому вище Стандарту спеціальності.

У Стандарті зі спеціальності 026 «Сценічне мистецтво» (затвердженому Наказом № 741 від 30.06.2021) серед загальних компетентностей у контексті інформаційної компетентності (грамотності) варто відзначити ЗК 06 «Здатність використовувати інформаційні і комунікаційні технології», а серед спеціальних компетентностей – СК 08 «Здатність оперувати новітніми інформаційними й цифровими технологіями в процесі реалізації художньої ідеї, осмислення та популяризації творчого продукту», що відповідає тенденціям цифрового суспільства, а також СК 10 «Здатність до критичного аналізу, оцінки та синтезу нових складних ідей у творчо-виробничій сценічній діяльності» та СК 11 «Здатність до спілкування із широкою професійною та науковою спільнотою та громадськістю з питань сценічного мистецтва та виробництва, до взаємодії із представниками інших творчих професій». І хоча дві останні компетентності змістовно формуються під час навчання за освітніми компонентами з фахової підготовки, самі здатності безпосередньо пов'язані з інформаційною культурою та інформаційною компетентністю. Це відображено в програмних результатах навчання, зокрема в ПР 04 «Здійснювати пошук необхідної інформації в професійній літературі, у мережі «Інтернет» та інших джерелах», ПР 05 «Застосовувати сучасні цифрові технології та спеціалізоване програмне забезпечення до розв'язання відповідних завдань професійної діяльності у сфері сценічного мистецтва», ПР 06 «Аналізувати проблемні ситуації і приймати обґрунтовані рішення для їх розв'язання», ПР 08 «Обирати, аналізувати та інтерпретувати художній твір для показу (демонстрації), самостійно обирати критерії для його оцінки», ПР 21 «Презентувати результати професійної діяльності та проєктів у сфері сценічного мистецтва, доносити до фахівців і нефахівців інформацію, ідеї, проблеми, рішення, аргументацію та власний досвід» [7].

У НАКККіМ за спеціальністю 026 «Сценічне мистецтво» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти здійснюють підготовку за двома ОПП «Режисура» та «Акторська майстерність» [10]. Інформаційні компетентності, прописані в ОПП, відповідають проаналізованому вище Стандарту спеціальності. Крім того, в ОПП «Акторська майстерність» до загальних компетентностей додано ЗК 9 «Здатність до абстрактного, критичного, креативного і образного мислення», що є необхідною складовою інформаційної компетентності та медіаграмотності.

Підготовку здобувачів вищої освіти зі спеціальності 027 «Музеєзнавство, пам'яткознавство» в НАКККіМ не здійснюють, тому проаналізувати можемо лише Стандарт. Стандарт вищої освіти України спеціальності 027 затверджено та запроваджено в дію наказом Міністерства освіти і науки України № 566 від 24.04.2019. Щодо компетентностей випускника, відповідно до нашої тематики, відзначимо вимоги до загальних компетентностей: ЗК 4 «Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій», ЗК 5 «Здатність до пошуку, оброблення та аналізу

інформації з різних джерел», ЗК 6 «Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань / видів діяльності)», ЗК 8 «Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями». У результатах навчання зі спеціальності виділимо ПР 12 «Досліджувати та інтерпретувати історико-культурну інформацію музейних предметів, об'єктів культурної спадщини, природних пам'яток» та ПР 20 «Застосовувати інформаційно-комп'ютерні технології у професійній діяльності». Отже, інформаційна компетентність прописана та сформульована доволі широко. ЗК 4 та ПР 20, за такими визначеннями, можуть як містити в собі цифрові компетентності, так і ні.

У Стандарті зі спеціальності 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» (затвердженому Наказом № 870 від 20.06.2019) інформаційну компетентність можуть містити такі загальні компетентності, як: ЗК 5 «Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій», ЗК 6 «Здатність до пошуку, оброблення й аналізу інформації з різних джерел» та СК 29 «Здатність виявляти, використовувати, інтерпретувати, критично аналізувати джерела інформації в галузі менеджменту соціокультурної сфери», СК 33 «Вміння використовувати сучасні методи обробки інформації для організації та управління соціокультурними процесами». На жаль, у формулюванні програмних результатів навчання описані вище компетентності звужені (або занадто узагальнені) і визначені як ПР 2 «Збирати та впорядковувати інформацію» [7], але це все одно підтверджує важливість інформаційної складової.

У НАКККіМ за спеціальністю 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності» на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти здійснюють підготовку за ОПП «Менеджмент креативних індустрій». Інформаційні компетентності, прописані в ОПП, відповідають проаналізованому вище Стандарту спеціальності.

Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» вже самою назвою свідчить про те, що інформаційна компетентність для цієї спеціальністю є спеціальною (фаховою, предметною). У Стандарті зі спеціальності 029 (затвердженому Наказом № 1378 від 12.12.2018) інформаційна компетентність прописана й у загальних компетентностях: ЗК 6 «Навички використання інформаційних і комунікативних технологій», ЗК 7 «Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел» – і практично в усіх фахових компетентностях: ФК 1 «Здатність здійснювати відбір, аналіз, оцінку, систематизацію, моніторинг, організацію, зберігання, розповсюдження та надання в користування інформації та знань у будь-яких форматах», ФК 2 «Здатність використовувати методи систематизації, пошуку, збереження, класифікації інформації для різних типів контенту та носіїв», ФК 3 «Здатність використовувати сучасні прикладні комп'ютерні технології, програмне забезпечення, мережеві та мобільні технології для вирішення професійних завдань» (це вже акцент не лише інформаційній, а й на цифровій компетентності), ФК 4 «Здатність аналізувати закономірності розвитку документно-інформаційних потоків та масивів як штучно створеної підсистеми соціальних комунікацій», ФК 6 «Здатність підтримувати ділову комунікацію з усіма суб'єктами інформаційного ринку, користувачами, партнерами, органами влади та управління, засобами масової інформації користувачів інформаційних, бібліотечних та архівних установ», ФК 10 «Здатність адмініструвати соціальні мережі, електронні бібліотеки та архіви», ФК 11 «Здатність використовувати автоматизовані інформаційно-пошукові системи, організовувати електронні бібліотеки та архіви», ФК 12 «Здатність створювати, наповнювати та забезпечувати функціонування вебсайтів та вебспільнот у мережі "Інтернет"», ФК 13. «Здатність опановувати і використовувати технології електронного урядування та електронного документообігу», ФК 14 «Здатність до подальшого навчання з високим рівнем автономності, постійного підвищення рівня інформаційної культури». Так само з інформаційною компетентністю пов'язані всі результати навчання. Тому відзначимо лише ті, що формуються під час вивчення навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність». Це: РН 5. «Узагальнювати, аналізувати і синтезувати інформацію в діяльності, пов'язаній із її пошуком, накопиченням, зберіганням та використанням», РН 11 «Здійснювати пошук інформації в різних джерелах для розв'язання професійних завдань», РН 15 «Використовувати різноманітні комунікативні технології для ефективного спілкування на професійному, науковому та соціальному рівнях на засадах толерантності, діалогу і співробітництва», РН 18 «Навчатися з метою поглиблення набутих та здобуття нових фахових знань». Інформаційна культура як обов'язкова навчальна дисципліна, що спрямована на формування фахових компетентностей, була внесена до освітніх компонентів відповідної ОПП спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» НАКККіМ у 2020–2021 н.р. та викладалась саме як фахова навчальна дисципліна у 2020–2021 та 2021–2022 н.р. Особливості викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура» здобувачам вищої освіти спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» були проаналізовані в доповіді на XI Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасна інформаційно-

бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну» та опубліковані в збірнику матеріалів конференції [12].

З 2022 року в НАКККіМ зі спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» запроваджено нову ОПП «Інформаційна діяльність та медіакомунікації», а навчальна дисципліна «Інформаційна культура» у 2022–2023 н.р. стала обов'язковою компонентою загальної підготовки та змінила назву на «Інформаційна культура та академічна доброчесність». При цьому як обов'язкова, фахова освітня компонента додалась навчальна дисципліна «Цифрова культура», яка спрямована як на розвиток інформаційних компетентностей, так і на формування цифрових компетентностей здобувачів вищої освіти.

Перейдемо до характеристики змісту навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність», що в НАКККіМ є обов'язковою навчальною компонентою всіх ОПП спеціальностей галузі «Культура та мистецтво». Вивчення дисципліни передбачає розгляд теоретичних основ інформаційної культури, теорії і методології практичного формування інформаційної культури особистості, а також медіаграмотності й академічної доброчесності як складових інформаційної культури.

При вивченні навчальної дисципліни здобувачі освіти формують навички академічно доброчесного використання інформації, коректного цитування та посилання на джерело інформації, недопущення академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Здобувачі вищої освіти навчаються адекватно та ефективно використовувати сучасні інформаційно-комунікаційні технології, працювати з інтернет-ресурсами, критично аналізувати інформацію відповідно до її джерела, змісту, каналів поширення; усвідомлено здійснювати відбір та опрацювання наукової інформації з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Мета дисципліни – шляхом аналізу феномену інформаційної культури в контексті глобальних трендів сучасного суспільства, цифрової і медіаграмотності та академічної доброчесності сприяти формуванню в здобувачів вищої освіти інформаційно-цифрової компетентності та особистісної інформаційної культури.

Завдання навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» – сформувати уявлення про теоретичну основу інформаційної культури; дослідити інформаційну культуру як характеристику особистості; визначити взаємозв'язки інформаційної культури та інформаційних технологій, цифрової і медіаграмотності; вивчити та практично відпрацювати методи формування інформаційної культури здобувача вищої освіти, зокрема питання сутності й фундаментальних цінностей академічної доброчесності; виявити вплив рівня сформованості інформаційної компетентності на вироблння культури академічної доброчесності.

Викладання навчальної дисципліни спирається на діяльнісний та компетентнісний підходи. При наданні теоретичного матеріалу, крім змістової складової, щоразу акцентуємо на аналізі (критичній оцінці) наявних інтернет-ресурсів з тематики та наголошуємо як на значенні перевірки авторитетності, актуальності, достовірності інформації, так і необхідності коректного посилання на використані джерела. Під час же практичних і семінарських занять, при поточному та модульному контролі насамперед оцінюємо вміння: здійснювати пертинентний пошук інформації; аналізувати інформаційне джерело відповідно до формальних критеріїв; перевіряти, аналізувати, перероблювати інформацію, доброчесно презентувати результати власної навчально-пізнавальної і творчої діяльності.

Серед практичних занять, які хотілося б окремо відзначити, це: проходження здобувачами вищої освіти Цифрограми (Національного тесту на цифрову грамотність) [13] з аналізом отриманих результатів (рівня цифрових компетентностей), використання ігрових онлайн-методик для формування критичного мислення та медіаграмотності [14], завдання з рефлексії (аналізу власної навчально-пізнавальної діяльності, формування власної культури академічної доброчесності, дотримання інформаційної гігієни тощо).

Цифровий інструментарій, зокрема й проведення навчання, постійно вдосконалюється, тож і викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» має бути актуалізованим, а до питань академічної доброчесності можуть бути додані теми, пов'язані з використанням штучного інтелекту та нейромереж.

Наукова новизна. У роботі розглянуто підхід до викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» в контексті формування інформаційно-цифрової компетентності, проаналізовано вимоги до компетентностей випускника та результатів навчання, що прописані (затверджені) у стандартах вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальностей галузі 02 «Культура і мистецтво»: 022 «Дизайн», 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», 024 «Хореографія», 025 «Музичне мистецтво», 026 «Сценічне мистецтво», 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності», 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» – та у відповідних освітньо-професійних програмах із цих спеціальностей Національної академії керівних кадрів культури і

мистецтв. Визначено основні змістові модулі програми навчальної дисципліни. Зроблено акцент на формуванні вмінь ефективно здійснювати інформаційний пошук, критично оцінювати джерела інформації, визначати їх авторитетність та достовірність, академічно доброчесно використовувати чужі навчальні, наукові та творчі здобутки, доброчесно й ефективно використовувати сучасні можливості інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки та рекомендації. Інформаційна культура є однією з ключових складових цифрової компетентності. Володіння навичками інформаційної культури є необхідним для успішної діяльності та життя в цифровому середовищі, зокрема для ефективної роботи з інформаційними технологіями, здійснення пошуку, оцінки та використання інформації тощо.

Аналіз Стандартів вищої освіти спеціальностей галузі 02 «Культура і мистецтво» свідчить про доцільність запровадження навчальної дисципліни «Інформаційна культура та академічна доброчесність» як обов'язкової освітньої компоненти ОПП спеціальностей галузі, що спрямована на формування загальних і фахових компетентностей у здобувачів вищої освіти та є актуальною в цифрову епоху. Проте варто також зауважити, що швидкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та цифровізації суспільства вимагає перегляду та осучаснення затверджених у Стандартах вищої освіти першого (бакалаврського) рівня вимог до компетентностей випускника та результатів навчання, зокрема: розширення переліку інформаційних та цифрових компетентностей, редагування їх визначення, з орієнтацією на Рамку цифрової компетентності громадян України.

Запроваджена в НАКККіМ як обов'язкова навчальна дисципліна «Інформаційна культура та академічна доброчесність» спрямована на формування інформаційної та цифрової компетентності здобувачів вищої освіти. У ній змістовно акцентовано на таких питаннях, як: теоретичні основи інформаційної культури (феномен інформаційної культури в контексті глобальних трендів сучасного суспільства); інформаційна культура особистості (формування інформаційної культури особистості в цифрову епоху, інформаційна та цифрова компетентність), інформаційна культура та медіаграмотність (інформаційна гігієна та безпека, формування вміння аналізувати, критично оцінювати та створювати контент різних жанрів і форм для різних типів медіа), інформаційна культура й академічна доброчесність (взаємозв'язок інформаційної компетентності та культури академічної доброчесності, формування інформаційної компетентності та культури академічної доброчесності здобувачів вищої освіти в процесі навчання, самостійної роботи тощо).

Список використаних джерел

1. Інформаційна культура. *Українська бібліотечна енциклопедія.* 12.09.2018. URL: http://surl.li/wrzf (дата звернення: 09.01.2023).

2. About Media and Information Literacy. Last update: 20 Dec. 2022. UNESCO URL: https://www.unesco.org/en/media-information-literacy/about (дата звернення: 09.01.2023).

3. Шехавцов М. О. Формування інформаційної культури студентської молодів умовах інформаційно-гібридної війни : дис. … док. філософ.: 015. Старобільськ, 2021. 277 с.

4. Грипич С. Н., Буравкова Л. М. Інформаційна культура: теоретичні засади та досвід : навч. посіб. / за заг. ред. С. Н. Грипич. Рівне : Зень О., 2017. 366 с.

5. Палеха Ю. І., Палеха О. Ю., Горбань Ю. І. Інформаційна культура : навч. посіб. / за заг. ред. проф. Ю. І. Палехи. Київ : Ліра-К, 2020. 400 с.

6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. Станом на 01 січ. 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення: 09.01.2023).

7. Затверджені стандарти вищої освіти, станом на 01 січ. 2023 / Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzheni-standarti-vishoyi-osviti (дата звернення: 09.01.2023).

8. Опис Рамки цифрової компетентності для громадян України, станом на 31 груд. 2021 / Міністерство цифрової трансформації України. URL: http://surl.li/vnsm (дата звернення: 09.01.2023).

9. Carretero Gomez S., Vuorikari R., Punie Y. DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use, EUR 28558 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2017. URL: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281 (дата звернення: 09.01.2023).

10. Освітні програми НАКККіМ, станом на 01 вер. 2022. URL: https://nakkkim.edu.ua/abituriyentam/osvitni-prohramy (дата звернення: 09.01.2023).

11. Хіміч Я. Особливості викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура та основи академічної доброчесності» для здобувачів вищої освіти зі спеціальності 022 «Дизайн» першого

(бакалаврського) рівня. *Дизайн – синергія мистецтва та науки* : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 10–11 листопада 2021 р.). Київ : НАКККіМ. 2021. С. 26–28. URL: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/Instytut_dyzaynu/konferentsiia_Dyzain_zbirnyk.pdf (дата звернення: 09.01.2023).

12. Хіміч Я. О. Викладання навчальної дисципліни «Інформаційна культура» студентам спеціальності 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». *Сучасна інформаційно-бібліотечна освіта: метаморфози навчального дизайну* : матер. XI Міжнар. наук.-практ. конф. Київ : УБА, 2021. С. 44–49. URL: https://issuu.com/ukrainian_library_association/docs/zbirnyk_ula_slavske_2021 (дата звернення: 09.01.2023).

13. Цифрограм. Національний тест на цифрову грамотність. *Цифрова освіта.* URL: https://osvita.diia.gov.ua/digigram (дата звернення: 09.01.2023).

14. Фільтр. Національний проєкт з медіаграмотності. *Міністерство культури та інформаційної політики України.* URL: https://filter.mkip.gov.ua/ (дата звернення: 09.01.2023).

References

1. Shelestova, A. M. (2018). Information culture. Ukrainian library encyclopedia. Retrieved from: http://surl.li/wrzf [in Ukrainian].

2. About Media and Information Literacy. Last update: 20 Dec. 2022. UNESCO. Retrieved from: https://www.unesco.org/en/media-information-literacy/about [in Ukrainian].

3. Shekhavtsov, M. O. (2021). Formation of information culture of student youth in conditions of information-hybrid war.: diss. for obtaining sciences. Doctor's thesis; Starobilsk: DZ "Taras Shevchenko LNU" [in Ukrainian].

4. Hrypych, S. N., Buravkova, L. M. (2017). Information culture: theoretical principles and experience. Rivne: Zen O. [in Ukrainian].

5. Palekha, Yu. I., Palekha, O. Yu., Horban, Yu. I. (2020). Information culture. Kyiv : Lira-K Publishing House [in Ukrainian].

6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2023, January 1). Law of Ukraine on higher education from July 1, 2014 No. 1556-VII. Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text [in Ukrainian].

7. Ministry of Education and Science of Ukraine. (2023, January 1). Standards of higher education. Retrieved from: https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzheni-standarti-vishoyi-osviti [in Ukrainian].

8. Ministry of Digital Transformation of Ukraine. (2021). Description of the framework of digital competence for citizens of Ukraine. Retrieved from: http://surl.li/vnsm [in Ukrainian].

9. Carretero, Gomez S., Vuorikari, R., Punie, Y. (2017). DigComp 2.1: The Digital Competence Framework for Citizens with eight proficiency levels and examples of use, EUR 28558 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg. Retrieved from: https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC106281 [in German].

10. NAKKKIM. (2022). Educational programs. Retrieved from: https://nakkkim.edu.ua/abituriyentam/osvitni-prohramy [in Ukrainian].

11. Khimich, Ya. (2021). Peculiarities of teaching the educational discipline "Information culture and foundations of academic integrity" for students of higher education in the specialty 022 "Design" of the first (bachelor) level. Design – synergy of art and science: collection of materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference. Kyiv : NAKKKiM, 26–28. Retrieved from: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/Instytut_dyzaynu/konferentsiia_Dyzain_zbirnyk.pdf [in Ukrainian].

12. Khimich, Ya. O. (2021). Teaching the educational discipline "Information culture" to students of specialty 029 "Information, library and archival affairs". Modern information-library education: metamorphoses of educational design : mater. XI International Scientific and Practical Conference. Kyiv : UBA, 44–49. Retrieved from: https://issuu.com/ukrainian_library_association/docs/zbirnyk_ula_slavske_2021 [in Ukrainian].

13. Digitalgram. National Digital Literacy Test. Digital education. Retrieved from: https://osvita.diia.gov.ua/digigram [in Ukrainian].

14. Filter. National project on media literacy. Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine. URL: https://filter.mkip.gov.ua/ [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 10.01.2023
Отримано після доопрацювання 15.02.2023
Прийнято до друку 22.02.2023

РЕЦЕНЗІЇ

УДК 378.046-021.68(477)(075.8)
DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276774

Карпов Віктор Васильович,
доктор історичних наук, декан факультету
наземних споруд і аеродромів
Національного авіаційного університету
https://orcid.org/0000-0002-3446-9187
vvkarpoff@ukr.net

«ПІДГОТОВКА ДОСЛІДНИЦЬКОГО ПРОЄКТУ ТА ПРЕЗЕНТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»

Рецензія на підручник С. Х. Литвина, В. В. Добровольської

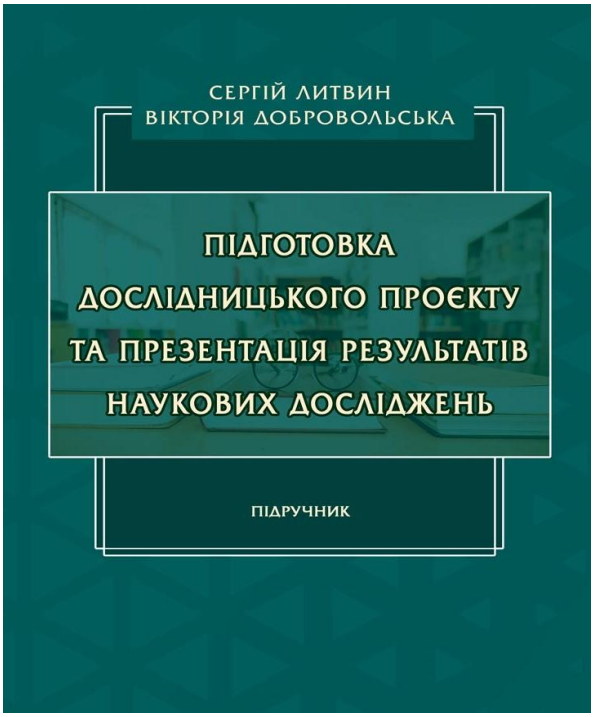

Підручник «Підготовка дослідницького проєкту та презентація результатів наукових досліджень», який підготували доктор історичних наук, професор Литвин Сергій Харитонович і доктор наук із соціальних комунікацій, професор Добровольська Вікторія Василівна – професори Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, посідає чільне місце в удосконаленні змісту, структури, фахового рівня підготовки здобувачів на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти. На сьогодні залишається гострою потреба у висококваліфікованих науковцях, які мають досконало володіти дослідницькою методологією і методами наукової евристики та вміти презентувати результати своїх наукових досліджень. Видання підготовлене на основі чотирирічного досвіду викладання авторами навчальної дисципліни в аспірантурі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв. Характерним для підручника є суто авторський виклад матеріалу, надання аспірантам організаційних та методичних порад щодо планування науково-дослідної роботи, визначення теми, об'єкта, предмета, мети, наукових завдань, методики пошуку та збору матеріалів, роботи над текстом, режиму провадження наукової роботи.

Ухвалення Закону України «Про вищу освіту» третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти та запровадження, відповідно до Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261, механізму підготовки здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії актуалізувало введення до навчальних планів дисципліни «Підготовка дослідницького проєкту та презентація результатів наукових досліджень», яка посідає чільне місце в удосконаленні змісту, структури, фахового рівня підготовки сучасних науковців. Разом з тим, на теперішній час навчальна дисципліна не має належного навчально-методичного забезпечення.

У підручнику С. Х. Литвина і В. В. Добровольської викладено основні теми навчального курсу «Підготовка дослідницького проєкту та презентація результатів наукових досліджень» відповідно до програми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурах закладів вищої освіти (наукових установах). Для вчених-початківців важливо знати, як організувати свою дослідницьку роботу і на які нормативно-правові документи необхідно спиратися, оскільки саме на перших кроках наукової роботи виникають питання організаційного характеру. Тому мета навчального курсу полягає в тому, щоб сформувати в аспірантів системні знання про сутність та особливості всіх етапів підготовки дослідницького

проєкту й презентації результатів досліджень. Формуючи навчальний курс, автори підручника намагалися максимально наблизити його до вимог сучасних нормативних і керівних документів.

Підручник Сергія Литвина і Вікторії Добровольської є першим у ряду навчальних видань із цієї проблематики для підготовки аспірантів закладів вищої освіти та наукових установ. Зміст підручника відповідає програмі навчальної дисципліни «Підготовка дослідницького проєкту та презентація результатів наукових досліджень». Він містить дванадцять тем навчального курсу, які висвітлюють нормативно-правову базу та керівні документи, що регламентують підготовку дисертації, організаційні засади підготовки дослідницького проєкту й основні етапи підготовки та захисту дисертації – від визначення теми, об'єкта, предмета, мети, наукових завдань, методики пошуку та збору матеріалів, роботи над текстом (навіть щодо режиму наукової роботи) аж до захисту дисертації.

У підручнику автори розглядають методологію та методи наукових досліджень, основи інформаційного забезпечення науково-дослідної роботи, організації роботи з бібліотечними фондами та архівними установами, організацію та методи роботи з науковою літературою, норми наукової мови та наукового мовного стилю, вимоги до наукового тексту, ознаки наукового жаргону, причини та шляхи подолання, порядок підготовки й опублікування тез і доповідей наукових конференцій, наукових статей та монографій, вивчення бібліографічних стандартів, бібліографічного опису та бібліографічних посилань, вимоги до змісту, структури й оформлення рукопису дисертації, нормативні вимоги й організаційні складники захисту дисертації та присудження наукового ступеня доктора філософії.

Новаторськими темами підручника є проблеми наукової мови та наукового мовного стилю. Розкрито роль наукової мови в наукових дослідженнях та значення наукового мовного стилю в науковій роботі, загострено на проблемі опанування вченими науковим мовним стилем. Особливу увагу автори акцентують на мовностилістичній культурі дисертантів, наголошуючи на тому, що писати слід не тільки грамотно, а й змістовно, цікаво, що є обов'язком кожного науковця. Зокрема, автори переконують у необхідності вивчати українську мову, що дає науковцеві безмежні можливості для досконалого стилістичного викладу.

Автори детально розглядають стильові елементи наукового тексту, такі як виразність та її чинники: ясність, точність, стисліть, композиційна довершеність. Розглядаючи читабельність як стильовий елемент наукової мови, автори висвітлюють механізми впливу на читача, а саме: увагу, цікавість, радість пізнання. Розглянуто й інші виражальні можливості наукового тексту, як-от: авторську індивідуальність, розмовність, експресивність, простоту й дохідливість.

Важливою і також новаторською, як для цього підручника, так і взагалі для програми підготовки аспірантів, є тема наукового жаргону в дослідженнях. У підручнику розглянуто такі ознаки наукового жаргону: термінологічні зловживання (перенасичення тексту термінами, невиправдане залучення термінів з інших наук, термінологічне псевдоноваторство) та непотрібні мовні запозичення (невміле й недоречне вживання чужоземних слів і термінів, задовгі речення, нагромадження іменників, багатослів'я, марнослів'я). Автори пояснюють причини наукового жаргону, до яких відносять нелогічне мислення, погане володіння мовою, розлади мислення і мовлення, навмисне ускладнення змісту, вплив постмодернізму, гіпертрофію логосфери.

Важливо, що автори надали в підручнику нові нормативні документи. Викладення в підручнику їх суті й змісту та надання методичних порад з практичного застосування нормативних вимог зазначених керівних документів щодо процедури утворення разової спеціалізованої ради та вимог до її персонального складу, порядку надання дисертації до ради, вимог до відгуків рецензентів й опонентів на дисертацію здобувача, порядку та процедури публічного захисту дисертації на засіданні спеціалізованої ради, порядку прийняття рішення разової ради (скасування рішення ради) про присудження ступеня доктора філософії тощо – усе, що є надзвичайно своєчасним, доречним і цінним для здобувачів третього науково-освітнього рівня вищої освіти в аспірантурі.

Цінним у підручнику є висвітлення проблем інформаційного забезпечення науково-дослідної роботи. Автори характеризують процес бібліографічного пошуку та відбору джерел наукової інформації з використанням сучасних цифрових технологій, автоматизованих інформаційно-пошукових систем, баз і банків даних, електронних бібліотек, використання наукометричних баз даних як пошукових систем тощо. Автори вказують, що ці процеси набувають нової якості у зв'язку із входженням суспільства в цифрову еру, коли документальний ресурс і відповідний науково-довідковий апарат активно інтегруються як в український інформаційний простір, так й у світові мережі. Активно функціонують цифрові проєкти провідних національних бібліотек України, які є цінним архівом і ресурсом, що забезпечує інформаційними джерелами науку, освіту та культуру.

Розвиток бібліотек у мережевому середовищі передбачає розширення доступу до контенту, просування його в те середовище, де

перебуває користувач. Ця парадигма відображає сучасний погляд на зміну ролі бібліотеки як соціального та культурного інституту.

Автори відзначають, що ці реалії сучасного цифрового світу уможливили впровадження ідеї створення колективом Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського інтегрованого ресурсу «Електронна Україніка» – зведеного бібліографічного та цифрового ресурсу всієї документальної спадщини України з організацією доступу до науково-довідкових, бібліографічних і текстових ресурсів, репрезентації оригіналів документів у цифровому форматі із широкими можливостями представлення на сайтах бібліотек та архівів, наукових установ у глобальній світовій мережі. Накопичений досвід формування ресурсу рукописної та книжкової спадщини України дав змогу НБУВ виокремити та розвивати проєкт «Книжкові пам'ятки України» й ув'язати його з реалізацією завдань формування Державного реєстру національного культурного надбання.

Особливістю підручника є розгляд усіх етапів підготовки аспірантів – від вступу до аспірантури й вибору теми дисертації до прилюдного захисту роботи та оформлення атестаційної справи у світлі сучасних вимог. Кожний з підрозділів підручника супроводжується питаннями для самоперевірки та контролю засвоєння знань, подано перелік рекомендованих джерел до курсу.

Підготовка дисертації є головним завданням навчання в аспірантурі, а її захист – завершальним етапом підготовки. Тому в підручнику йдеться здебільшого про дисертацію як різновид дослідницького проєкту, що має свою специфічну особливість порівняно з іншими видами наукових досліджень.

Досягнуті нові наукові результати та положення, які сформулював аспірант, необхідно гідно презентувати шляхом виступів з тезами й доповідями на наукових конференціях, публікуванням наукових статей з викладом положень дисертації у наукових фахових періодичних виданнях, наукових збірниках та монографіях. Головним іспитом аспіранта є презентація наукових результатів дослідження під час публічного захисту дисертації.

Слід підкреслити, що й у назві підручника, й у змісті автори правомірно визначили ключові слова – «підготовка» і «презентація». Автори велику увагу приділяють вивченню наукової літератури як важливому елементу творчої роботи молодих науковців. Вчений має знати, як організувати роботу з науковою літературою. Автори надають практичні рекомендації з методики роботи з науковою літературою, огляду й аналізу літератури, правил цитування тощо.

У підручнику детально розглянуто вимоги до підготовки й опублікування тез, наукових доповідей, наукових статей, що є надзвичайно цінним і необхідним для молодих науковців та гарною можливістю для апробації основних ідей наукової роботи й презентації результатів дослідження в науковому співтоваристві, а також є найбільш оперативним засобом імплементації результатів дисертації в інформаційне поле науки. У цьому ж підрозділі викладено вимоги керівних документів Міністерства освіти і науки до опублікування статей дисертантів, конкретизовано вимоги до зарахування публікацій за темою дисертації.

Важливим фактором наукового дослідження є рівень його композиційної структурованості та оформлення рукопису. Тому окремий підрозділ підручника описує правила оформлення структурних елементів дисертації відповідно до чітко встановлених вимог.

У завершальному підрозділі підручника розглянуто нормативні вимоги Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, що регулює процедуру створення разової спеціалізованої вченої ради, порядок і процедуру публічного захисту дисертації в разовій спеціалізованій вченій раді, порядок прийняття рішення про присудження наукового ступеня доктора філософії тощо.

Можна впевнено стверджувати, що за допомогою підручника аспіранти зможуть сформувати цілісне уявлення про науку як систему знань і знаряддя пізнання, погляди на методологію наукового пізнання, сутність загальнонаукових та спеціальних методів і принципів проведення наукових досліджень та презентацію їх результатів.

Підручник, який підготували Сергій Литвин і Вікторія Добровольська, є актуальним і надзвичайно необхідним виданням. Адже на сьогодні залишається гострою потреба у висококваліфікованих науковцях, які досконало володіють дослідницькою методологією і методами наукового пошуку, вміють презентувати результати своїх наукових досліджень. Підручник підготовлений на високому науковому та методичному рівні, відповідає сучасним вимогам Міністерства освіти і науки до подібних навчальних видань і буде слугувати вагомим підґрунтям для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня в аспірантурах закладів вищої освіти та наукових установ.

Список використаних джерел

Литвин С. Х., Добровольська В. В. Підготовка дослідницького проєкту та презентація результатів наукових досліджень : підручник Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 268 с.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ
ІНСТИТУТ ПРАКТИЧНОЇ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА АРТМЕНЕДЖМЕНТУ

Кафедра артменеджменту та івент-технологій
оголошує набір

Галузь знань – 02 «Культура і мистецтво»
Освітній ступінь – «бакалавр», «магістр», «доктор філософії»
Форми навчання: денна, заочна

БАКАЛАВР

1 курс; 2, 3 курс (добір)
Спеціальність – **029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**
Освітньо-професійна програма **«Інформаційна діяльність та медіакомунікації»**
Спеціальність – **028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»**
Освітньо-професійна програма **«Менеджмент креативних індустрій»**

МАГІСТР

Спеціальність **– 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**
Освітньо-професійна програма **«Інформаційна діяльність та медіакомунікації»**
Спеціальність **– 028 «Менеджмент соціокультурної діяльності»**
Освітньо-професійна програма **«Крос-культурний менеджмент"**

ОСВІТНЯ ПРОГРАМА ТА НАВЧАЛЬНІ ПЛАНИ РОЗРОБЛЕНІ ЗА РЕКОМЕНДАЦІЯМИ МІЖНАРОДНОГО ПРОЄКТУ ERASMUS+ "ACADEMIC RESPONSE TO HYBRID THREATS' (WARN) 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-CBHE-JP

ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ

Спеціальність **– 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**
Освітньо-професійна програма **«Інформаційна, бібліотечна та архівна справа»**

Терміни навчання:
• **за освітнім ступенем «бакалавр»** – на базі повної загальної освіти – 3 роки 10 місяців; на базі освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, молодшого бакалавра – 1 рік 10 місяців;
• **за освітнім ступенем «магістр»** – при наявності освітнього ступеня бакалавр, магістр (освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста) – 1 рік 4 місяці;
• **за освітньо-науковим ступенем «доктор філософії»** – при наявності освітнього ступеня «магістр» (освітньо-кваліфікаційного рівня спеціаліста) – 4 роки.

КОНТАКТИ

Більш детальну інформацію можна отримати за адресою:
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 11, ауд. 102
Добровольська Вікторія Василівна: (067) 264 43 35
vika_dobrovolska@ukr.net, vdobrovolska@dakkkim.edu.ua

Наші спільноти у **Facebook:** https://www.facebook.com/groups/namsca/
Instagram: https://www.instagram.com/nakkkim_academy/
YouTube: https://www.youtube.com/channel/UCZo7CWDp2QrA0ekKtVQMhaw

ЯК НАС ЗНАЙТИ

Від станції метро «Арсенальна» їхати в бік Києво-Печерської лаври
автобусом №24 або тролейбусом №38 до зупинки «Церква Спаса на Берестові»

Вимоги до публікацій у наукових журналах Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Загальні вимоги

До публікації в журналах приймають статті проблемного, узагальнюючого, методичного характеру, які являють собою оригінальні наукові дослідження, що **раніше ніде не були друковані.**

Статті можуть бути українською або англійською мовами.

1. Статті подають в електронному вигляді на пошту відділу наукової та редакційно-видавничої діяльності Академії: **nauka@nakkkim.edu.ua** або за адресою: **Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11, кабінет 210, тел. (044) 501-01-69.**

2. Статті магістрантів, аспірантів, здобувачів (осіб, які не мають наукового ступеня) **обов'язково супроводжують рецензією** із зазначенням наукової новизни та актуальності публікації. Рецензію має підписати доктор чи кандидат наук (доктор філософії) за профілем публікації. Підпис рецензента має бути засвідченим печаткою в кадровому підрозділі.

3. Стаття, у якій виявлено запозичення з матеріалів інших авторів без посилання на джерело, не повертається на доопрацювання та не публікується, а її автор може подати до редколегії інший матеріал. У разі повторного виявлення запозичень редакція залишає за собою право не брати в подальшому до друку матеріали цього автора.

4. Статті друкують у співавторстві не більше трьох авторів.

5. Правила цитування:

- всі цитати мають закінчуватися посиланнями на джерела;
- посилання на підручники є небажаним;
- посилання на власні публікації допускається лише в разі нагальної потреби;
- вторинне цитування не дозволене;
- якщо в огляді літератури або далі по тексту йде посилання на прізвище вченого – його публікація має бути в загальному списку літератури після статті.

6. За наявності трьох і більше граматичних помилок на сторінці, текст до публікації не приймається.

7. Редколегія організовує внутрішнє (обов'язкове) та зовнішнє (за необхідності) рецензування статей. Якщо автор не згоден із зауваженнями рецензента, він має обґрунтувати це письмово. Редколегія залишає за собою право відхилити статтю, якщо автор безпідставно залишає без уваги побажання рецензента.

Структура та оформлення статті

1. Статтю оформлюють у текстовому редакторі Word for Windows (шрифт Times New Roman 14, міжрядковий інтервал – 1,5). Поля всі – 2 см, сторінки не нумерують.

2. Індекс УДК.

3. Відомості про автора українською та англійською мовами, що містять такі дані (без скорочень та абревіатур): прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання, посада із зазначенням структурного підрозділу та назви установи за основним місцем роботи автора. Наприклад: *Єсипенко Роман Миколайович, доктор історичних наук, професор, професор кафедри суспільних наук Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.*

4. Авторський цифровий ідентифікатор ORCID подають у форматі: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000.

5. Контактна інформація: електронна пошта і номер телефона (він не буде надрукований).

6. Назва статті українською та англійською мовами.

7. **Анотації та ключові слова** наводять українською та англійською мовою обсягом **не менше 1800 знаків (з проміжками).** Анотацію наводять **одним абзацом**, з вирівнюванням по ширині; вона містить такі рубрики: **Мета роботи; Методологія роботи; Наукова новизна; Висновки; Ключові слова.** Анотація англійською мовою є перекладом україномовного варіанта.

8. Основний текст статті повинен містити такі структурні елементи (рубрики), які виділяють з абзацного виступу напівжирним шрифтом: **Актуальність теми дослідження**. **Аналіз досліджень і публікацій**. **Мета дослідження. Виклад основного матеріалу. Наукова новизна. Висновки.**

9. Перелік цитованої літератури укладають за алфавітом або за порядком посилання в тексті та оформлюють згідно з вимогами Національного стандарту України ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання». Підзаголовок **«Список використаних джерел»** виділяють жирним шрифтом. У списку має бути не менше 7–8 посилань на джерела, бажана наявність іноземних джерел; рекомендовано посилання на іноземні журнали з високим індексом цитованості або базову монографію в цій галузі.

10. Скорочення оформлюють відповідно до ДСТУ 3582:2013 «Бібліографічний опис. Скорочення слів і словосполучень українською мовою. Загальні вимоги та правила».

11. **References** (література латиницею) наводять повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, їх повністю повторюють у списку, наведеному в латиниці.

References оформлюють згідно зі стандартом **APA (American Psychological Association (APA) Style)**. Для транслітерації українського тексту латиницею рекомендовано користуватись системами автоматичної транслітерації: http://translit.kh.ua/#passport.

Зразок детального оформлення транслітерованого латиницею списку використаних джерел див. на сайті Академії: https://nakkkim.edu.ua/images/Instytuty/nauka/vydannia/Oformlennia_References.pdf

12. Обсяг статті – **до 13 сторінок** (включно з анотаціями, ілюстраціями, таблицями, графіками та списком літератури). Відгук або рецензія – 1–2 сторінки.

13. Рисунки й таблиці розміщують у тексті статті з вирівнюванням по центру сторінки, без обтікання текстом та не виходячи за поле набору. Рисунки й таблиці необхідно подавати в статті безпосередньо після тексту, де вони згадані вперше. На кожну формулу, таблицю, рисунок, графік у тексті мають бути обов'язкові посилання.

14. Ілюстрації та фото (кольорові або чорно-білі, з градаціями сірого кольору) «вмонтовують» в основний текст статті та обов’язково нумерують і підписують.

15. Посилання оформлюють так: [8, 25], де 8 – порядковий номер джерела в списку, 25 – номер сторінки. Посилання на кілька джерел: [8, 25; 4, 67].

16. Лапки: «...»; подвійні лапки для оформлення цитати в цитаті: «“...”».

17. Примітки оформлюють як виноски та розміщують після основного тексту перед списком літератури. Знак виноски виконують надрядковою арабською цифрою безпосередньо після того слова, числа, символу, речення, до якого дають пояснення.

18. Між ініціалами та прізвищем, а також між цифрою та словесним позначенням ставлять нерозривний проміжок: Т.ºШевченко, XXIºстоліття, 2022ºрік.

ПРИКЛАД ОФОРМЛЕННЯ СТАТТІ

УДК 929:7.071.1:316.74:7(045)

Микуланинець Леся Михайлівна,
кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії і методики музичної освіти
Мукачівського державного університету
https://orcid.org/0000-0002-6346-6532
l.mikulaninets@gmail.com
096-000-00-00

БІОГРАФІЯ В АКСПЕКТІ КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МИТЦЯ І ПУБЛІКИ

Мета роботи – виявити комунікативний потенціал біографії майстра, довести її вплив на культурний діалог між людством і здобутками митця. **Методологія дослідження** полягає в застосуванні низки підходів: аналітичного – для осмислення літератури за темою статті; міждисциплінарного – з метою всебічного вивчення фактологічного матеріалу та набуття нових знань; системного з використання цілого спектру методів (біографічного, семіотичного, культурологічного, герменевтичного, історичного, теоретичного узагальнення) – задля комплексного осягнення заявленої квестії. **Наукова новизна** полягає в тому, що вперше в національній гуманітаристиці життєпис експліковано як спосіб цивілізаційного контактування творця і публіки, транслятор найважливіших сенсів епохи. **Висновки.** У публікації доведено твердження: біографія митця – важлива складова комунікативного простору сьогодення. Вона втілює антропологічні виміри історії, світоглядні засади доби через висвітлення буття свого героя, його значущих досягнень. Автор хронік життєву стратегію майстра вибудовує так, щоб він став зрозумілим реципієнтам будь-якого періоду. Аналіз літопису дає змогу виявити багатство символічних форм культурного контактування, пов’язаних із художніми творами, епохальними особливостями, громадськими обставинами тощо. У своїй єдності вони впливають на сприйняття образу митця. Цей процес публіка здійснює внаслідок розкодування духовної інформації, відповідно до наявних норм, традицій конкретного часу, усвідомлення буттєвого та креативного досвіду персонажа. Життєпис як засіб комунікування демонструє свободу від ідеологічної, суспільної обмеженості, оскільки уможливлює спілкування індивідам різних ер, знімає територіальні, мовленнєві, соціальні та ін. бар’єри. Завдяки своїй здатності втілювати універсальні цивілізаційні концепти хроніки не тільки виражають оповідь про митця, але й дають змогу висловитися сучасному реципієнту. Так слухач (глядач) через біографію контактує з майстром, його часом, людством.

Ключові слова: біографія, культурна комунікація, митець, публіка.

Mykulanynets Lesya,
Ph.D. in Arts, Associate Professor of the Theory
and Methods of Music Education Department,
Mukachevo State University

BIOGRAPHY IN THE ASPECT OF CULTURAL COMMUNICATION OF AN ARTIST AND AUDIENCE

The purpose of the article is to reveal the communicative potential of the master's biography, to prove its influence on the cultural dialogue between humanity and the achievements of the artist. **The research methodology** is to apply a number of approaches: analytical – to comprehend the literature on the topic of the article; interdisciplinary - for a comprehensive study of factual material and in obtaining new knowledge; systemic using a whole range of methods (biographical, semiotic, culturological, hermeneutic, historical, theoretical generalization) – comprehending the stated quest, etc. **Scientific novelty:** for the first time in the national humanities, biography is explained as the way of civilizational contact between the creator and the public, the translator of the most important meanings of the era. **Conclusions.** The publication states that the artist's biography is an important component of the communicative space of nowadays. It embodies the anthropological dimensions of history, the worldview of the day through the coverage of the hero's life, his significant achievements. The author of the chronicles builds the life strategy of the master in such a way that he becomes clear to the recipients of any period. An analysis of the chronicle reveals the richness of symbolic forms of cultural contact associated with works of art, epoch-making features and social circumstances, and so on. In unity, they affect the perception of the artist's image. This process is carried out by the public as a result of decoding spiritual information in accordance with existing norms, traditions of a particular time, awareness of the existential and creative experience of the character. Biography as a means of communication demonstrates freedom from ideological, social limitations, as it allows communication of individuals of different eras, removes territorial, speech, social, and others barriers. Due to their ability to embody the universal concepts of civilization, the chronicles express not only the story of the artist, but also allow the modern recipient to express himself. Thus the listener (viewer) through the biography is in contact with the master, his time, humanity.

Keywords*:* biography, cultural communication, artist, audience.

Культурне контактування характеризується дуалістичністю: з одного боку, функціонує відповідно до духовних законів розвитку суспільства, з іншого – має певну незалежність, зумовлену специфікою передачі інформації. На думку О. Злотника, вона транслюється через: «внутрішній діалог мистецтва (об'єкта) і реципієнта (суб'єкта); художнє спілкування між суб'єктами, що виникає на тлі (за допомогою) мистецтва; взаємодія за допомогою мистецтва із соціокультурним простором людства» [6, 16].

Список використаних джерел

1. Артеменко О. Поняття «мистецька комунікація» у науковому дискурсі. *Вісник Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка.* 2018. Вип. 1 (24). С. 26–29.

References

1. Artemenko, O. (2018). The concept of "artistic communication" in scientific discourse. Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka, 1 (24), 26–29 [in Ukrainian].

Підп. до друку 07.03.2023. Формат 60х84 1/8.
Папір др. апарат. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 11,9. Зам.
Тираж 300 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3953 від 12.01.2011.